

**UKRAIŃSKIE PISMO
PODLASIA**

**5-6 (45-46)
IX-XII 1999**

Cena 2,50 zł

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

free.ngo.pl/nadbuhom

Miejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ INFORMACJI, BIBLIOGRAFII
I WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. (83) 343-61-11

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Konkurs

Bractwo Młodzieży Prawosławnej

oraz redakcja ukraińskiego pisma Podlasia

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ogłaszają drugą edycję konkursu plastycznego dla dzieci pod nazwą

«Zabytki sztuki ikonografii w rysunkach dzieci»

I. Założenia konkursu

1. Celem konkursu jest zainteresowanie dzieci wartościami duchowymi, estetycznymi i artystycznymi płynącymi z Tradycji Cerkwi prawosławnej, a konkretnie z dziedziny ikonografii oraz wykonanie prac plastycznych na ten temat.
2. Tematem prac mogą być interpretacje ikon świętych, Matki Bożej, Jezusa Chrystusa, Trójcy Świętej lub święt cerkiewnych.

II. Warunki uczestnictwa

1. Przedmiotem konkursu są prace malarskie, rysunkowe lub graficzne wykonane dowolną techniką.
2. Konkurs skierowany jest do dzieci w wieku 7-15 lat.
3. Każdy uczestnik może nadesłać dowolną ilość prac.
4. Na odwrocie pracy należy podać: **tytuł pracy, imię i nazwisko, wiek i adres dziecka, adres szkoły oraz imię i nazwisko nauczyciela, jeśli praca została wykonana pod jego kierunkiem.**
5. Każdy z uczestników konkursu ma możliwość wzięcia udziału w wystawie pokonkursowej.
6. Nagrodą dla najlepszych będzie możliwość uczestnictwa w czasie wakacji w warsztatach artystycznych. Dzieci będą mogły wzbogacić swe plastyczne umiejętności, zapoznają się z techniką ikonografii pod kierunkiem dyplomowanych ikonografów, poznają ikonę od strony jej wartości duchowej i artystycznej. Przewidujemy wycieczki i spotkania z ciekawymi ludźmi oraz przyjemny i wesoły wypoczynek w najbardziej uroczym i najzdrowszym miejscu Północnego Podlasia – w Białowieży.
7. Nadesłane prace przejdą na własność organizatorów, którzy zastrzegają prawo do ich popularyzacji.

Prace należy przesłać do końca marca 2000 r. na koszt własny, na adres:

Bractwo Młodzieży Prawosławnej

lub

Redakcja „Nad Buhom i Narwoju”

ul. Św. Mikołaja 3

ul. Widowska 4

15-420 BIAŁYSTOK

skr. poczt. 77

Serdecznie zapraszamy!!!

17-100 BIELSK PODLASKI

3 березня 2000 року у кав'ярні ФАМА в
Білостоці (ul. Legionowa 5), білостоцьний
відділ Союзу українців Підляшшя організує

ЗАПУСТИ

Початок забави о год. 20⁰⁰

Інформація: (085)74-27-854

Poczta elektroniczna e-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Adres internetowy <http://free.ngo.pl/nadbuhom>

24 жовтня 1999 року в церкві Преображення
Господнього на Св. Горі Грабарці
станули під вінці

Олена Годун

та

Адам Чабан

Молодій парі многая літа у мирі,
щасті і злагоді
бажають

друзі з Союзу українців Підляшшя та редакція
„Над Бугом і Нарвою”

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видає: Союз українців Підляшшя

Редагус колеґія: Іван Бакунович (секретар редакції), Андрій Давидюк (інтернетівська обслуга), Іван Киризиук, Іван Рощенко, Єлизавета Томчук, Іван Хвашевський (головний редактор).

Співпрацівники редакції: Юрій Гаврилюк, Олена Годун, Андрій Петрович, Микола Рощенко, Славомір Савчук.

Часопис субсидований Міністерством культури і мистецтва Республіки Польща.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису відзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право скорочувати тексти та змінювати заголовки надісланих текстів.

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Адреса редакції: / Adres redakcji: „Nad Buhom i Narwoju”, ul. Widowska 4, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski.

Тел./факс Tel./fax (085) 730-89-29.

Банковий рахунок: / Konto bankowe: Związek Ukraińców Podlasia, Powszechny Bank Kredytowy S.A., Oddział Bielsk Podlaski, nr 11101167-5018-2700-1-24.

Склад компютерowy і макітованіе: Redakcja „NBiN”.

Друк: / Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski, ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 730-33-67, tel. 730-96-92, 868-44-40, 868-44-41.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redaguje kolegium: Janusz Bakunowicz (sekretarz redakcji), Jan Chwaszczewski (redaktor naczelny), Andrzej Dawidziuk (obsługa internetowa), Jan Kiryziuk, Jan Roszczenko, Elżbieta Tomeczuk.

Współpraca: Helena Godun, Jerzy Hawryluk, Andrzej Piotrowicz, Mikołaj Roszczenko, Sławomir Sawczuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury i Sztuki RP. Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo skracania oraz zmiany tytułów nadesłanych tekstów.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ

Священного Собору Єпископів
Святої Польської Автокефальної
Православної Церкви з нагоди
Великого Ювілею 2000-ліття

Воплотіння Бога Слова – Ісуса Христа

Всечесному Духовенству, Боголюбивому
Монашеству та Всім Вірним Дітям
нашої Святої Церкви

Воплотіння Другої Особи Пресвятої Трійці, Ісуса Христа – це найбільша подія всієї історії. Втілене Слово Боже народжується в убогій Вифлеємській печері, щоб спасти весь рід людський. Бог з'являється у тілі і все стає Новим. „Замість агня приходить Бог, замість вівці людина, а в людині – Христос, Котрий вміщає все” (св. Мелітон Сардійський, *Пасхальна проповідь*).

Вся Церква, сповнена радості і триумфу, святкує цю велику подію. Дві тисячі років тому історія людства дістала нове мірило. Святкуємо отож Великий Ювілей Спасіння. Старий Заповіт знав Ювілейний Рік, що наступав через кожні сорок дев'ять років. Весь наступний рік був тоді святим (Лев. 25,8–12). Нині ж Церква наблизилася до незвичайного Ювілею: виповняється 2000 років від Воплотіння і Різдва Господа нашого Ісуса Христа. Від двох тисяч років історія проходить під знаменням Воплотіння і Різдва Спасителя Світу. Святий Василій Великий День Різдва Ісуса Христа називає днем народження нової людини, відродженої через спасительне Його Різдво, Життя, Смерть і Воскресіння. Воплотіння Слова Божого це перемога над смертю і відновлення Божого образу в людині. „Бог став людиною, щоб людина могла стати Богом”, говорить святий Афанасій Великий. Саме від цього починається місія Церкви – час наближення для людей Ісуса Христа. Церква проповідує Христа і дає Його для людей, щоб увесь світ став Богоявленням, місцем Божої Слави. Це посланництво Церкви, котрій Ісус сказав: „Я з вами повсякденно аж до кінця віку” (Мт. 28,20). „Якщо Бог захотів принизити Себе, зійшовши з Висоти, від багатства і повноти Своєї Слави до людської слабкості, і зі Своєї Волі прийняв убогість, то завершилось це для Нього Славою і Царством. Чи для сотворіння може бути більший привід для радості, ніж тоді, коли воно бачить у себе свого Творця і Владику світу посеред слуг Його, не як володаря, що втратив достоїнство, а Слугою, Котрий нічого з багатства не втратив, а лише передав його бідному і, таким способом, підніс приниженого” (св. Миколай Кавасила). „Бог так полюбив світ, що віддав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, але мав життя вічне” (Ів. 3,16). Церква проповідує Христа, Котрого Апостоли бачили своїми очима, доторкалися своїми руками (Ілв. 1,1). В Ісусі Христі явилось Життя, Світло Боже охопило Світ і це Світло є дорогою до Царства Божого. „Господь одягнувся в людину і страдав з тим, котрий страдав, і дозволив бути спів'язнем задля того, хто був

закінчення на 20 стор.

Зміст * Spis treści

Різдвяне послання Собору Єпископів 1

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

Іван Бакунович, *Наші кордони вкаже пісня* 2

Іван Бакунович, Іван Хвашевський, *З осіннього
намиста пісень* 4

Roman Wysocki, *Następne pięć lat z Kuczmą* 6

ЦЕРКВА І НАРОД

Роман Висоцький, *10-ліття Люблинсько-
Холмської єпархії* 10

Jerzy Hawryluk, *Podlaski Sad Bożestvennich пісень* 11

З МИНУЛОГО

Mikołaj Roszczenko, *Lustracja, czyli rewizja Bielska* 13

Jerzy Hawryluk, *Śladami ruskiej przeszłości Podlasia* 16

Іван Нечуй-Левицький, *Мандрівка
на Українське Підлясся* 19

Роман Висоцький, *Змагання за український
П'ємонт - Карпатську Україну* 23

З НАРОДНОЇ СКАРБНИЦІ

Іван Ігнатюк, *Ой, коляда, колядця* 26

Микола Федоришин, *Коляда* 28

Іван Ігнатюк, *Надбужанське весілля* 30

ДИТЯЧА СТОРІНКА

Породила Ісуса Сина Діва Марія 32

Різдво Христове 32

Христівка 33

МИСТЕЦТВО

Andrzej Bakunowicz, *Jak powstaje ikona?* 34

Богдан Столярчук, *Сніває „Горина”* 35

ХОЛМЩИНА

Олександр Попко, *На відстані десятиліть* 37

Іван Юшак, *Криваві шрами* 39

БЕРЕСТЕЙЩИНА

„Просвіта Берестейщини” поза законом 41

ЛЮДИ

Юрій Гаврилюк, *Ольги Онацік спогад давніх літ* 42

Олександр Колянчук, *Василь Дмитріюк (1890-1973)* 45

Jerzy Hawryluk, *Podlaskie ślady Teodozija Staraka* 46

РЕЦЕНЗІЯ

Роман Висоцький, *„Холмський Вісник” - новий часопис
Холмщини* 47

Roman Wysocki, *„Nadbużańskie To i Owo”* 47

СПОГАДИ

Роман Багровський, *Пувночне сонце* 48

На першій сторінці обкладинки - Колядники з ансамблю „Ранок”
(фото: Іван Бакунович).

Остання сторінка обкладинки - Зима на Підляшші (фото: Іван
Бакунович)

ОТОЖАЄНІВРЖУ МОПІНІМ, МОДІПХ МПННДОДІ МПШВН РНОІП ВЖАЄНІВРЖУ

Наші кордони вкаже пісня

Під таким гаслом 19 жовтня ц.р. у Києві відбувся Фестиваль мистецтв українських етнічних земель та діаспори. На найбільш престижній сцені Оперного театру ім. Т. Шевченка в Києві виступило 20 виконавців. Серед них жинивний обряд представив дитячий ансамбль „Ранок” з Більська, „Польку” загравав народний скрипаль Петро Юшкевич зі Збуча, а весільну пісню заспівала „Калина” з Дашів, яка нещодавно святкувала 20-річчя свого існування. Фрагмент обрядового дійства „Федора” виконав лауреат міжнародних фольклорних фестивалів Лемківський ансамбль пісні й танцю „Кичера” з Лігніці. У галереї „Пектораль” свої досягнення представила майстриня з витинанок Марія Мричко з Перемишля.

Учасникам концерту майстрів
мистецьких
і художніх колективів
українського зарубіжжя.
Шановні друзі!

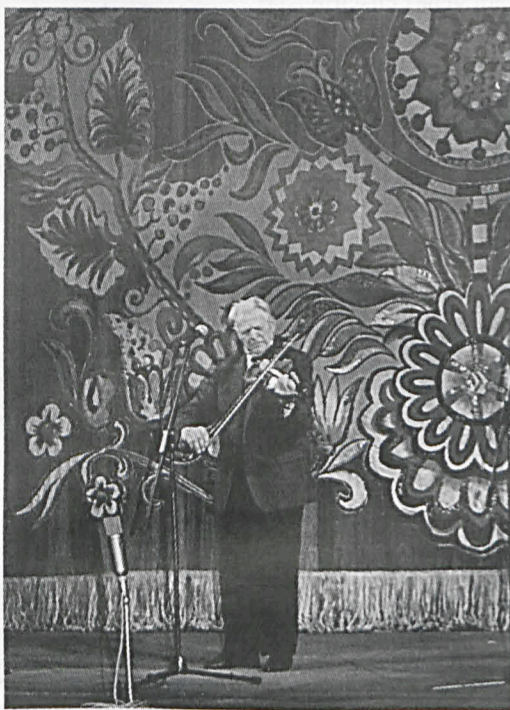
Щиро вітаю Вас, учасників унікального мистецького заходу, який вперше проходить в Україні і покликаний на порозі третього тисячоліття закласти ще одну підвалину єднання українства всього світу. Перебуваючи поза межами історичної Батьківщини ви не лише зберегли любов до рідної землі, мову Великого Кобзаря, кращі національні традиції, але і постійно сприяєте засобами мистецтва зростанню міжнародного авторитету нашої держави.

В свою чергу, Україна ставить на шлях демократичного розвитку відвела в державній етнополітиці чільне місце українській діаспорі. Закордонні українці створили самобутню і багатобарвну культуру, яка яскраво відзеркалює поступ світової культури і в одночас акумулює в собі енергетичний потенціал нації. Впевнений, що наша пісня, наше слово, наше мистецтво і надалі нестимуть народам світу свою неповторну красу та духовне багатство.

З роси і води Вам.

**Президент України
Леонід Данилович Кучма**

У фестивалі взяли участь керівники уряду: голова оргкомітету щодо проведення Всеукраїнського Огляду Народної Творчості України, віцепрем'єр України Володимир Семиноженко, заступник голови адміністрації президента України Павло Гайдуцький, міністр Культури і Мистецтва Юрій Богущкий,

Народний скрипаль зі Збуча Петро Юшкевич на сцені Оперного театру в Києві

(...) Сьогодні всі ми з вами гості, а господарі прийшли з цілого світу: з Америки, Камчатки і Чукотки, а деякі самотушки, за свої копійки добиралися через митні кордони (...). Що це таке написали, що гасло цього фестивалю „Наші кордони вкаже пісня”? Українська пісня, вона ширша ніж ті всі державні кордони. Вона від США до Курильських островів, від Південно-Африканської Республіки до Мурманська. Всюди живе українська пісня, живе українське слово. І то ми кажемо, що їх там 22 млн. Або ж це вся ціла планета українства світу. Тож ми сьогодні у цьому невеликому феєшнебальному залі Опери, найбільш представницькому залі нашої держави, ми тишімося, що ми гостями українців цілого світу. (...)

**Голова Товариства Україна
– Світ та Української
Всесвітньої Координаційної Ради,
народний депутат України
Іван Драч**

голова державного комітету у справах національностей та міграції Микола Рудько та голова Товариства Україна – Світ й Української Всесвітньої Координаційної Ради, народний депутат України Іван Драч.

Найбільш чисельно, поза межами України, українці проживають в Росії. Завдяки примусовим „путівкам” до праці у бувшому Радянському Союзі багато українців опинилось в її межах. Там обзавелись сім'ями і проживають до сьогодні. Слід теж згадати факт депортацій „курку-лів”, власників підприємств, яких після революції вивезено в глиб Радянського Союзу. Вивезено також більшість політичних діячів, представників української культури, яких нащадки проживають там і дотепер.

І так на київській сцені крім представників української громади з Польщі і Підляшшя виступили митці з Москви, Сочі, Казахстану, Башкортостану, Рес-

Ансамбль „Ранок” з Більська представив живий обряд

публіки Комі, Кубані, Хабаровська, Молдавії, Придністров'я, Естонії, Латвії, Білорусі. Свої мистецькі досягнення представили також представники за-

товоїтенком. Почесною грамотою і пам'ятним знаком нагороджено народних артистів з Підляшшя: сільського скрипаля 89-літнього Петра Юшкевича зі

Збуча, народну співачку Надію Михаловську з Горнувшини. Серед нагороджених був також фольклорний ансамбль „Кичера” з Лігниць.

Відзнакою президента України та Орденом за заслуги III-го ступеня відзначено Ігоря Соневицького, композитора з США, а почесне звання „Заслужений діяч мистецтв України” присвоєно Ігорю Мацієвському, завідувачу Центром Російського

„Калина” з Дашів

хідньої еміграції. Люба та Іреней Жуки з Канади на фортепіано виконали „Етнічний танок” Роже Маттона, а лауреат міжнародних конкурсів Ігор Соневицький з США акомпанував на бандурі Ірині Семеновій з Санкт-Петербурга, яка виконала „Царю небесний”.

Найбільшою несподіванкою були відзначення за вагомий особистий внесок у розвиток та популяризацію української культури за кордоном, збереження національного мистецтва, творчу ініціативу в організації та проведенні мистецьких заходів уфундовані прем'єр-міністром України Валерієм Пус-

**Дорогі наші гості – господарі!
Шановні слухачі!**

Свого часу два могутні велетні української духовності Т. Г. Шевченко та П. Куліш змудрували в багато чому визначальну світоглядну думку „Наша мова, наша пісня не вмере, не загине”. І коли ми сьогодні непокоїмось пошуками національної об'єднаної ідеї, то варто глибоко збагнути, що присутньою складовою, а можливо і найбільш вагомою складовою її є українська духовна культура. Вона єднає нас в державі, вона об'єднує українців у планеті, вона творить славу і велич України у світах.

Сьогодні українська духовна культура це єдність загальнолюдського і національного, це образний критерій істини і це виразник і показник цивілізованості, цивілізованого стандарту нації (...).

**Голова Державного комітету
України у справах національностей та міграції
Микола Рудько**

Інституту Історії Мистецтв м. Санкт-Петербург, невтомному досліднику підляського музичного фольклору.

Фестивальні святкування звершив бенкет, в якому взяли участь артисти, запрошені гості та представники кабінету Міністрів України.

**Іван Бакунович
Фото автора**

На завершення фестивалю всі учасники і гості заспівали „Боже великий, єдиний”

VIII Фестиваль української культури на Підляшші З осіннього намиста пісень

Понад 20 ансамблів з Польщі і України приїхало до Більська, щоби представити свої мистецькі досягнення. На сцені Більського Будинку Культури володів українських фольклор, але крім нього можна було послухати співаної поезії, авторської пісні, старовинних козацьких дум та популярного в востанній час фольку.

Більськ

Імпрезою, яка поклала основи під організацію підляського фестивалю були Музичні Діалоги над Бугом у Мельнику. Вперше відбулись вони у 1991 році. Пізніше зародилась думка про влаштування окремої імпрези в Більську.

Цьогорічний фестиваль „Пудласька Осень” відбувався в днях 6-7 листопада. Відчинив його ансамбль „Горина” з Рівного, який щороку бере участь у культурних заходах на Підляшші. В його виконанні зі сцени Більського Будинку Культури пролунав всезнаний „Хмель”.

За програмою фестивалю кожен виступаючий ансамбль мав проміжок часу, щоби представити свій репертуар. Завдяки такій конструкції на сцені весь час володів рух, та через те глядачі не мали можливості нудьгувати. І так через сцену промайнули, крім вище згада-

ної „Горини”, танцювальний ансамбль „Карпати” з Івано-Франківська, „Ясени” з Ірпіня біля Києва, „Живограй” і „Chante Moulen” з Рівного, бандуристка Оксана Крук і оперна співачка Наталія Фарина. Місцевий підляський фольклор виконували „Берізки” з Кнорид, „Красуні” з Красного Села, „Родина” з Дуб’яжина та „Ранок” з Більська. Представником української діаспори був ансамбль „Горпина” з Ольштина, що виконує музику в жанрі фольк і задовольняє музично-естетичні потреби зокрема молодого покоління.

Державний комітет України у справах національностей та міграції

Учасникам та організаторам Фестивалю української культури
„Підляська осінь 99”

Дорогі друзі!

Щиро вітаю вас з відкриттям Фестивалю української культури „Підляська осінь 99”.

Українці Підляшшя, проживаючи поза межами України, зберегли рідну мову, звичаї, обряди, самобутню українську культуру. Адже українська культура відзначається своїм розмаїттям, багатобарвністю та неповторністю. В ній задовано багатотворчий та енергетичний потенціал нації.

В Україні знають і високо цінують діяльність Союзу українців Підляшшя, вашу любов до українського слова і пісні, яку ви передаєте своїм дітям. Хоч сердечно подякувати за вашу сподвижницьку працю на ниві єднання двох європейських народів – українського і польського.

Зичу вам і вашим родинам міцного здоров’я, добра і щастя.

З роси і води вам.

З повагою
Голова комітету
М. О. Рудько

„Родина” з Дуб’яжина презентує низку підляських обрядових пісень

Недільний ранок присвячений був наймолодшому поколінню. Для нього Театр „Диво” з Рівного, в Більському Будинку Культури, представив п’єсу „Пригоди Незнайка”.

З черги в Міському Будинку Культури, після обіду, відбувся концерт фольклорних ансамблів з Підляшшя. На завершення фестивалю в Більську, у недільний вечір, всі ансамблі виступили на сцені Будинку Культури у гала-концерті.

Побіч Більська, в рамках фестивалю, відбувались концерти в Білостоці. Фестиваль супроводили також окремі заходи. Ще в п’ятницю, 5 листопада, на день перед офіційним відкриттям фестивалю, в Музичній Школі в Більську виступили ансамбль „Рідна пісня” з Києва та український бард Едуард Драч. Цього дня „Рідна пісня” дала ще кон-

церту Дуб'яжині. Слід згадати, що фестиваль супроводила також виставка світлин з архіву редакції „Над Бугом і Нарвою”.

Іван Бакунови

Білосток

Коли в Білосцьку пролунали пісні „Горини” та офіційно, в суботу, відкрито VIII Фестиваль української культури на Підляшші, в Білостоці, в кав'ярні „ФАМА”, розпочалася фолькова забава, на якій до танцю приграв ансамбль „Зоря” з Дзежгоня. Первісний загальний план імпрези в Білостоці де-що помінявся. І так, організатори, тобто білостоцький відділ Союзу українців Підляшшя, вирішили, що концерт буде

Едуард Драч – професійний кобзар

окремим від забави заходом. І треба сказати, що така думка здійснилася. До кав'ярні прибуло понад триста молодих людей, які спрагнені погуляти власне при українській фольковій чи популярній музиці.

Зате більш вибаглива публіка мала змогу розкошуватися концертом, які відбувся в залі білостоцької філармонії. Недільний концерт в Білостоці, який завершував „Пудляську осень” перейшов сподівання так організаторів, як і білостоцьких українців та симпатиків української культури. Всі вони були захоплені і мистецтвом наших артистів, і рівнем підготовки імпрези.

Доречі перша виступила „Горпина” – студентський ансамбль з Ольштина, який в т.зв. фольковій манері виконав декілька загальноукраїнських пісень. Особливо сподобалося це молодій пуб-

„Карпати” на сцені білостоцької філармонії

ліці, так як і до серця припав репертуар „Черемшини”, якої стиль є подібний. В ансамблі з Черемухипоявилися нові інструменти. Це тішить, бо можна почути більше музики, замість незааранжованого звуку. І ще одна заувага до „Черемшини”: публіка, яка вас слухає де-що розуміє українські слова, не дурно ж було б деякі слова звичайно випра-

винні козацькі думи, народні пісні, є також автором пісень, яких мотивом є історія та побут українського народу. Про вересайську кобзу іконографічні згадки відносяться XII століття, – вона є зображена на стінах Софійського собору у Києві. Музика Едуарда Драча прекрасна, глибока, мудра. Вона є своєрідна дослівно.

„Ясени” з Ірпіня біля Києва на білосцькій сцені

вити, так звичайно для гігієни.

Насолоду для очей дали молоді танцюристи з ансамблем „Карпати” з Івано-Франківська, які продемонстрували народні танці у цікавій хореографії. З черги рівенський „Chante Moulen” переніс слухачів в чарівний і замислений світ своїх романтичних пісень.

Неймовірно враження й безсумнівно добру згадку лишив по собі кобзар. Так, так сучасний кобзар – Едуард Драч. Він виконує, у супроводі гітари або частіше вересайської кобзи, старо-

На закінчення заспівала „Горина”. Її виступ слід потрактувати як концерт концерту. Представлена побутова та обрядова пісня, якже нам близького Полісся, переплеталась на кінець з загальноукраїнськими. Двохгодинний концерт у Філармонії продовжився до трьох, а публіка бісувала „Горині” ще трічі. Відкритість та, без сумніву, професіоналізм „Горини” розпалив білостоцьчан на добре. Вони стоячи, бурхливими оплесками прощалися з ансамблем.

Іван Хвашевський

Wybory prezydenckie na Ukrainie

Następne pięć lat z Kuczma

Przeprowadzone 1 grudnia 1991 r. referendum, w którym ponad 90 % uczestniczących opowiedziało się za niepodległością, usankcjonowało ogłoszony 24 sierpnia 1991 r. akt niezależności i ostatecznie wprowadziło Ukrainę na drogę bytu państwowego. Od tamtych wydarzeń minęło już osiem lat. Jest to jednak zbyt krótki okres, by można było mówić o istnieniu silnego państwa ukraińskiego. Ukraina dopiero kształtuje się, zaś wydarzenia na jej arenie politycznej wskazują kierunek postępujących przemian oraz tempo ewolucji państwowości. Kolejne wybory, na różnych szczeblach, odgrywają rolę czynnika kształtującego elitę władzy niepodległego państwa. O tym jednak, kto na kolejne pięć lat przejmie największą odpowiedzialność za politykę państwową, a w konsekwencji utwierdzi lub zniszczy niezależność Ukrainy, decyduje wynik wyborów prezydenckich.

Dla mieszkańców Ukrainy okres ośmiolletniej państwowości to czas nieustannego rozwiewania iluzji, wyrzeczeń i poświęceń. Pogłębiający się kryzys ekonomiczny i metody jego likwidacji zepchnęły większość z nich na skraj ubóstwa. Równolegle, zaistniała sytuacja stworzyła dogodne warunki do rozwoju skrajnej lewicy, pod sztandarami której w przeszłości budowano ład. Opcje polityczne społeczeństwa ewoluują w stronę świadomego zapominania o oblicza totalitaryzmu epoki minionej i zwracają się ku fałszywie wykreowanemu wizerunkowi państwa opiekuńczego, dającego pracę i zapewniającego minimum potrzeb społecznych. Swe piętno na stanie świadomości politycznej społeczeństwa ukraińskiego pozostawiło, trwające kolejne dziesięciolecia, niszczenie jego tradycyjnej struktury społecznej, fizyczna eliminacja poszczególnych warstw społecznych i grup politycznych. Konsekwencją przeszłości jest współczesny brak na Ukrainie równowagi politycznej, nieobecność sprawnych elit, życie polityczne z charakterystycznymi silnymi środowiskami skrajnymi. Ciągłe daleko jeszcze jest do krystalizacji środowisk zdolnych do demokratycznej konkurencji. Rozbicie polityczne widoczne na co dzień, z siłą dało znać również podczas ostatnich wyborów prezydenckich.

Po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości na czele państwa stanął prezydent.

Jako pierwszy urząd ten sprawował, od grudnia 1991 r. do lipca 1994 r., były przewodniczący Rady Najwyższej, Leonid Krawczuk. Po przedterminowych wyborach, w lipcu 1994 r. stanowisko to objął Leonid Kuczma, który za czasów Krawczuka przez ponad rok był premierem (październik 1992 r. – listopad 1993 r.). Obaj wymienieni w przeszłości zajmowali wysokie stanowiska w partii komunistycznej, z szeregów której jednakże odeszli.

Uchwalona w 1996 r. konstytucja Ukrainy określa, iż kadencja prezydenta trwa pięć lat. Zgodnie z nią nowe wybory prezydenckie, o ile nie są przedterminowe, wyznaczane są na ostatnią niedzielę października ostatniego roku kadencji. W trakcie ostatnich wyborów, by zarejestrować kandydaturę i stanąć do rywalizacji o fotel prezydenta należało ponadto przedstawić milion podpisów popierających danego kandydata.

Już 2 sierpnia bieżącego roku Centralna Komisja Wyborcza zarejestrowała 9 kandydatów, a wkrótce ich grono powiększyło się o następnych. Nawet na tym etapie odnotowano przedsmak zaciętej walki. Centralna Komisja Wyborcza podważyła bowiem listy 6 zgłoszonych kandydatów. Nie uznając około połowy zebranych przez każdego z nich podpisów, odmówiła prawa do rejestracji. Nie godząc się z taką decyzją, niezarejestrowani kandydaci (Wasyl Onopenko, Ołeksandr Bazyluk, Ołeksandr

Rżawski, Jurij Karmazin, Witalij Kononow, Mykoła Haber) zaskarżyli ją do Sądu Najwyższego, który przyznał im rację. Ostatecznie do udziału w wyborach dopuszczonych zostało czterestu kandydatów: Ołeksandr Bazyluk, Mykoła Haber, Jurij Karmazin, Witalij Kononow, Jurij Kostenko, Leonid Kuczma, Jewhen Marczuk, Ołeksandr Moroz, Wasyl Onopenko, Ołeksandr Rżawski, Petro Symonenko, Ołeksandr Tkaczenko, Hennadij Udowenko i Natalia Witrenko. Wszyscy wymienieni mają wyższe wykształcenie, a część z nich stopnie naukowe. Poza Kuczma, także Moroz i Tkaczenko w wyborach prezydenckich kandydowali po raz drugi. Dwaj pierwsi rywalizowali ze sobą w trakcie drugich wyborów prezydenckich, natomiast Tkaczenko uczestniczył w wyborach w 1991 r., kiedy to złożył swoją kandydaturę na rzecz L. Krawczuka.

24 sierpnia reprezentujący orientację lewicową, lider partii socjalistycznej, O. Moroz, i przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy, O. Tkaczenko, z zaliczanymi do przedstawicieli prawicy byłym premierem Je. Marczukiem i merem Czerkas W. Olijnykiem podpisali w Kaniowie porozumienie. „Czwórka kaniowska” w przededniu wyborów miała wybrać jednego spośród swego grona, by w ten sposób skupić wspólny elektorat. Pod wpływem Tkaczenki na tydzień przed wyborami ustalono, iż kandydatem tym będzie Marczuk. Wewnętrzne spory nie pozwoliły na realizację planów. Prowadzący we wcześniejszych rankingach, wśród członków „czwórki kaniowskiej”, a zarazem inicjator tego porozumienia, Moroz nie pogodził się z pominięciem jego osoby. W przededniu wyborów z kandydowania wycofał się tylko Tkaczenko, który w takiej sytuacji nawoływał do popar-

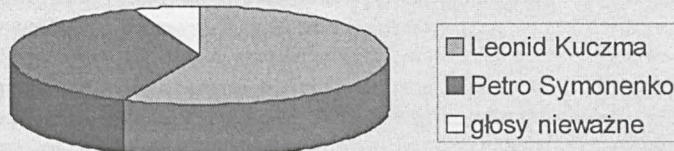
Poparcie uzyskane przez poszczególnych kandydatów podczas pierwszej tury wyborów prezydenckich na Ukrainie, 31 października 1999 r. (w %)

Kandydaci	Ogół uzyska-	Poparcie w poszczególnych regionach Ukrainy			
		Wschodni	Centralny	Południowy	Zachodni
Leonid Kuczma	36,49	31,26	27,29	33,45	55,81
Petro Symonenko	22,24	33,78	17,00	31,54	4,91
Ołeksandr Moroz	11,29	8,63	22,46	7,54	5,83
Natalia Witrenko	10,97	12,55	12,29	11,85	6,73
Jewhen Marczuk	8,13	4,47	8,86	5,15	14,63
Jurij Kostenko	2,17	1,26	3,15	1,00	3,24
Hennadij Udowenko	1,22	0,63	1,38	1,09	1,94
Wasyl Onopenko	0,47	0,43	0,65	0,51	0,31
Ołeksandr Rżawski	0,37	0,43	0,40	0,36	0,24
Jurij Karmazin	0,35	0,32	0,32	0,62	0,22
Witalij Kononow	0,29	0,29	0,34	0,32	0,23
Ołeksandr Bazyluk	0,14	0,17	0,12	0,16	0,08
Mykoła Haber	0,12	0,12	0,14	0,14	0,09

cia kandydata komunistów. Dla wielu obserwatorów właśnie ten manewr pozwolił Symonence podczas pierwszej tury wyborów zdobyć tak dużą liczbę głosów. Warto pamiętać, iż podobne porozumienie, jak „czwórka kaniowska”, jeszcze wcześniej zawarli kandydaci prawego skrzydła Kostenko i Onopenko.

Wbrew konieczności przestrzegania reguł, walka okazała się być wielce nieczysta i wprost brutalna. W trakcie kampanii, 2 października, w Krzywym Rogu doszło nawet do nieudanego zamachu na życie N. Witrenko. Poszczególne etapy kampanii wyborczej potwierdzały, iż nie miały one w pełni demokratycznego charakteru. O. Bazyluk, przewodniczący Słowiańskiej Partii Doniecczyny, publicznie ignorował język urzędowy, chociaż konstytucja określa, iż prezydentem może zostać wyłącznie osoba władająca językiem ukraińskim. Najpoważniejsze zarzuty zapisać należy jednak na konto Kuczmy, który zaangażował w kampanii aparat administracji oraz wykorzystał podległe mu media. Przeciwnicy, czy wręcz jego wrogowie zaczęli czynić starania w kierunku odsunięcia tego najpoważniejszego kandydata, od możliwości uczestniczenia w wyborach, a „czwórka kaniowska” wystąpiła w tej sprawie nawet z apelem do Przewodniczącego Zgromadzenia Parlamentarnego Unii Europejskiej. Jedyne Hennadij Udowenko nie przyjął takiej postawy promując swój program i idee reprezentowanego przez niego Ludowego Ruchu Ukrainy. „Czwórka kaniowska”, N. Witrenko i P. Symonenko przyjęli zasadę kampanii negatywnej, koncentrując się na przekonywaniu wyborców dlaczego nie należy głosować na dotychczasowego prezydenta. Wszystkie rankingi niezmiennie jednak pokazywały przewagę Kuczmy. Według analityków była to przyczyna działania syndromu „mniejszego zła” i przekonania, że podczas wyborów i tak wygra Kuczma. Tę ostatnią tezę potwierdzały wyniki sondaży, w trakcie których 30% badanych przyznawało się do poparcia Kuczmy w przyszłych wyborach, zaś 50% było przekonanych o jego zwycięstwie. Jako drugi po Kuczmie w przedwyborczych rankingach plasował się przywódca komunistów Petro Symonenko. Tuż za nim silne miejsce zajmowała progresywna socjalistka Natalia Witrenko, w niektórych badaniach plasująca się nawet na pierwszym miejscu. W przypadku drugiej tury przewidywano, że gdyby naprzeciwko siebie stanęli Kuczma i Witrenko, to właśnie ta druga wygrałaby.

Wynik procentowy poparcia uzyskany przez kandydatów w trakcie drugiej tury wyborów prezydenckich

Źródło: Intrenet <http://ourworld.compuserve.com/homepages/bohdans/ukrel99s.htm>

Zgodnie z przewidywaniami, przeprowadzone 31 października wybory nie rozstrzygnęły kto zostanie prezydentem. Przy 70% frekwencji najwięcej głosów uzyskał dotychczasowy prezydent L. Kuczma, zwyciężając w 17 obwodach. Tuż za nim uplasował się przywódca komunistów P. Symonenko, wygrywając w 7 obwodach. Jako trzeci był O. Moroz, zaś czwarta N. Witrenko. O tym kto zasiądzie na fotelu prezydenckim musiała więc rozstrzygnąć druga tura wyborów. Zgodnie z ordynacją stanęli do niej dwaj zwycięzcy pierwszej tury: Leonid Kuczma i Petro Symonenko. Obaj mieli niemal dwa tygodnie na przegrupowanie sił i zabiegi o elektorat tych, którzy odpadli w

pierwszej turze.

Wobec przegranej ci, którzy odpadli w pierwszej turze zajęli różne pozycje. Hennadij Udowenko, Witalij Kononow i Ołeksander Rżawski nawoływali swój elektorat do poparcia urzędującego prezydenta Kuczmy. Z kolei Jurij Kostenko namawiał do głosowania przeciwko obu kandydatom, zaś Jewhen Marczuk przeciwko komunistom. Ten ostatni propozycje

współpracy z Kuczma uzależniał od przyjęcia do realizacji jego programu rozwoju Ukrainy.

Równie błyskawicznie akcję konsolidacji przeprowadzili komuniści. Po stronie Symonenka opowiedział się nie tylko O. Tkaczenko, lecz także dwaj inni członkowie „czwórki kaniowskiej” – Ołeksandr Moroz i Wołodymyr Olijnyk. Pod warunkiem otrzymania w przyszłym rządzie teki premiera, swe wsparcie Symonence gotowa była obiecać N. Witrenko. Na korzyść komunistów przemawiało jednoznaczne opowiedzenie się przeciwko Kuczmie dwóch innych przegranych: Karmazina i Habra. Tymczasem kandydat komunistów zaczął

Poparcie procentowe udzielone L. Kuczmie i P. Symonence w trakcie drugiej tury wyborów prezydenckich (14 listopada 1999 r.)

Region	Obwód	Kandydaci	
		Leonid Kuczma	Petro Symonenko
Wschodni	chernihowski	37,47	56,27
	dniproperowski	56,35	38,08
	doniecki	52,90	41,23
	charkowski	46,64	46,46
	łuhański	40,74	53,87
	sumski	48,53	43,36
Centralny	czerkaski	39,95	52,28
	kirowohradzki	40,92	52,58
	m. Kijów	64,84	26,05
	kijowski (obwód)	58,51	34,34
	połtawski	35,20	57,66
	winnicki	33,90	59,20
Południowy	żytomierski	48,06	45,89
	chersoński	41,88	52,88
	Krym	43,98	51,22
	mikołajowski	45,90	49,16
	odeski	52,83	40,63
	m. Sewastopol	50,17	43,69
Zachodni	zaporoski	44,83	49,69
	czerniowiecki	73,21	21,43
	iwanofrankowski	92,30	4,48
	chmielnicki	50,95	41,97
	lwowski	91,59	5,15
	rówieński	76,52	17,23
	tarnopolski	92,17	4,84
	wołyński	75,44	19,19
	zakarpacki	84,53	9,66

Źródło: Intrenet <http://ourworld.compuserve.com/homepages/bohdans/ukrel99s.htm>

nagle składać obietnice utrzymanie niepodległości Ukrainy i nie wiązania jej szkodliwymi sojuszami, a nawet rozwijanie, zwalczanej przez komunistów, gospodarki rynkowej. Kandydaturę Symonenka podtrzymywał spiker parlamentu Krymu L. Hracz. Na stanowisko mieszkańców Ukrainy wpływała również deklaracja lidera rosyjskich komunistów G. Ziuganowa, który na mitingu komunistycznym w Moskwie otwarcie poparł Symonenkę.

Kampanii przedwyborczej masowe środki przekazu poświęcały dużo miejsca, lecz mówiono prawie wyłącznie o Kucznie. Ukazywano go wyłącznie w gorii, wskazując na osiągnięcia i pomijając jego porażki. Natomiast Symonenka, jeśli już

centowe frekwencję w pierwszej turze. Po podliczeniu 96 % oddanych głosów okazało się niespodziewanie, że na Kuczmę zagłosowało ponad 56 %, zaś Symonenkę mniej niż 38 % wyborców. Przewaga jaką Kuczma uzyskał nad swoim rywalem przewyższała przewidywania. Wygrał on w 17 obwodach (łącznie z miastami Kijowem i Sewastopolem) oraz w punktach wyborczych poza granicami kraju. Ogromną procentową przewagę Kuczma otrzymał na zachodzie kraju, w obwodach iwanofrankowskim, lwowskim, tarnopolskim głosowało na niego ponad 90% wyborców. Symonenko wygrał w 10 obwodach (wliczając Krym, poza Sewastopolem) uzyskując w nich od około 3 do ponad 25 procent prze-

nie komunistów do władzy.

Druga kadencja daje prezydentowi Kucznie szansę na wzmocnienie władzy i dokonanie kardynalnych zmian w funkcjonowaniu państwa. Nie posiada on jednakże władzy bezwzględnej i dlatego ewentualne zmiany będą zależały od umiejętności lawirowania pomiędzy wpływowymi środowiskami oraz wykorzystywania wszelkich nadarzających się okazji do reformowania ustroju państwa. Już 14 listopada, gdy trwało jeszcze głosowanie, Kuczma zapowiedział, iż w przypadku wygranej weźmie się zdecydowanie za reformowanie gospodarki. Podkreślił przy tym konieczności istnienia większości parlamentarnej, która musi popierać reformy by mogły się one udać.

Procentowe poparcie udzielone poszczególnym kandydatom w drugiej turze wyborów prezydenckich

Źródło: Internet <http://ourworld.compuServe.com/homepages/bohans/ukrel99s.htm>

przedstawiano, ukazywano ze złej strony. W telewizji państwowej zaczęto wyświetlać filmy o represjach i głodzie, zaś w gazetach pisano o komunistycznym koszmarze i wizji zła jakie czeka Ukraińców w razie zwycięstwa komunistów.

Prawo do uczestniczenia w drugiej rundzie wyborów, w ustalonej na niedzielę 14 listopada, miało 37,5 milionów osób. Dla wyborców przygotowano urny w 33 tysiącach punktów, a nad ich bezpieczeństwem czuwało 66 tys. milicjantów. Choć na podanie ostatecznego rezultatu Centralna Komisja Wyborcza miała pięć dni, to już w poniedziałek rano znano przybliżone wyniki. Niespodzianką była wysoka frekwencja wyborów, która według pierwszych szacunków przewyższyła o cztery punkty pro-

wagi (tylko w trzech przypadkach była ona mniejsza niż 10 %).

W czasie wyborów odnotowano znaczne naruszenia ordynacji wyborczej, głównie w postaci rozpowszechniania materiałów propagandowych oraz zmuszania do głosowania mieszkańców akademików i internatów. Zaznaczyć przy tym należy, że nad poprawnością wyborów podczas drugiej tury czuwało 575 obserwatorów zagranicznych z 38 państw.

Wygrana Kuczmy dla państw zachodnich oznacza kontynuację kursu prorynkowego i prozachodniego. Na Ukrainie zwycięstwo Kuczmy, krytykowanemu za pięcioletnią politykę stagnacji, nie przyjęto z owacją. Jedynie chwilowo widoczne było uczucie ulgi, ze względu na niedopuszcze-

W przypadku gdyby takiej większości nie udało się stworzyć stwierdził, że za przykładem Polski parlament należałoby rozpuścić i roz�isać następne wybory.

W ciągu drugiej pięcioletniej kadencji prezydenckiej Kuczmy Ukraina nie zdoła wyjść z kryzysu gospodarczego. Nie byłaby ona również w stanie tego dokonać, w tak krótkim okresie, pod żadnym innym kierownictwem. Nowy prezydent ma natomiast, w trakcie drugiej kadencji, o wiele większą szansę niż poprzednio na jego wyhamowanie oraz zreformowanie poszczególnych sfer życia wewnętrznego.

Roman Wysocki

закінчення з1 стор.

РІЗДВЯНЕ ПОСЛАННЯ

у кайданах, Його судили за того, хто був винен, був похоронений для того, хто був похований, і – воскрес” (св. Мелітон Сардійський).

Св. Іван Дамаскин узагальнює навчання Св. Отців Церкви: „Милостивий Господь не залишив людини, котру сотворив і обдарував щастям, незважаючи на те, що вона, спокушена підступністю першого винуватця – демона, не вшанувала Волі свого Творця, і, позбавлена благодаті, лишена спільноти з Богом, змушена була прийняти повну страждань суворість життя, а також прийняти конечність вмирання, тобто смертність, і брутальну матеріальність тіла, щоб, врешті решт, після „справедливого Божого Суду” бути вигнаною з раю, приреченою на смерть і підлеглою знищенню. Але Господь не погорджував такою людиною і спочатку багатократно повчав її і на багато способів переконував, закликаючи отямитися... І, ось, проявилася безмежна Любов до людини. Сам Творець і Господь починає боротьбу за Своє сотворіння і стає через це його Вчителем... Виявилась водночас Божа доброта і мудрість, справедливість і могутність. Доброта проявилася у тому, що Він не погорджував Своїм слабким сотворінням, але змилювався над впалою людиною і подав їй руку, щоб підняти її; справедливість натомість у тому, що не інший, чужий людині доручає подолати тирана, від котрого людина зазнала поразки, ані теж не відіймає людини з обіймів смерті силою, але у Своїй доброті і справедливості чинить так, що ця ж сама людина стає тепер переможцем. Мудрість же проявилася у цьому, що задля здійснення того, що було неймовірним, знайшов найчудесніший спосіб. Бо ось за ласкавістю Бога Отця, Єдинородний Син і Слово Отця – Бог, „існуючий в лоні Бога Отця”, співістотний з Отцем і Святим Духом, Предвічний, що Йому не має початку, Котрий „впочатку” був у Бога Отця, і „Богом був”, Цей, Котрий „був в Образі Бога”, Він Сам, „Небеса приклонивши, сходить”, тобто знижує Свою висоту, яка не знає низости, і сходить до слуг Своїх у невисловленій і незабагненій ласкавості... Всесторонньо про-явилася тут повна Всемогутність Бога, бо що ж може бути більшим від цього, що Бог став Людиною?” (*Про віру православну*, 3, 1).

Святі Отці Церкви говорять про необхідність народження Христа у серці кожного християнина. Саме це є необхідною умовою преображення світу. ХХ століття, що минає, виявилось періодом найбільших трагедій в історії людства. Дві світові війни, революції, ряд регіональних конфліктів, конфлікти поміж народами, релігійні конфлікти, ненависть, намагання знищити Церкву і християнську віру. Чи це все не є результатом цього, що не народили ми Христа у серцях наших?

Не дивлячись на всі ці трагедії, Православна Церква проголошує Христову Перемогу. Історія – це не порожній, ведучий нікуди коридор; історія має свій сенс. Сенс історії надав сам Ісус Христос, Котрий всі трагедії і нещастя перетворює в Пасху. Ісус Христос веде історію до Вічного Царства. Спаситель прийшов до світу і тому православний християнин надіється, що всі, хто має у своїх серцях Христа, стануть переможцями у всіх випробовуваннях і жодне переслідування їх не здолає. Церква сповіщає не тільки утешення, але передусім перемогу, тому, що „Христос є Перемогою, Котра охоплює увесь світ” (свят. Патріарх Тихон). З цієї надією входимо у третє тисячоліття історії Церкви і в Ювілейний Рік 2000-річчя Воплотіння і Приходу у світ Слова Божого – Ісуса Христа.

Закликаємо Вас, Улюблені, щоб відзначили Ви цей Великий Ювілей виконанням Волі Божої, що записана у Його Слові – Святому Письмі і у Святому Переданні Церкви. Залишімо гріх і зодягнімся в одяг святості. Нехай цей Ювілейний Рік буде для нас усіх початком народження Христа в нас і нас у Ісусі Христі. „Це Він сотворив небо і землю, і від початку сотворив людину. Це Його передвіщали Закон і Пророки. Це Він прийняв тіло від Діви. Він – Початок і Кінець, Початок незбагнений і Кінець невловимий, Він Цар... Йому Слава і Сила на віки” (св. Мелітон Сардійський). Отож, вознесімо до Нього молитви, щоб Ювілейний Рік і нове тисячоліття були часом миру і любові, перемоги Христа над злом.

Закликаємо на Всіх Вас Боже благословення, щоб укріпив Він усіх у виконанні діла любові, преображенні сердець і думок у Його Образ, щоб Дитя, Котре народилося у Вифлемі, Своєю Любов’ю і Благодаттю перетворило всіх у „синів світла”.

„Благодать Господа нашого Ісуса Христа нехай буде зі всіма Вами. Амінь”.

Христос Родиться – Славте Його!

Божою милістю смиренні:

- + Сава, Митрополит Варшавський і всієї Польщі,
- + Симон, Архієпископ Лодзінський і Познанський,
- + Адам, Архієпископ Перемиський і Новосанчівський,
- + Єремія, Архієпископ Вроцлавський і Щецинський,
- + Авель, Єпископ Люблинський і Холмський,
- + Мирон, Єпископ Гайнівський,
- + Яків, Єпископ Білостоцький і Гданський,
- + Григорій, Єпископ Більський.

Столичне Місто Варшава, Різдво Христове 1999/2000 р.
Ювілейний Рік

10-ліття Люблинсько-Холмської єпархії

До найстарших православних єпархій історичної Київської митрополії зараховується Холмська єпархія. Після кількох віків діяльності припинила вона своє існування в XVII столітті. До її відновлення дійшло щойно в 1905 р. Однак недовго після закінчення Першої світової війни була вона знову ліквідована. Ще менший період, лише пару років, існувала вона після чергового відновлення в час Другої світової війни в 1940 р.

Трагедія нараховуючого кількасот тисяч православного українського населення Південного Підляшшя й Холмщини у сорокових роках, яка довела до майже його стовідсоткового виселення з рідних земель, відобрання майна та ставлених ними протягом віків численних храмів, здавалося б могла означати остаточну ліквідацію українства і православ'я на цих землях. Божа воля була однак інша. Побіч тих, які все ж таки осталися та надалі залишилися православними, повернула і проводжувала відстоювання віри предків невелика частина виселенців. Це завдяки присутності їх всіх нині можуть функціонувати, збережені з-посеред величезного числа втрачених, ті поодинокі храми на Холмщині та Південному Підляшші.

Довготривалі старання та копітка праця відродити релігійне життя на Холмщині та Південному Підляшші, протягом сорока літ вели до повільного відновлювання парафіяльної мережі та, у 1989 р., до успішного відновлення єпархіяльної структури. Отже тоді покликанно Люблинсько-Холмську єпархію, яку очолив нововисвячений владика Авель.

Саме у цьому році минуло десять років від відновлення Люблинсько-Холмської єпархії. Протягом десяти років в очоленій владикою Авелем єпархії зайшло багато змін. Протягом того часу закінчено будову або від фундаментів вибудовано церкви в Білій, Добротичах, Сідльцях, Загорові, Замості, Кодні і Ко-

питові. Відремонтовано церкви в Бончі, Володаві, Заболотті, Кобилянках, Славатичах, Тарногороді, Томашеві, Угурську, Холмі, ведуться ремонти в Грубешеві, Довгобичеві, Новосові, Сосновиці й Тересполі. Спільно з вітцями місцевих гмін мають бути ремонтвані церкви в Дубенці та Войславцях, які будуть використані, як для богослужень, так музейних потреб. Зараз до кінця наближається також будова Православного будинку спокійної старості в Любліні, а на майбутнє планується вже нові праці.

Сучасна Люблинсько-Холмська єпархія нараховує 21 парафію та 8 філій, які розподілені в чотири благочиння (деканати): білопідляський, люблинський, тереспільський, холмський. Більшість парафій єпархії за численністю вірних невелика. Найбільша є в Білій на Підляшші; друга щодо величини парафія в межах єпархії знаходиться поза межами Холмщини і Підляшшя в Любліні. В єпархії 23 священики, з-посеред яких частина одночасно виповняє обов'язки в'язничних та шпитальних капеланів. Діє тут також Братство Православної Молоді, Братство преподобного Афанасія Берестейського та єпархіяльна Комісія історичної пам'яті „Холмський Архів”. Великою подією в житті єпархії було урочисте перенесення в 1996 році до церкви в Білій частини мощей св. преп. Афанасія Берестейського. Ведеться також активну видавничу діяльність.

На території єпархії знаходиться відомий монастир преподобного Онуфрія Великого в Яблочині над Бугом, якому в 1998 р. виповнилося вже 500 років від дня заснування. Весною 1999 р. він перейшов в безпосередню юрисдикцію митрополита варшавського і всієї Польщі Сави.

Цьогорічному десятиліттю існування Люблинсько-Холмської єпархії супроводили святкування. Почалися вони 24-25 березня в кафедральній Спасо-Преображенській церкві в Любліні.

Продовжили їх, очолені владикою Авелем, урочистості 18 і 19 вересня в церкві свв. Кирила і Мефодія в Білій на Підляшші. Там з цієї нагоди влаштовано також (в суботу 18 вересня) ювілейну конференцію з участю священиків і мирян.

Продовженням відзначування ювілею єпархії були святкування 20-21 вересня в Холмі. За традицією, на урочисте торжество в день Різдва Персвятиї Богородиці до Холма завжди прибували численні прочани. Сьогодні традиція продовжується, наперекір тому, що минуло вже понад п'ятдесят років, як Пречистенський собор на Холмській горі відобраний був православним. Як минулих років, так цього року, серед прибулих до Холма були прочани з України, а в тому числі холмщаки, які проживають там в наслідку виселень. Разом з ними на свято прибули також єпископ Симеон з Володимира-Волинського (УПЦ МП), монахині з монастиря з Зимного, що на Волині, та кілька священики з Володимира-Волинської і Ковельської єпархії.

Останні ювілейні святкування були проведені у Любліні 23 та 24 жовтня, під час урочистостей в честь Люблинської Ікони Божої Матері. Урочистості очолив митрополит Сава, а по запрошенні владика Авеля взяли в них також участь: представник Патріарха Константинополя Варфоломій I — митрополит філадельфський Мелітон, єпископи з України: володимирський і ковельський Симеон (УПЦ МП) та житомирський і новгородський Гурій (УПЦ МП). Серед присутніх єпископів Православної Церкви в Польщі були також єпископ більський Григорій та єпископ гайнівський МIRON.

Десять літ існування Люблинсько-Холмської єпархії це невеликий період. Можна жаліти, що до її відновлення дійшло так пізно. Проте, не можна недоцінювати, що, після трагічних подій сорокових років, великим успіхом є те, що все ж таки вдалось зробити здавалось би неможливе — відновити структури Православної Церкви на цій знищеній землі. І завдяки тому для українства і православ'я вона надалі є спроможна, хоч символічно, жити.

Роман Висоцький

Podlaski ґадъ БОЖЕСТВЕННЫХЪ ПѢСНЕЙ

V. Кажут люде, що я умру

Jesień, a zwłaszcza listopad, to tradycyjnie czas pamięci o zmarłych. Na Podlasiu z pamięcią przodków związane są święta Kazańskiej ikony Matki Bożej (4 listopada) i tzw. *Dmytrowa sobota* (ostatnia sobota przed przypadającym na 8 listopada św. Dymitra Sołuńskiego). Właśnie w tym okresie białostocki Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury organizuje przegląd pieśni pogrzebowych, odbywający się w Zabłudowie, w którym to miasteczku drukarz Iwan Fedorow(icz) niegdyś drukował cyrylicą księgi cerkiewne. Przyjeżdżają tam śpiewacy zarówno ze wsi katolickich jak i prawosławnych.

Wielokrotnie przeglądy takie odwiedzał zespół folklorystyczny z Kuraszewa (gm. Czyże). Wszystkie członkinie zespołu śpiewają w cerkiewnym chórze, ich śpiew towarzyszy także zmarłym w ostatniej drodze. W repertuarze zespołu przypisanym uroczystościom pogrzebowym można znaleźć również pieśni wywodzące się z poczajowskiego *Богогласник-а*.

W przepisywanych ręcznie przez Ninę Grygoruk, kierowniczkę kuraszewskich „*Nezabudok*”, używanych aktualnie przez zespół zbiorach pieśni religijnych znalazło się kilka utworów poświęconych problemowi śmierci, zbawienia i życia wiecznego. Są to: *Востревожимся і устрашимся; О горе для всіх єдина; Кажут люде,*

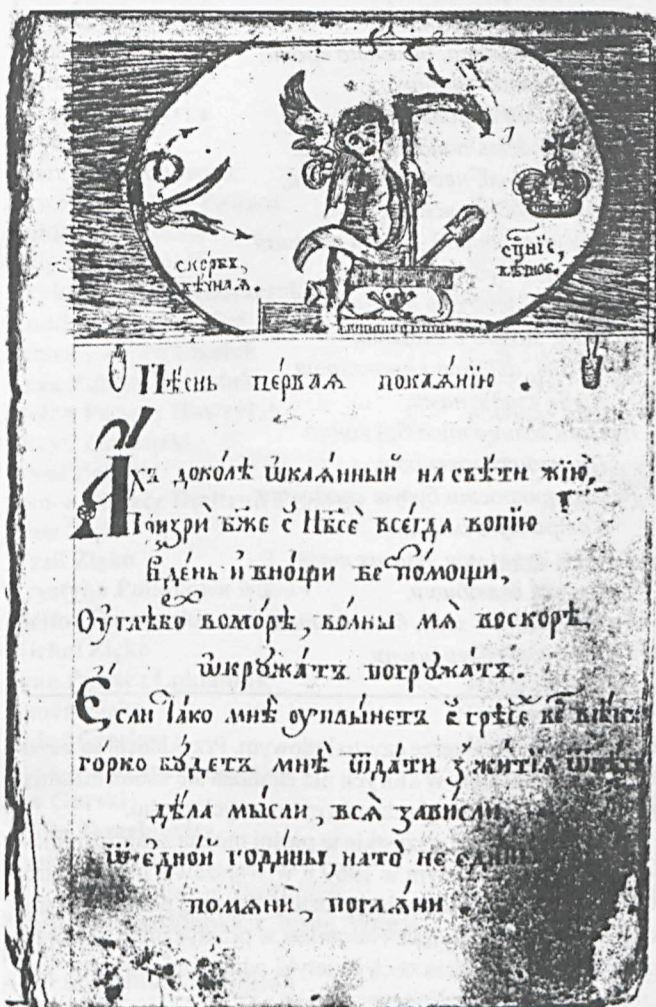
што я умру; Тлум боязьн серце oraz *Ах, ушли мої літа*.

Niektóre z pieśni pochodzących z *Богогласник-а* zostały uwzględnione w opracowaniach folklorystycznych. Na przykład Alina Bańkowska w artykule poświęconym obrzędowi związanemu ze śmiercią człowieka we wsi Gredele, cytuje fragment pieśni *Кажут люде, што я умру* („Беларускі каляндар на 1992 год”). Natomiast Irena Nowacka w pracy magisterskiej *Традыцыя і культура лудова вси Вітowo*, oprócz pieśni *Кажут люде...*, którą określa jako najbardziej popularną w całej okolicy, podaje też miejscowe warianty pieśni *Прыде година для всіх єдина* i *Памятайце, Хрысціане* (tej ostatniej w śpiewniku N. Grygoruk brak). Aleksander Barszczewski w opracowaniu *Біалоруска абрэдавоўсць і фальклор вшходняй Біалосточчыны (народзіны, вeseле, смерць)* podaje warianty dwóch pieśni zapisanych na białoruskim obszarze językowym, w gminie Michałowo, *Людзі кажучь, што умру я, а я хачу жыці* i *Памятайце хрысціане*.

Pieśni te zdecydowanie odróżniają się od późniejszych pieśni w języku rosyjskim, dlatego też bardzo często traktowane są

Піснь о смерті

*Кажут люде, що я умру, а я хочу жити,
Скільки живши на сем світі потреба умерти.
Зостанеться сребро, злато і драгіі шати,
Труднож мні їх с собою на той світ забрати.
І хотя й би мог забрати, там того не треба,
Чтире дошки, сажень землі, спасенія з неба.
Як ударят во всі звони о смертної годині,
Поклонюся всему світу і своїй родині.
Дадут міні смутну трумну і твердое ложе,
Не дай в гріхах мні умерти, милостивий Боже!
Як упустят грішне тіло в глибокі доли,
Засиплют мні піском очі, не гляну ніколи.
В гробі будут ребра, боки с головою руки,
Душа поїде нестерельна на вічний муки.
Поминай же, чоловіче, так велику страту,
Ібо яко хто Богу служить, так бере заплату.
Перед часом все житіє на смерть готовися,
Іди, гріхов сповідайся і Богу молися.
Примирися с ближнім твоїм, отпусти обіди,
Да і тобі Бог отпустит свяких гріхов види.
І старайся притяжати учинки ласкави,
Бо на той світ пойдут тільки добрі твої справи.
А егда ся не поправиш, зле будеш чинити,
То на віки с проклятими будеш в пеклі жити.*

Strona z XVIII-wiecznego *Богогласник-а* ze wsi Czyże, rozpoczynająca dział pieśni poświęconych pokucie i śmierci.

Піснь о злій вічності

Пам'ятайте Христіане,
Що ся с вами потом стане
- на віки.
Всім по смерті ідти треба,
Чи до пекла, чи до неба
- на віки,
Єсть то правда неотмінна,
Що в тих єдна, а не інна
- на віки,
Чекає нас всіх догора,
Така єсть в том воля Бога
- на віки.
Так, в святом Євангелії,
Христос учит о житті
- на віки,
Єдних бо ко Себі взиває,
Других в пекло отсилає
- на віки.
Тут світові скажете люде,
Что-то в оном пеклі буде
- на віки.
Якія там будут муки,
Нужди, троски і докуки
- на віки.
Темность страшна міста того,
Причинят муки много
- на віки;
О, як тяжка то казнь буде,
Если не видят світа люде
- на віки.
Душу жалость зранит много,
Понеже страшила Бога
- на віки,
І всі ласки і всі дари,
Зрініє Божія твари
- на віки,
Там гризет черв сумління,
Же не достал спасенія
- на віки,
Для марности позбил неба,
А так погибати треба
- на віки.
Ужаснімся, христіане,
Бо і с нами тож-ся стане,
- на віки,
Если не будем ся каяти,
Суда Божія бояти
- на віки.
Приказанья ісполняти,
Наук церковних слухати
- на віки;
Не допусти Христе Боже,
Страсть Твоя нам да поможе
- на віки.

Піснь о смерті

Прійде година для всіх єдина,
Когда ся разлучати
От тіла треба, як скажут з неба
Світ і все покидати.
Смерть надо мною стоїт з косою,
А нема оборони,
Час упливає, суд Бог видає,
Зле з всякой сторони.
Ах несчастливий як же злосливий
Сам не себе биваю,
Если с всяким ділом іду за тілом,
Но смерть не памятаю.
Суд наступує, трубу готує
Ангел, книга ділами
Всіх записана, буде подана,
З ней ся осудим сами.
Бог справедливий всім злим страшливий,
Сяде на своем троні,
Перуном гляне к тому, що стане
По лівой с діл сторони.
Зачне судити, добрим платити,
А злих отдасть на муки
С тілом, с душею сгинут своєю
Без всякой поруки.
Ах, вічна страта, пекельна врата
Отворятся широко,
Тіми грішні і проткляті
В пропасть пойдут глубоко.
А в той неволі, несчастной долі,
Горе пребуде всегда,
Плач і черв горшій, діавол скоршій
До муки буде єгда.
Боже ласкавий дай до поправи
Часу, молим с слезами,
Вічність, ах! злая і проклятая
Да не владіє нами,
Лучами солнца тіла без конца
Праведних заясніют,
Всяки прикроости будут сладости,
Котри тут іміют.
Виждь, душе моя, благая твоя
І зачни їх любити,
Виждь, ах! ах! злая, безконечная,
І перестань грішити.

jako utwory o charakterze czysto ludowym. Przykładem są wspomniane opracowania, w których nie znalazła się żadna informacja o rzeczywistym pochodzeniu cytowanych pieśni.

W rzeczywistości wszystkie te pieśni można znaleźć m.in. w *Богогласник-у* wydanym w 1969 r. w Warszawie przez Metropolię Prawosławną. Oczywiście zostały one tutaj podane w transkrypcji na alfabet rosyjski. Natomiast w praktycznym wykorzystaniu ich język nabiera cech fonetyki właściwej dla gwar, którymi posługują się wykonawcy.

cdn.

Jerzy HAWRYLUK

Lustracja

czyli rewizja Bielska z 1779 roku

W tym numerze kończymy prezentację dokumentu lustracyjnego z końca XVIII wieku, którego do druku przygotował dr Mikołaj Roszczenko (Red.).

WIEŚ SZASTAŁY albo KOSZCZYNO

Tomasz Koziol
Wawrzyniec Kowalcuk
Michał Polecik
Szymon Puhacz Tarasiuk
Marianna Sobechowa
Kazimierz Dębowski
Stepan Wawulski

Lewa polać.

Tomasz Krynicki
Semen Sak
Roman Wawulski
Krzysztof Faszczewski
Hawryło Puhacz Dmitruk
Bartosz Sak
Hryhor Puhacz
Piotr Sak
Alexander Czyrka
Hryhor Sak
Marcin Terechowicz
Paweł Tymoszek Puhacz
Łukian Niemczuk
Pilip Buryło
Hryhor Puhacz Andrzejuk
Kondrat Terechowicz
Semen Puhacz Ułasiuk
Iwan Puhacz Tarasiuk
Stefan Puhacz Hawryluk
Bazyli Zawadzki
Wasił Puhacz
Semen Puhacz Dmitruk z bratem
Leon Zięko
Wasił Zięko
Krystyna Poliołkowa wdowa
Nicifor Ostrowski
Michał Zięko
Iwan Puhacz Łukianiuk
Semen Zięko
Fedor Czerka
Hryhor Puhacz Łukianiuk
Jan Gurski
Jakim Terechowicz
Stepan Krasiey

Komornicy w Szastalach.

Marcella Wawulanka z Anną Wawulanką
Andrzej Puhacz Jakubiuk
Czerczyna wdowa
Józef Januszyk
Stefan Czerka Dąbczuk

Grzegorz Krynicki

Postronni:

Stepanowa Chwaszczykowa z Grabowca
Hryhor Puchalski z Grabowca
Adam Andruszuk
Onufri Hryhoruk
Iwan Puhacz z Strykow
Paweł Łapinski z Strykow
Michał Waszkiewicz z Strykow
Andrzej Lichtowicz z Augustowa
Krzysztof Zięko z Augustowa
OO. Karmelitów legacyine
Paweł Truchowicz

Pustych na wygon w każdym polu po jednej

Wieś ta Szastały ma osiadłych chałup 41, pole także we trzy ręce że tak osiadli gospodarze, iako: postronni nie równo we wszystkich trzech polach trzymają rolę, tu jednak razem się specyfikowało siła której we wszystkich trzech polach ma gruntu.

Podatki tak publiczne, iako staroscinskie i mieyskie płacą z gruntu zasianego, przeto rewizya co rocznie bywa, a podług ułożonej przez miasto moderacyi wybierane bywają Szosu podatku płaci ta wieś złotych 50, kapszczyzny złotych 4, włók ta wieś podług wymiaru p. Dybowskiego powinna mieć w sobie 29.

WIEŚ WIDOWO Albo STANISŁAWOWO.

Łukian Hawrylewicz
Iwan Mysza
Chata Anny Sawczychi bez gruntu.
Chimka Buszczycha wdowa
Karp Hawrylik
Hryhor Bilokoz
Iwan Michalski
Marcin Szokalski
Michał Mackiewicz
Stefan Bużko
Łukacz Redczuk
Sobech Sobesiewicz
Andrzej Bobula
Harasim Bobula
Maryanna Chuticha
Maxym Kudrewicz
Stefan Bilokoz
Konstanty Kaliszuk

Onop Kaliszuk
Onop Hawryluk
Mikołaj Sobol
Katarzyna Wasilicha wdowa
Piotr Pawluczuk
Jhnat Boroski

Lewa polać.

Andrzej Sereda
Cwedor Krutil
Harasim Sereda
Danił Ostapczuk
Niczypor Michałuk
Chwedor Misiejuk
Katarzyna Bazylicha wdowa
Mikołaj buy
Chwedor Czerniak
Hryhor Szypniewski
Iwan Sobol
Omelan Bilokoz
Maryanna Wyszkoska wdowa
Samko Kiernoz
Harasim Ihnatowicz
Wasił Masluk
Matfiej Czworko
Olesia Kondratowa wdowa
Eliasz Bilokoz
Iwan Waleszko
Michał Owerko
Panas Bilokoz
Semen Sereda
Paweł Bobula
Nastucha Bobulowa wdowa
Iwan Bobula
Stepan Kaliszuk
Katarzyna Hawrysiuczka wdowa
Marcin Baginski
Iwan Misiejuk
Chwedor Zaliski
Wasił Fryś
Iwan Bilokoz
Mikołaj Sobesiuk
Prokop Cudny
Jan Kozluk
Sak Lubka
Maryanna Ihatiukowa wdowa
Semen Waleszko
Iwan Baginski
Paweł Sereda
Iwan Bilokoz
Olexey Iurczuk
Michał Bilokoz bez chaty
Postronni
Mikołaj Wyszkoski z Szewelow
Sachoni Kaliszuk z Szewelow
Maxim i Mikita z Użyk

Wasil Karpikuk z Użyk
 Sylwester Ostapczuk z miasta
 Stefan Lastoski
 Hryhor Kaliszuk z kotłow
 Jan Waliszko z kotłow
 Józef Krasiecki z miasta
 Sylwester Cudny z miasta
 Kowalicha Kozowiczowa
 Prokopowa Harbaczewiczowa z miasta
 Sitkiewicz z miasta
 Kulaczkowski z miasta
 Szafranowicz z Podzamca
 Jan Piotrowicz z miasta
 Monaster dyzunitow z miasta legacyinyh
 Prezbyter Woskresenski z miasta legacyinyh
 Prezbyter soborny legacyinyh
 XX karmelici legacyinyh
 Michał Wrzecionko z miasta
 Szymon Parfinowicz
 Sylwester Zubrowicz
 Jan Terntiewicz
 Paweł Terenkiewicz
 Danilo Sawicki
 Antoni Chwederowicz
 Bartłomiej Grabarz
 Wawrzyniec Kozłowski
 Bunczuka
 Omelan Lis
 Tadeusz Jarmarkowicz
 Wierzbicki
 Iędrzey Kosianski
 Benedykt Waszkiewicz
 Bazyl Tomaszewski
 Jędrzey Waleczkiewicz
 Żukoski
 Jan Woyszkowicz
 Paweł Artyszewicz
 Jan Naucik
 Karp Korniluk
 Janowa Kosowiczowa
 Szymon Kosowicz
 Szymon Kozakiewicz
 Benedykt Dołęgowski
 Teodor Gotowicki z miasta
 Hryhor Simonowicz
 Lub majerowizna Anastazyi Kozłowski
 Włok 12
 Woyciech Starczynski
 Prezbyter Przeczyski
 Józef Kozłowski
 Michaila Kosowiczowa
 Jan Kupraszewicz
 Piotr Urbanowicz tkacz
 Iwan Szmilowicz z Parcewa
 Józef Zubrowicz z miasta
 Sylwester Tokarewicz z miasta
 Marcin Bochanowicz
 Tomasz Tokarewicz
 Andrzej Morze
 Jakub Szuiecki
 Jan Busłowicz
 Mateusz Dąbrowski

Sobestyan Kupraszewicz
 Józef Symonowicz
 Teodor Szewko
 Łukasz Ostasewicz
 Kalistrat Kaliszewicz
 Bielecka wdowa
 Hryhor Antykowicz
 Jan Ostasewicz
 Nicypor Petrowicz
 Tomasz Wrzecionko
 Grzegorzowa Artysiewiczowa wdowa z miasta
 Adam Suchodolski z miasta
 Jukon Wyszkowski z Augustowa
 Jacenty Lewikowski z miasta
 Pawłowa fryzowa wdowa z Parcewa
 Jakon Fryz z Parcewa
 Michał Artysiewicz
 Maciej Kaliszewicz
 Sidor Ostasewicz
 Antoni Misieuk z Szpiczkow
 Maciej Zarzycki z Podzamca
 Iwan Fryz Trochimiuk z Parcewa
 Michał Ludkowicz z miasta
 Sakowiczowa wdowa
 Iwan Srochimiuk z Szpiczkow
 Michał Pololaniuk z Parcewa
 Anastazyi Kozłowskiy poczmaystrowey
 Jan makaciewicz z Woyszkow
 Jakub Demianiuk
 Andrzej Ostapczuk
 Mikołaj Sobiesiuk
 Hryhor Syheniuk
 Stefan Bilokoz

Wies ta Widowa ma osiadłach chałup 68, pole we trzy, a w tych trzech polach siła który, czy to osiadły, czy postronny ma grunta podług powiesci ustney specyfikuje się. Podatki rownie iako i tamte wyżej wzmiankowane wsie z gruntu zasianego. Podatku szosu na rok płaci ta wieś złotych 60, włok wszystkich tej wsi podług wymiaru p. Dybowskiy powinno bydz 74, z ktsrych woytowskich 6, a szpitalnych 3, wolnych od wszelkiej płaty.

WIEŚ PARCEWO albo PIOTROWO.

Maxym Szarko
 Chilimon Osinnik
 Piotr Kozluk
 Nastucha Karpicha wdowa
 Mikołaj Sakowicz
 Chwedorowa wdowa przy Sakowiczu
 Demian Poliszewicz
 Chwedor Tymoszu
 Chwedor Jasiewicki
 Anna Klimiukowa wdowa
 Jaroma Chomaneczuk
 Piotr Holodko
 Józef Predko

Iwan Moskaluk
 Iwan Suszcz
 Iwan Fienik
 Matfiej Tarnowski
 Matfiej Czyrak
 Chwedor Fryz
 Danilo Fryz
 Jakon Fryz
 Maxim Suszcz
 Maryanna Lipniczanka
 Lewko Sacharczuk
 Semen Woysik
 Tomasz Turuk
 Jan Owsiany
 Onchim Brzeczka
 Anna Brzeczcha
 Wawryn Brzeczka
 Eufrozyna Sucheczcha wdowa
 Hryhor Kowal
 Miron Woyda
 Elias Szewko
 Panas Moysik
 Harasim Patyanik

Lewa połać:

Barbara Stepanowa wdowa
 Nastucha Demianowa wdowa
 Jan Szewko
 Woyciech Polian
 Iwan Omelaniuk
 Iwan Woyda
 Michał Denisiuk
 Stepan Denisiuk
 Filip Burko
 Iwan Burko
 Kornilo Osinnik
 Jasko Polyan
 Mikita Owsiany
 Palazka Stepancza wdowa
 Tymosz Olichwiruk
 Sylwester Rubacha
 Wawryn Kwiatkowski
 Hryhor Omelaniuk
 Nicypor Denisiuk
 Iwan Szumski
 Iwan Martyniuk
 Iwan Zabrodzki
 Kyrilo Omelaniuk
 Hryhor Nicyporuk
 Stepan Polyan
 Michał Polyanik
 Maryanna Wawrzynowa wdowa
 Danilo Moysik
 Dmiter Kowalczuk
 Hryhor Naucik
 Paweł Woyda
 Tymosz Sakowicz
 Iwan Szmilowicz
 Antoni Romaneczuk
 Prokop Polijan
 Matfiej Polijan
 Miron Osinnik
 Kornilo Jurczuk
 Eufrozyna Matfiejczya wdowa

Prokop Fionik
Michał Fionik
Tymosz Szmiłowicz
Onop Hryhorczuk
Maxim Hałaszk
Hryhor Szeszko
Andrzej Waszkiewicz
Stepan Szeszko
Mikołaj Wierzbicki
Chwedor Predko
Danilo Osinnik
Danilo Osinnik
Klim Szarko
Iwan Szypocki
Anton Szarko
Iwan Redka

Komornicy w Parcewie

Demian Szarko
Lasz Szarko
Jakon Inoik
Hryhor Petruczuk
Maryanna Dmitruczanka
Jakon Martyniuk
Andrzej Poliszewicz
Michał Sakowicz
Hanna Inoicha
Andrzej Naucik
Harka Zabrodzka
Pauluk Puszczyk
Chwedor Woyda
Denis po Rubasie
Trochim Burko
Danilo Woyda
Maryna Kownacka
Iwan Wolczyk
Marcin Głowaszuk
Filip Predko
Wasil Predko
Hawryło Osinnik
Paweł Daniluk

Postronni

Niczypor i Chwedor Bobule z Szpiczkow
Onsim Naucik z Podzamca
Chwedor Szyszkiewicz z miasta
Kornilo Trochimiuk z Szpiczkow
Omelaneczka wdowa z Szpiczkow
Chwedor Hawryluk z Szpiczkow
Maxim Koczaluk z Szpiczkow
Piotr Holonka z Szpiczkow
Nester Myszka z Szpiczkow
Anton Kazimieruk z Szpiczkow
Lewko Bobula z Szpiczkow
Josip Hawryluk z Szpiczkow
Anton Tywoniuk z Hołodow
Oles Łukianczuk z Hołodow
Filip Łukianczuk z Hołodow
Mikołaj Sobol z Widowa
Demian Kuna z Augustowa
Hryhor Puhacz z Szastał
Ihnat Woyda z Szpiczkow
Iwan Romaniuk z miasta
Andrzej Hałaszk z Szpiczkow
Iwan Galuch z Szpiczkow

Andrzej Hałaszk z Augustowa
Danilo Marczuk z Kozłow
Marcin z miasta
Sacharko Kolesnik z Szpiczkow
Marko Haponowicz z Szpiczkow
Mikołaj Werko z Szpiczkow
OO. Czercow z miasta
Denis Koptyl z Jachodnika
Iwaneczka wdowa z siedmiu włuk
Piotr Markowicz z miasta
Paweł Rabczeski strycharz
Danilo Sawicki z miasta
Jan Wysocki z miasta
Jasko Haponowicz z miasta

Wieś ta Parcewo ma osiadłych chałup 91, pole we trzy ręce, czyli trzy politki, a w tych trzech polach razem biorąc siła ma który gruntu podług każdego ustney powiesci wyraża się. Podatki równie, iako i tamte wsie z gruntu zasianego podług moderacyi włożoney i rewizyi opłacaia; podatku zaś szosu płaci ta wieś na rok złotych sto kapszczyzny złotych 9. Włok w tej wsi podług wymia- p. Dypowskiego bydz ma 45, Zascianku morgow 9, przętow 10, drugiego zascianku morgow 7.

WIEŚ SZPICZKI

Paweł Chomanczuk
Anton Kazimieruk
Andrzej Czarnoski
Marcin Trochimeczuk
Iwan Hrehoruk
Hryhor Andrusiuk
Jaśko Olexiuk
Andrzej Jakoniuk
Weremko Suproniuk
Lewko Maxymiuk
Petro Kaczaluk
Marko Haponowicz
Jasko Haponowicz
Chwedor Artemczuk
Nastucha Wasilicha wdowa
Stanisław Godlewski
Jacicha wdowa

Lewa polać.

Nester Jwaniuk
Iwan Korniluk
Józef Holonka
Iwan Kosterowa
Jwan Maciuka
Sacharko Karpjuk
Maxim Kaczaluk
Andrzej Hałasik
Onop Hreczka
Wasil Maksimiuk
Josyp Onopiuk
Zien Kruczuk
Chwedor Onopiuk
Mikołaj Owerczuk
Jwan Chomanczuk
Anna Olexieyeczka wdowa

Mikita Zezula
Maryanna Jwaneczka wdowa
Jasko Zakorzeski
Andrzej Niczyporuk
Anton Misiejuk
Olexa Woyda
Iwan Semeniuk
Iwan Sobesiuk
Hryhor Omelaniuk
Niczypor Bobula
Chwedor Bobula
Chwedor Kazimieruk
Matfiej Kruk

Komornicy:

Nastucha Kuteczycha
Iaudokima Kornilanka
Nester Myszka
Petro Macalski

Postronni:

Harasim z Parcewa
Tomasz Turuk z Parcewa
Tymosz Olichwiruk
Lewko Sacharczuk
Iwan Suszcz
Hryhor Chwedoruk z Topczykał

Ta wieś Szpiczki ma osiadłych chałup 46, pola równie iako i tamte wsie we trzy poletki czyli zmiany i, który w tych trzech polach siła gruntu ma, razem podług powiesci ustney każdego wykaza się. Podatki z gruntu zasianego podług moderacyi i rewizyi opłacaia. Szosu podatku płaci ta wieś złotych 60, a kapszczyzny złotych 9, groszy 15. Włok tej wsi według wymiaru p. Dybowskiego bydz ma 16, przy tym morgow 11 i zascianek morgow 4.

Ludzie w puszczy mieyskiej mieszkający i teży puszczy pilnujący.

Patyi krasko ma gruntu morgow 17, pszczół 50.

Konstanty Holonka ma gruntu morgow 30, pszczół 20 w barciach 2.

Olexiey Holonka ma gruntu morgow 12 i $\frac{3}{4}$, pszczół 40 w barci 1.

Denis Koptyl ma gruntu morgow $7\frac{1}{2}$.

Hryhor Holonka ma gruntu morgow $9\frac{1}{2}$, pszczół 20.

Sukcessorowie Piotra Holonki gruntu morgow 12, pszczół 4.

Ludzie przy łąkach siedmiowłuki nazwanych mieszkający.

Sukcessorowie Maxyma Kraska

Kornilo Iwaniuk pszczół 4.

Ci ludzie tak w puszczy, iako przy łąkach mieszkający, płacili dotąd do miasta sumę razem zniesioną złotych polskich 410, tudzież miodu i wosku część od pszczół mianych. Wszystkich więc ludzi, czyli gospodarzów osiadłych po wsiach wyżej wyrażonych tudzież w puszczy i przy łąkach mieszkających, a do miasta należących nayduie się 417.

Oprac. Mikołaj Roszczenko

Śladami ruskiej przeszłości Podlasia

Usiądźmy w letnią noc, tuż przed świtem, na kamieniu u podnóża drohiczyńskiej Góry Zamkowej, omywanej przez leniwy nurt Bugu. Patrzmy i nasłuchujmy. Może usłyszymy cichy plusk wiosła i z lekkiego тумanu, który unosi się nad rzeką, wyłoni się stojąca w czólnie postać w czarnej ryzie. Ta zjawia to duch świątobliwego czerńca Semen - mnicha drohiczyńskiego monasteru Spaskiego, który słynął jako latopisarz i znawca dziejów naszej podlaskiej ziemi. Może miraż wyda się na tyle realny, że pochylimy się w jego stronę, pragnąc rozpytywać czcigodnego starca o prawdy starowiku. Ale on rozplynie się w pierwszych promieniach budzącego się dnia.

Historia jest zbiorowym życiorysem, zakorzenienia nas w ojczystej ziemi. Widzimy jednak tylko teraźniejszość. Reszta jest skryta przed naszymi oczyma. Aby ją zobaczyć musimy sięgnąć do dawnych ksiąg, dokumentów, okruchów ustnej tradycji, owoców prac archeologów. Nasza najdalsza przeszłość skryta jest bowiem pod warstwami ziemi, która wraz z przemijaniem czasu zasypywała ogniska i domostwa, rzemieślnicze warsztaty i kupieckie szlaki, świątynie i groby. Później zaczęły powstawać księgi zwane latopisami. Ich autorzy sięgali do opisu historii „od stworzenia świata”, powołując się na Biblię i greckie kroniki „odtworzyli” mityczną historię Ziemi Ruskiej, wywodząc rodowód jej mieszkanców od Jafeta, syna Noego i dodając opisy wydarzeń, których świadkami byli sami.

Tak powstał pisany przez stulecia *Latopis ruski*, na który złożyły się zarówno zwięzłe zapiski jak i obszerne traktaty historyczne powstające od schyłku X do przełomu XIII/XIV w. Rozpoczyna go *Powieść minionych lat*, dzieło mnicha Nestora z Monasteru Peczerskiego w Kijowie, którego ciało do dzisiaj spoczywa w podziemnej pieczarze. Miała ona wyjaśniać *otkudu jest' poszła Ruskaja zemla i chto w niej poczał pierwiej kniazi*.

Od tego czasu minęło niemal tysiąclecie, a my ponownie musimy zasiadać do wertowania ksiąg, aby odpowiedzieć na pytanie: *otkudu jest' poszła Podlaska zemla ruska i chto je my, kotory tut żywemo...*, aby poznać zarówno swoją miejscową, podlaską przeszłość, jak też odnaleźć swoje miejsce na mapie ukraińskiej historii, kultury i duchowości.

Tak więc mamy swój skrawek ziemi. Jesteśmy u siebie – tu są nasze rodzinne

domy, tu są cerkwie, w których chrzczono nas i my chrzczymy swoje dzieci, są cmentarze, na których spoczywają ojcowie i dziadowie, są też kurhany i *horodyszcza* – pomniki naszej najdawniejszej narodowej historii. Jest to nasza Mała Ojczyzna, do której w każdej chwili możemy wrócić.

Podlaska ziemia w swym czarnym łonie skrywa naszą przeszłość, która mówi nie o Piastach, a o Rusi. I nie są to tylko legendarne cerkwie, które miały przy dźwiękach dzwonów zapaść się pod ziemię wraz z modlącymi się ludźmi. Ziemia skrywa też pamiątki przeszłości realnej – pozostawione we wnętrzach grodzisk, kurhanów, mogił, rozrzucone przypadkiem wśród pól czy zatopione w głębinach rzek. Każde też wydarzenie, opisane w latopisach czy zachowane w tradycji ustnej pozostawiło na niej swój ślad. I to jest właśnie owa głębia ziemi. Musimy jedynie nauczyć się jej odczytywania.

Wyruszymy więc z księgą latopisu w rękę – przysłuchując się głoszonej po siołach prawdzie starowiku i pradawnym pieśniom, idźmy śladami podlaskich grodzisk, cerkwi i kurhanów – zbierajmy okruchy przeszłości.

I tak we wsi Pilipki, kilkanaście kilometrów od Bielska, znajdziemy uroczysko *Knjaża Hora*, na którym miał zginąć kniaź. Usłyszymy tu także opowieść o rycerzu. Odziany w zbroję, z mieczem i tarczą w rękach, pojawia się on w każdej księżycową noc na uroczysku *Zolotyj Piszczanik*. Niegdyś strzegł skarbu ze złotych ozdób, który został wykopany jeszcze w 1914 r. Od tego czasu rycerz stoi na straży pamięci przeszłości tego miejsca.

W odróżnieniu od złota, srebra czy szlachetnych kamieni pamięć o przeszło-

ści jest tym skarbem, który może stać się współwłasnością każdego z nas. A jest to skarb szczególny, zaczarowany – im więcej z niego czerpiemy dla siebie, tym staje się on obfitszy, wspanialszy.

Przeszłość wpisała się w otaczający nas krajobraz. Na skrajach osad, na polach, łąkach, wśród pól znajdujemy uroczyska, których nazwy mówią o minionych wiekach. Przykładem może być chociażby *Krepost'* (twierdza), grodzisko koło Klukowicz nad rzeczką Pulwą, tuż obok łąki o nazwie *Krywawyj Luh*. Po-brzmiewa w niej echo jakiejś dawnej bitwy, o której przypominają też miecze, znajduwane niegdyś w rzece.

Po większości średniowiecznych podlaskich obronnych grodów, rozrzuconych na obu brzegach Bugu i jego dopływów, pozostały jedynie grodziska, zwane zwyczajowo Górami Zamkowymi, Zamczyskami, Horodyszczami, a nawet Szwedzkimi Górami (tutaj nalażyła się pamięć o szwedzkim „potopie” w połowie XVII w.). O niektórych znajdujemy dość liczne wzmianki na kartach latopisów.

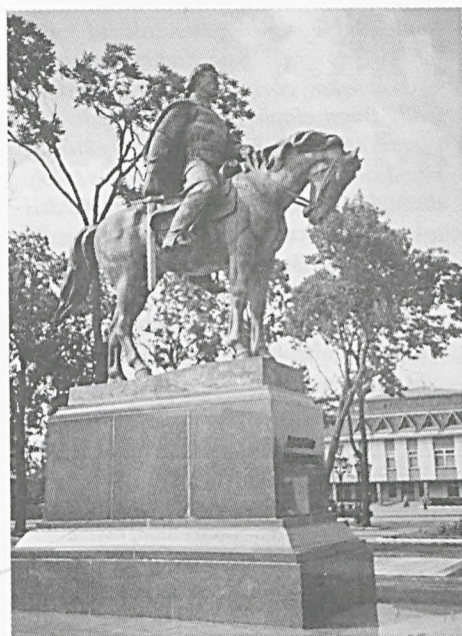
Drohiczyn – gród króla Daniela

*Літопису невелимовний звіт
Вкривас порох сень літ,
Але під тілом тим горять слова,
Що їхня правда й дотепер жива.*

Te słowa rozpoczynają poemat ukraińskiego pisarza Mykoły Bażana *Danylo Hałyčkyj*, poświęcony wydarzeniom bitwy, która rozegrała się w 1238 r. pod grodem drohiczyńskim pomiędzy ruskimi wojskami Daniela i Wasylka Romanowiczów, a rycerzami zakonu rycerskiego tzw. braci dobrzyńskich.

W obecnym Drohiczynie jedyną rzucającą się w oczy pamiątką sprzed siedmiu i więcej stuleci jest właśnie Góra Zamkowa, będąca pozostałością potężnego niegdyś grodziska, w większości pochłoniętego przez Bug, który w ciągu wieków przesunął swe koryto. W niewielkim muzeum regionalnym możemy też znaleźć garść przedmiotów, będących owocem zarówno wykopalisk archeologicznych, przeprowadzonych tu w latach pięćdziesiątych, jak też kolekcjonerskiej pasji zbieraczy miejscowych starożytności. Przed muzeum wita nas współczesna drewniana rzeźba, przedstawiająca moment koronacji księcia Daniela.

Drohiczyn jest tym podlaskim grodem, który najczęściej, bo kilkanaście razy wspominany jest na kartach *Latopisu ru-*

Pomnik Daniela Romanowicza w Haliczu

skiego. Szczególnie bogata w opis wydarzeń mających miejsce w Drohiczynie jest jego XIII-wieczna część, zwana *Latopisem halicko-wołyńskim*. W odróżnieniu od dwóch wcześniejszych części, powstałych w Kijowie, była ona spiswana początkowo na dworze księcia Daniela Romanowicza w Chelmie przez metropolitę Kyrillę i biskupa chelmskiego Iwana, później zaś kontynuowana we Włodzimierzu Wołyńskim, będącym kolejną rezydencją Wasylka Romanowicza, Włodzimierza Wasylkowicza i Mstisława Daniłowicza.

Pierwsza wzmianka o Drohiczynie pochodzi z drugiej części *Latopisu ruskiego*, zwanej *Latopisem kijowskim* i dotyczy wydarzeń w 1142 r. Wówczas to wielki książę kijowski Wsewołod Olegowicz wynagradzał swoich braci i kuzynów wspomagających go w walce o władzę w stolicy Rusi: *On daje nam po grodzie – Brześć i Drohiczyn, Czortoryjsk i Kleck...*

Tak więc Drohiczyn wyłania się z mroków historii jako ośrodek administrowania pewnym terytorium, mającym być źródłem dochodów dla księcia. Nadaje mu to więc pozycję równorzędną w stosunku do Brześcia, który w źródłach historycznych pojawia się już w początkach XI w. Jednak archeologowie twierdzą, iż metryka drohiczynskiego grodu sięga pierwszej połowy XI w., zaś osadnictwo ruskie (wschodniosłowiańskie) było tu wówczas obecne już od kilku wieków. Jak bowiem wynika z ich badań, zarówno w VI-IX w., a więc przed wejściem terytorium Podlasia w skład państwa ruskiego, jak i w X-XIV w. było ono kolonizowane przez ludność z terenu północno-zachodniej Ukra-

iny, głównie z Wołynia, niewątpliwie z domieszką ludności z Polesia. Odrzucona została natomiast hipoteza o zasiedleniu tego obszaru przez Drehowiczów, będących przodkami Białorusinów.

Przeprowadzone w ostatnim czasie, z inicjatywy lubelskiej fundacji „Muzyka Kresów”, badania kultury ludowej ukraińskiej ludności Podlasia potwierdzają, iż jest ona najbliżej spokrewniona z kulturą ludową Ukraińców Wołynia. *Najwięcej cech wspólnych* – stwierdza prof. Igor Maciejewski z Petersburga – *jest z Wołyniem i Polesiem, chociaż znajdujemy mnóstwo paraleli z Huculszczyzną, Bojkowszczyzną a nawet z Kubaniem, bardzo dużo z Podolem. Można powiedzieć, iż bliższy związek jest z Wołyniem niż z Polesiem, można więc Wołyn i Podlasie uważać za jeden „wielki Wołyn”*.

Charakter związków etnicznych i kulturowych wynikał z samego położenia regionu, izolowanego od północno-wschodu pasem puszczy i bagien, otwartego natomiast na penetrację osadniczą ze strony południowo-wschodniej. W końcu X w. obszar ten stał się północno-zachodnim forpaczem księstwa kijowskiego, ważnym punktem strategicznym zarówno w politycznych jak i gospodarczych stosunkach Rusi z sąsiadami. Tutaj bowiem zbiegały się szlaki wodne i lądowe łączące Kijów i Wołyn z ziemiami polskimi (Mazowszem, Pomorzem i Wielkopolską) i bałtyjskimi (Prusami, Jaćwieżą i Litwą). Szlaki te służyły oczywiście nie tylko wymianie handlowej, ale też wyprawom wojennym, szczególnie przeciwko Jaćwingom. Właśnie pierwsza wzmianka *Latopisu ruskiego*, odnosząca się do Podlasia opisuje wyprawę wielkiego księcia kijowskiego Włodzimierza Światosławowicza na Jaćwież w 983 r. Według przypuszczeń niektórych historyków, m.in. bielszczanina Józefa Jaroszewicza, grody w Drohiczynie i w Bielsku założone zostały przez księcia Jarosława Mądrego podczas wyprawy na Jaćwingów w 1038 r.

Do połowy XII w. Drohiczyn i Brześć należały do stołecznej dzielnicy kijowskiej (księstwa kijowskiego). Wkrótce jednak oba grody, przeszły w ręce linii książąt władających Wołyniem i weszły w skład księstwa wołyńskiego, które właśnie w latach 40-ch XII w. uwolniło się spod zwierzchnictwa Kijowa i rozpoczęło samodzielny byt polityczny. Proces rozdrobnienia pomiędzy liczną dynastią książąt ruskich nie ominął również Wołynia. Doszło nawet do wyodrębnienia się Brześcia i Drohiczyna w niezależne księstwa. W Drohiczynie rządził Wasylko syn Jaropol-

ka (zmarł w 1177 r.), po nim zaś książe, którego imienia nie znamy.

Rozbite księstwo wołyńskie przezwyciężył u schyłku XII w. książę włodzimierski Roman Mstisławowicz. W 1199 r. objął on także władzę w Haliczu kładąc podwaliny pod silny organizm państwa, zwany powszechnie Rusią Halicko-Wołyńską, która przejęła spuściznę polityczną Rusi Kijowskiej. Roman zdobył wpływ na Kijów i osadził tam zależnego od siebie księcia. Zupełnie więc słuszne było określanie go przez zachodnioeuropejskich kronikarzy mianem „króla Rusinów” – *Rex Ruthenorum*. Pamięć o osobie księcia Romana zachowała się także w folklorze Podlasia. W XIX w. zapisano bowiem w kilku wsiach nadbużańskich warianty pieśni wiosennej (*wesnianki*), w której wspomina się *kniazia Romana, naszoho pana*, który pojechał *w ordu na wijnu*, tzn. z wyprawą przeciwko ordzie połowieckiej.

Po tragicznej śmierci Romana w 1205 r. nastąpił okres zamętu i walki o władzę. Ostatecznie jednak obu Romanowiczom – Danielowi i Wasylkowi udało się w końcu lat 30-ch XIII w. ponownie zjednoczyć odziedziczone po ojcu ziemie. Nastąpił wówczas trwający ponad sto lat okres stabilnego bytu politycznego Rusi Halicko-Wołyńskiej.

Z osobą księcia Daniela wiążą się kolejne latopisarskie wzmianki o Drohiczynie. W 1235 r. najechał go książę Konrad Mazowiecki, niedawny sojusznik Daniela. Udało mu się zająć Drohiczyn i Mielnik wraz z obszarami pomiędzy Bugiem a Nurcem. Nie zatrzymał on jednak tego terytorium bezpośrednio w swoich rękach lecz w 1237 r. nadał Rycerzom Chrystusowym (tzw. braciom dobrzyńskim), pochodzącemu z Meklemburgii zakonowi rycerskiemu, część z których nie zgodziła się na połączenie ze sprowadzonym przez Konrada na pogranicze pruskie Zakonem Rycerskim Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego, zwanym popularnie Krzyżakami. Zadaniem braci dobrzyńskich miała być obrona Mazowsza przed Jaćwingami oraz Rusinami, których w dokumencie nadania określono jako *heretyków*.

Już jednak w następnym roku Drohiczyn powrócił we władanie Romanowiczów: *Gdy nastala wiosna, ruszyli oni we dwóch [Daniel i Wasylko] na Jaćwingów. I przyszli do Brześcia, ale rzeki napelniły się wodą, i nie mogli iść na Jaćwingów. Daniel rzekł: „Nie godzi się dźwżyć naszą ojcowiznę Krzyżowcom-Templariuszom, to jest Solomonowcom”*. [Reguła braci do-

brzyńskich była oparta na regule rycerskiego zakonu templariuszy, powstałego w Jerozolimie, mającego pierwotną siedzibę w świątyni Solomona.] *I poszli na nich z wielką siłą i zdobyli gród Drohiczyn w miesiącu marcu, i mistrza ich Brunona schwytali, i wojów wzięli w niewolę, i powrócili obaj do Włodzimierza.*

Wkrótce na Ruś runęła nawała wojsk mongolskich pod wodzą Batu-chana. W grudniu 1240 r. zdobyty i zrujnowany został Kijów, którego bronił wojewoda Daniela Dymitr, ucierpiał także ziemie wołyńskie i halickie. Nienaruszony pozostał natomiast Drohiczyn. Na przełomie marca i kwietnia 1241 r. pod gród przybył książę

Daniel, który powracał z Mazowsza. Nie został jednak do niego wpuszczony przez zbuntowanego namiestnika, pozostającego w zmoście z możnymi bojarami halickimi, którzy wykorzystując zawieruchę wojenną rozpoczęli tradycyjne już knowania przeciwko władzy księcia. Oto co pisze *Latopis ruski*: *I przybył on do grodu Drohiczy-na, i zechciał wejść do grodu, i*

powiedziano mu: „Nie wejdiesz do grodu”. Daniel rzekł: „Ten gród był nasz i ojców naszych, a wy nie pozwolicie wejść do niego”. I odszedł, myśląc sobie, że Bóg uczyni odpłatę dzierżcy tego grodu. I oddał Bóg gród w ręce Danielowi, i on, odnowiwszy go, wybudował tu przepiękną cerkiew na chwałę Świętej Bogurodzicy, i rzekł: „To gród mój, bo ja go wezwę i zdobędę włócznią”.

W grudniu 1253 r. zbudowana przez Daniela cerkiew w Drohiczyńsku stała się miejscem kolejnego ważnego wydarzenia historycznego – jego koronacji na króla Rusi: *Przyjął więc Daniel od Boga koronę w grodzie Drohiczyńskim, gdy szedł na wojnę przeciwko Jaćwingom, z synem swoim Lwem i z Ziemowitem, księciem lackim.*

Tragiczną datą w historii Drohiczyńska był natomiast kwiecień 1275 r., gdy dokonał na niego najazdu książę litewski Trojden. Przez długi czas żył on w zgodzie z Lwem Danielowiczem, do włości

którego należał nadbużański gród. Natomiast przez cały 1274 r. prowadził wojnę podjazdową z władającym udziałem wołyńskim Wołodymirem Wasylkowiczem, który zabił w wojnach trzech braci Trojdena. Jednak później, Trojden – zapomniawszy o przyjaźni Lwa – wysłał wojska grodzieńskie (Grodno już od połowy XIII w. należało do Litwy) z rozkazem zdobycia Drohiczyńska. Dowodził grodnianami wojewoda Tryd, który wiedział o grodzie jak można go wziąć. Zdobyto Drohiczyn w nocy na 14 kwietnia 1275 r. (była akurat Wielkanoc), jego mieszkańców zaś wybito wszystkich od małego i do dużego. Stało się to początkiem woj-

ła niegdyś warownia, znacznie już zmieniła swą dawną postać. Zamek niszczyła ręka ludzka, górę zaś czas, a bardziej wody Bugu ciągle podmywając, do tyła uszczupliły, że jej wierzchołek, na którym przed kilkudziesięciami laty uczniowie szkoły drohiczyńskiej jeszcze w piłkę grać mogli, dziś tak wąską przedstawia płaszczyznę, że dla małej nawet budowli nie byłoby na niej miejsca. W górze tej od strony Bugu widzieć można loch w ziemi rżnięty, do którego niegdyś musiało być wejście z wierzchu, które się z czasem oberwało.

Żadnych budowli na grodzisku być więc nie mogło. Jedynie w pamięci mieszkańców Drohiczyńska zachowało się wspom-

nienie o stojącym tu niewielkiej kwadratowej budowli, która mieściła tzw. górną i dolną wieżę, czyli areszt cywilny i więzienie kryminalne dla szlachty. W 1788 r. wieża ta została rozebrana i zbudowana od nowa pośród miasta obok domu sądowego. Jeszcze jednak w początkach XVII w. na górze zamkowej stał dwór królewski, w którym odbywały się rozprawy sądowe.

Jeszcze mniej śladów pozostało po zbudowanej przez Daniela cerkwi Bo-

gurodzicy. Jaroszewicz tak pisał o miejscu, w którym miała się ona znajdować: *Podanie głosi, że najdawniejsza cerkiew była przy górze zamkowej od strony miasta. Dzisiaj w tym miejscu jest parów przez wodę wyżłobiony, ciągnący się aż ku Bugowi. W tym miejscu gdzie się ten parów przy drodze zaczyna, widzieć można po obu jego bokach w małej głębokości od powierzchni cały pokład kości ludzkich, szczątki, jak mówią, dawnego koła cerkwi cmentarza.*

Niestety, oprócz przekazania nam interesującego opisu najstarszych śladów przeszłości Drohiczyńska, J. Jaroszewicz nie ustrzegł się pospolitego błędu ówczesnych historyków, którzy za fakt historyczny przyjmowali zmyślenie Długosza o zamieszkiwaniu Podlasia przez Jaćwingów.

(cdn.)

Jerzy HAWRYLUK
Foto autora tekstu

Grodzisko w Drohiczyńsku

ny, której następstwem było zdobycie przez książąt ruskich – Lwa i Mstisława Danielowiczów oraz Wołodymira Wasylkowicza, litewskiego Nowogródka, a później także Grodna.

Obecnie widocznych dla każdego śladów z okresu państwowości ruskiej w Drohiczyńsku nie pozostało wiele. Jedynym właściwie akcentem w krajobrazie miasteczka jest skromna pozostałość grodziska, gdyż cała jego reszta została rozmyta przez nurt Bugu, który w ciągu stuleci zmieniał swe koryto i niszczył to dzieło budowniczych grodu. Pierwszym znanym nam historykiem, który zainteresował się drohiczyńskim grodziskiem był Józef Jaroszewicz, autor wydrukowanego w 1847 r. artykułu *Drohiczyn. Opis historyczny*.

Góra zamkowa, już w czasach, gdy widział ją swymi oczyma Jaroszewicz była w większości zniszczona przez podmywający ją nurt Bugu. *Sama góra zamkowa*, – pisał Jaroszewicz – *na której sta-*

Мандрівка на Українське Підлясся

До уваги читачів пропонуємо першу частину опису Південного Підляшшя XIX століття. Його автором є видатний український письменник, уродженець Київщини, Іван Нечуй-Левицький (1838-1918). Текст цей, вперше, був надрукований у львівському часописі „Правда” в 1872 р. (ч. VII-IX). З Південним Підляшшям його автор мав змогу зазнати під час вчителювання, на переломі шістдесятих-сімдесятих років, в Сідльцях. Пропонований текст вартісний, хоч не вільний від неточностей. Слід підкреслити, що, також, він є першим етнографічним описом Південного Підляшшя написаним українською мовою. Правопис тексту збережено, за поодинокими винятками, за передруком поміщеним в „Пам'ятках України” (1995, № 3). [Ред.]

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе спльондровано,
За що, мати, гинеши?*

Тарас Шевченко

Їдучи з Варшави до Києва по Варшавсько-Берестейській залізній дорозі, я задумав подивитись на Українське Підлясся, що простягається понад річкою Західним Бугом між Волинню, Гроднянською губернією і Мазурами теперішньої Сідлецької і Люблинської губернії. Підлясся з нашим українським народом іде неширокою полосою од самої австрійської границі аж до міста Соколова в Сідлецькій губернії. Найдавніші пункти Українського Підляшшя на півдні становлять міста Грубешів, Замостя, Томашів і Крешів над Сяном; на півночі – міста Соколів і села Голубля, Челоміє за 13 верстов од Сідльця. На схід сонця іде річка Західний Буг, одділяючи Підлясся од Волині і Гроднянської губернії; на заході українське плем'я трохи тільки не досягає Вісли. Між українцями і Віслою йде невеликою полосою мазурське плем'я з містами Люблином, Луковом і Сідльцем. Можна думати, що наше плем'я колись жило до самої Вісли, бо й тепер можна знайти цілі села над Віслою, де люди говорять погано по-польськи, часом пополовині з українським, визнають віру католицьку, але носять чистий український стрій і мають тип широким український, дуже одрізняючий їх од природних мазурів. Україно-підляський наріз тепер знаходиться в двох губерніях: в Люблинській і Сідлецькій. В Люблинській губернії лежить давня наша земля Холмська, а в Сідлецькій – земля Більська.

Тільки 120 верстов проїхав я до Ме-

жиріччя з Варшави по Берестейській дорозі, і вже я побачив себе на Україні! Дуже близько до нашої землі присунулась Варшава, цілі віки плила польщина на український наріз на Підлясся, а все-таки наш наріз стоїть, як і стояв, з своїм язиком, з піснями, з звичаями, з своїм строєм. Правда, Польща поглинула на окраїні по кілька наших сіл, накинула нам унію, але та унія в церковних службах нічим не одрізняється від православ'я: тільки духовенство та міщани на Підлясся уніатські, бо стали чисто польські, а наріз проте стоїть, держиться своєї національності, як і споконвіку. 120 верстов проїхався по залізній дорозі через Мінськ, Сідльце і Луків. В Сідльці, в кінці міста, недалеко від двірця¹ залізниці стоїть нова, гарна мурована православна церква з золотими верхами. Багата церква дуже відрізняється від поганих, дерев'яних, чорних хат жидівського Сідльця, де на 9000 жидів припадає 2000 поляків і півсотні православних чиновників. Луків стоїть далеченько від дороги, чорний, з обгорілими хатами. Пожежа знищила сливе половину міста. Мої вуха дуже негарно разила мазурська мова. Мазури там дуже шепеляють: **ч** вимовляють, як **ц**, **ш** – як **с**. Замість – **чого хцеш** – мазури кажуть – **цего хцес**. Те плем'я дуже негарне, з ширшим ніж довгим лицем, неначе хто здавив руками голову від тім'я до бороди. Очі мазурів лежать часом дуже косо і бувають вузьенькі, як у монголів; щоки розіхались, особливо у жінок. Мені траплялося бачити типи чисто монгольські. Наріз у тих болотах і лісах ні з ким не змішувався і, може, тим він виродився, бо всі дуже малорослі, невисокі і слабо-

сильні. Під'їжджаючи під місто Межиріччя (поляки охрестили його Мендзижець), я побачив себе серед українського племені. Коло двірця, коло магазинів² залізної дороги, на дорогах ік городу – скрізь ходили і їздили наші українські мужики в високих чорних шапках, в свитах і навіть в постолах. Була літня пора і для того багато людей носило капелюхи такі самі, як на Україні! На Підлясся українці носять дуже довге волосся, що спадає аж на плечі, як у православних дяків та паламарів. На чолі волосся підтинають рівно, по-старогрецьки, як і скрізь на Україні. Тип нашого народу дуже відрізняється від мазурського: лице довше і смугліше, очі темніші, волосся темне, або й чорне. Зразу видно, що тут стрінулись між собою жителі полудня і півночі. Русини дуже нагадують своїм лицем греків.

В'їхав я в Межиріччя і побачив, що Польща добре хазяйнувала в наших містах! В Межиріччі доволі жидів, як скрізь на Підлясся, дві уніатські церкви і одна католицька. Українського племені більше в місті, чим польського. Люди, а найбільше жінки, далеко краші, ніж на мазурах, і зовсім на українців похожі. Багато трапляється людей чорнявих, а очі у жінок часом блищать, як у Полтавщині. Словом сказати, тут вже пахне Україною, та горе, що в місті і слова українського не почуєш від уніатів! Тільки жиди вміють говорити по-українськи! Підеш в уніатські церкви: здається, все по-нашому, – і читають, і співають, як у наших церквах, а вступиш за церковний поріг, почуєш одну польщину...

Після повстання поляків в 1830 р. в Межиріччі велася дуже міцно польсько-католицька пропаганда. Огніщем її був двір великої польської пані К. Та пропаганда вигнала зовсім наш язик, втягла в себе уніатське духовенство, серед якого виробилася партія широкою польська і духом, і язиком.

Те саме я знайшов і в місті Білій, що лежить ік Берестю по залізній дорозі. В Білій є великий уніатський собор, де лежать так звані мощі Йосафата (дарма що його вітебські міщани, убивши, вкинули в Двіну), є невелика католицька церква, а однак, в місті тхне польщиною: уніати і говорять по-польськи, і ходять до костелу, і з того часу, як російський уряд почав страхати уніатів за їх польщину, вони ще більше

відвернулись від уніатства. Причиною того ще служать уніатські священники з Галичини, конечно „русскіє”, хоч вони справді і не українці і не москалі, а щось таке ні риба, ні м'ясо. Викликані вони туди урядом для „обрусіння”. Бажаючи запобігти ласки у русских, нахапати трохи грошей і орденів, вони круто обходяться з уніятами, самі ж відвернули їх від унії, пригорнули їх до поляків і зовсім погубили діло, дуже пошкодивши для тим нашій національності і нічого не зробивши для уряду. Багато уніатів зовсім перестало ходити до своїх церков як у Білій, так і по селах.

В Білій жидів більш уніатів і поляків; жиди до того вміють говорити по-українськи. Тим-то, не вважаючи на польську пропаганду, ті городи можна мати за жидівські, а не за польські. А нарід по селах кругом Білої все-таки наш – український.

В Білій є класична гімназія, в котрій половина учеників українців-уніатів; є педагогічні курси, де вчать на сільських учителів діти виємно наших селян. Курси перероблені з католицького монастиря, де був всього-на-всього один капуцин!! Наука в тих школах тепер на великоруській мові, котрою задумано виперти з того краю польську мову. Що ж з того для нашої національності і язика?!

Щоб підняти дух нашого народу на Підляссі, щоб перевернути більських і межирицьких міщан з поляків, треба розбудити в їх замершій душі їх національність українську, треба завести для народу і міщан українські школи, дати їм у руки Шевченка, Основ'яненка, Куліша, Марка Вовчка. Шевченко в один рік зробив би те, чого московські школи і за сто літ не зроблять! Бо коли ж ті сполячені українці та стануть великоруськими патріотами?! Коли ж стане таке диво, щоб з споляченого українця та зробити не те що українця, а великоруса!! Диво дивне хоче зробити уряд, але час чуда вже давно минув. А що ми кажемо правду, прикладом тому Галичина, де сполячені русини встають з гробів, бо їх воскресив Шевченко, але не Гоголь і Пушкін, і не великоруська школа. Насміло кажемо, що великоруська праця на Підляссі без українщини – то даремна праця. Вона не зворушить великоруським язиком і солдатами національного духу, при котрому тільки міщани і нарід і попи відрізни-

лися від Польщі і польщини, побачивши у всьому тому свого ворога, а не приятеля.

Є в Білій старий двірець Радивиля, що вже лежить в руїнах. Недавно впала зала, де колись дуріли польські пани.

В Білій, повітовім місті Сідлецької губернії, я найняв жидка Лейбу до Яблочинського монастиря, що знаходиться над самим Бугом на границі Гроднянської губернії. Мені дуже хотілось подивитись своїми очима на україно-підляські села, своїми ушима почути язик селян українського племені на Підляссі.

Лейба був звозчиком у Білій, мав свого дуже доброго, прудкого, хоч і сухореброго коника, мав поганенький візок, на котрому трохи не витрясло з мене душі по маленьких поганих сільських дорогах. Його замліле лице, запалі очі, рідкі і тоненькі пейси, котрі й досі не вивелись на Підляссі, дуже ясно показували, що Лейбі не дуже добре жилося в Білій. В розмові зо мною Лейба вкидав в свою польсько-жидівську мову деякі і руські слова, конечно маючи мене за якогось московського чиновника, не вважаючи на те, що я з усієї сили говорив до його по-українськи. Я вже трохи не записав в свою подорожню книжечку, що Лейба й слова не тямить по-нашому, хоч живе в краю, де повно наших сіл, де повно нашого народу. Як же мені було дивно, як Лейба, заїхавши зо мною на села, між наш народ, отверз свої уста і заговорив українським язиком, і навіть не тою вимовою на Ї, як говорять під Білою, а далеко кращим, чистим язиком Побужжя!! Послі я дошпортався, що більські жиди вміють говорити по-українськи, хоч з панами зараз починають говорити по-польськи.

Ми виїхали з Білої рано, після снідання. Сонце вже припікало добре, бо саме тоді настали жнива. Дорга ввійшла в гарний сосновий ліс, поповнини з дубом і липою. Високі, старі поліські сосни розкішно розкидали на всі боки своє гілля і закривали від сонця. Сосна, перемішана з іншим деревом, трохи пригадала мені українські ліси...

Швидко дорога знов вибігла з лісу і пішла вузькою межею поміж ріденькими житами та вівсами. По обидва боки дороги було видко ліси й гаї, куди тільки можна було достягти оком. Дорога знов входила в лужок і знов вибіга в поле... На Підляссі нема великих лісів

на кілька десятків верстов, як у нас на Україні, але ж зате нема і таких великих безлісних степів і степків на кілька десятків верстов, як буває у нас. Ліси розкидані по полях купами й букетами, лужками й гаями і займають, може, третю часть всього ґрунту. Мандрівка по Підляссі по такий причині дуже не скучна, не нудить безкраїми степами та лісами. Села розкидані дуже густо, хоч і нема таких здорових сіл, як на Подніпрянщині. Скрізь між лісками маячать хутори з десятком хаток і клунь, скрізь поміж хатами попідіймили шії колодязьні журавлі...

По дорозі йшов чоловік в білій сорочці, з червоною застіжкою і в синьому картузі, який носять на Підляссі мазури. Лейба спитав у його по-польськи, чи далеко до Сидорок. Чоловік був наш, уніат, але обізвався до жиди по-польськи. І потім, як ми їхали далі, мій Лейба говорив до людей по-польськи, а вони одказували йому так само по-польськи, хоч і дуже погано, поповнини з українським. По-польськи обзивались до жиди навіть діти! Хоч між собою старі й малі уніати говорили по-своєму. Мають ляхи з жидами спілку між нашим народом! – подумав я.

– Чи далеко, чоловіче, до Сидорок? Чи добрий шлях до села? – спитав я чоловіка по-українськи. Чоловік витріщив очі; мабуть, йому стало дивно, що пан говорить до його не по-польськи.

– Недалеко! – одказав чоловік, – от сим гостинцем под ліпами! То зараз і село будіє.

– Що ж то за гостинець, чоловіче? – спитав я, не розуміючи, про якого гостинця говорить той чоловік.

Лейба розказав мені, що гостинцем звут уніати дорогу, а уніат додав, що в їх шляхом звється великий тракт, а гостинцем або дорогою менша дорога. Мабуть, дорогу звуть тут гостинцем, що нею приїжджають чужі люди, гості, як звали в давню старовину приїжджих людей, а найбільше купців.

Швидко потім ми в'їхали в Сидорки, бо те село лежало мені на дорозі ік Бугу до Яблочинського монастиря. Село було невелике, але дуже добре забудоване. Хати в селі великі, з великими вікнами в шість шибок. На кожній хаті прибита табличка, де написано номер хати, ймення й прізвище хазяїна. Всі хати стоять в ряд понад шляхом, дверима й вікнами, або причілками просто на

вулицю. Коло третьої або четвертої хати був колодязь з журавлем, чи ключем, як там звуть журавля. На Підляссі, де болото й вода скрізь, нетрудно викопати криницю, де завгодно. Проти кожної хати, через вулицю стоять клуні, з доброї деревни, котрі тут стоять так, як наші возовні, на чотири вугли. На всім Підляссі клуні стоять далеко од хат, або через дорогу, або за огородами і садками на полі. Тільки хліви й дрів'яні стоять поруч з хатами. В підляських селах хати стоять рядами, не розкидані вільно й поетично по долинах, по горах, між садами, як у нас на Україні.

Лейба пристав до одної криниці і став напувати коня. Я схопився з воза і полетів по селу, простуючи туди, де наглядів купу хлопчиків, дівчаток, бо старі люди були в полі, жали хліб. Ціла купа дітей всякого зросту гралася на вулиці. Деякі хлопчики сиділи по тину, як півники, деякі рвали за тином моркву й мак і їли, крадькома від матерів і батьків. Я став за тином, поклав подорожню книжечку на тину і почав балакати з дітьми і прислухатись до їх розмови. Язык в селі Сидорках дуже заінтересував мене.

Не помилюсь, як прилучимо вимову більських русинів до новгород-сіверської в Чернігівщині. Під Білою русини вимовляють літеру **Ѣ** там, де вона вживалася в церковнослов'янським язиці, тільки не так, як його вимовляють великоруси, а з протягом, дуже виразно розкладаючи його на **і** і **е**. Так вони кажуть: хліб, хміель, рідко, на поліе, дівчина в лієсіе, тобіє, не лієчь, не вієдаю, і протягують голос **Ѣ** (**іе**) навіть довше ніж поляки і сіверяни, може, тим, що всі русини на Підляссі говорять дуже з протягом, неначе співають своєю мовою. Літера **Ѣ** не тільки не змінилась на **і**, як на Україні, але навіть саме українське **і** часто у русинів змінється на **Ѣ** (**іе**) — так вони вимовляють: хлопці, а не хлопці; і в деяких неопред[іленого] накл[онення] глаголів замість **і** вимовляють **іе**: колядуватіє, кричатіє, замість колядувати, кричати. Голос **іе** (чи **Ѣ**) дуже любий у русинів більських, і вони все вернуть вимову на **іе**. Деякі хлопці навіть свої Сидорки звали Сидоркіє.

Друга форма більської вимови, наближающа її до чернігівсько-сіверської, то голос **и**, далеко м'якший як по правім боці Дніпра і навіть по лівім, як

в Полтавщині. Невважаючи на те, що поблизу мазури, а в містечках поляки дуже твердо своє **у** (**ы**), русини дуже зм'якшують своє **и**. В прошедшому часі глаголів вони кажуть: ходил'ї, бул'ї, пошл'ї, а не ходили, були. В неопред[іленому] накл[оненні] глаголів вони зовсім зм'якшують **и**, як великоруси, хоч і не во всіх словах. Так, ви почуєте такі слова, як: ієхаті, робіті, ходіті, мочиті, продаваті, і разом з ними: ієст'ї, купуват'ї, і навіть такі слова, як кричатіє. Зм'якшене українське **и** на Підляссі дуже нагадує ту вимову, якою говорять по-українськи цигани. В нас, в Черкащині, почувши більського підлясяка, сказали б, що він говорить по циганськи. В деяких словах українське **и** вимовляється зовсім м'яко, і тим виходять слова, схожі навіть на великоруські, напр., ходіт, ходімо, робіт, сидіт, сидімо, так само, як і новгород-сіверська вимова на **Ѣ** із зм'якшеним **и** для вуха наддніпрянця тхне великорусиною.

По сих прикметах підляський язык більських русинів робить одно з языком північної Чернігівщини. Обидва ті закутки лежать на противних кінцях північної крайньої границі українського плем'я, але зате обидва вони клином вганяються між другий народ, котрий вимовляє виразно літеру **Ѣ** — **іе**. Північна Чернігівщина прилягає до великоруського плем'я; підляський народ коло Білої має сусід мазурів. Обидва ті закутки далеко одбилися од середньої часті Дніпра — центру українського плем'я і од українського впливу. Схожість вимови в обох закутках дуже велика, хто тільки чув її на свої уші в Чернігівщині і на Підляссі. І більський язык, неважаючи на близьке сусідство з мазурами, на великий вплив польщини, на польські слова, внесені в язык, все-таки тхне не польщиною, а скоріш великорусиною, а ще більше тхне церковнослов'янським языком, до которого він ближчий, ніж яка друга вимова українського і великоруського языка. Між Новгородом-Сіверським і Білою, по всій північній лінії українського племені на Поліссі йде, одначе, та сама вимова на **Ѣ**, хоч сей голос там трапляється рідко і не маєть за любиму літеру. (Казки Рудченка, 34 каз[ка] „Остап і Чорт”: „щоб не єхав в лес і з чортом не стрівся”. Записана в Овруцьк[ім] повіті).

Окрім згаданих прикмет, вимова русинів кругом Білої має ще дуже дечого

свого власного. Так, тут о під ударенням змінється на **у**, як на Поліссі; тут говорять: кунь, вул, вун, пуйде, у панув, у жидув. А зате в деяких словах о не змінилось не тільки на **у**, але навіть ні на українське **і**; так русини під Білою кажуть: поїде, кот, кошка. Без ударення о так і зісталося, як от в Чернігівщині: пошлі купуваті (на Україні: пішли купувати). Українське м'яке **рь** тут зістається твердим, як в словах: ору, говору, зора, а зате шипучі літери зм'якшуються, зовсім як в Чернігівщині. Мені траплялось чути дуже виразно: шьожь ти ще рвешь? (що ж ти ще рвешь?). Літера **к** не все переходить в **ч**; так говорять: хлєб пеку, пекут і печут, і від того часом народ дуже комічно клеїть слова, в кожному селі по-своєму. Одна баба сказала: ми пекім хлєб (ми печемо хлєб).

В глаголах, в 3 лицях обох чисел в більському закутку скрізь кінчають твердо: ходіт, робіт, говоріт, ходят, кажут, лязят, п'ют. Так вимовляють глаголи в Галичині: мені траплялось чути таку вимову од галичан з-над самої річки Сяну, близько Перемишля, знов — з самого краю границі нашого плем'я. Однак на Підляссі глаголи виходять трохи схожі на великоруські, а ще як до твердих кінців в 3 лицях часом приточиться м'яке **і**, як в словах: ходіт, робіт. Не можна сказати, щоб на такі далекі границі нашого плем'я, як Біла і Перемишль, мав який вплив великоруський язык. І в старім Києві не було глаголів з такими кінцями, бо в описах Несторової літописі і в „Слові о полку Ігоревім” в 3 лицях обох чисел глаголів ми вважаємо м'який, український кінець. Скорше можна догадуватись, що підляська і перемиська форма глаголів колись була і на східній границі нашого плем'я, в Чернігівщині і в Курській землі, і посунулась разом з українським плем'ям до теперішньої Москви на далеку північ, змінившись під впливом фінського плем'я і кліматичних причин в теперішні щиро великоруські форми. І може, якби підляські русини з такими формами вимови, як їхаті, ходіті, читаті, несті, ходіт, робіт, п'ют, продают, — та посунулись не ік польському плем'ю, а ік фінському, не до Бугу і Вісли, а до Волги і Оки, то, може, і з їх вийшло б великоруське плем'я з великоруським языком.

Окрім пом'янутого, в вимові підбільській часом трапляється форма

прошедш[ого] часу глагола на л (поро-біл), слова: льод, мьод (утьок) (українські) лід, мід (польські) люд, мүд), доздрітий (українське) доспілий – стиглий) (польське) дойжали), зельоний. Всі ці слова, найближчі до теперішнього великоруського, хоч їх і мало трапляється, вся фонетика вимови, хоч дуже оригінальна, але трохи нагадуюча великоруську фонетику, все те наводить на гадку, що, може, колись на східній і східньо-північній краю далекої сіверської і курської землі українське плем'я мало таку або похому фонетику. І тоді, як наше плем'я посунулось на північ і втягло в себе фінські елементи, то з його вийшов і народ великоруський, і теперішній великоруський язык. Недурно ж на далекій Волзі, і навіть в Вологодській губернії великоруси місяцями вимовляють і тепер по-українськи **ѣ** на і; кажуть: **сніг**, **хліб**, а не **снег**, **хлеб**⁴. Певне, що там сіло наше плем'я, перселене Андрієм Боголюбським, або воно повиходило з старого Новгороду на колонії, або, може, просто посунулось од границі української. На таку думку навело нас те, що скрізь на північних краях нашого плем'я трапляються форми языка трохи ніби переступні до великоруського, навіть там, куди не міг досягти теперішній великоруський язык. А по літописі Несторові тих самих форм не було в язиці старого Києва – в самій середині українського плем'я. В списках Несторової літописі форми глагола в 3 лицах обох чисел чисто українські, як напр.: **ходить**, **говорить**, **глаголють**, **имуть**, наперекір підляській і надсянській вимові. Тим-то ніяк не можна запевняти, що підляська, або сіверська фонетика і деякі форми языка були в давнім Києві, на Дніпрі, що їх одсунула на край нова чисто українська вимова, як пізніша. Щиро українська форма глагола так давня в Київщині, як Нестор, і треба стати на тому, що підляська, а, може, колись така сама курська і, може, ще яка вимова споконвіку була тільки на краях нашого плем'я, не позичона од сусід – і, посунувшись ік Оці і Волзі з нашим народом, затверділа і переробилась на великоруський язык під стороннім впливом. Можна догадуватись, що великоруський язык виробився з українського.

Ми не будемо наставати на те, що згадані нами прикмети языка підбільських русинів спільні для цілого більсь-

кого краю. Того не можна сказати, бо тут кожне село має дещо в вимові своє власне, чого вже не прийдеться почути в другому селі. Ми записали тільки значніші особності языка вже дуже попсованого польщиною, котра, може, винна в тому, що язык русинів коло Білої дуже неомежований і самовільний до того, що кожна баба має право ліпити слова по своїй впадобі. Вже багато польських слів вплило в язык більських русинів, напр.: **сьодло**, **біч** (батіг), **тримаю** (держу), **бардзо** (дуже), **ходзь** до мене **татульо**, **матуня** і інше. І хоч далі на північ, в Соколівським повіті і на других кінцях по сусідству з мазурами, язык русинів вже наполовину перемішаний з польським, однак коло Білої те псування не доторкнулося, до етимології і фонетики языка, котра зістається ще цілою і навіть ближчою до церковнослов'янського языка, ніж до польського. Польські слова прямо тільки наліпляні в язык русинів і стирчать в йому, як понатикані.

Однак, неважаючи на свої особні прикмети, на м'яке **ѣ**, на зм'якшене **и**, на фонетику, близьку до церковного языка, на деякі церковнослов'янські слова (**днесь** **всдаю**), на понатикані польські слова, все-таки в основі язык більських русинів – то язык український. Ціла маса слів, всі форми в падежах і глаголах – все те чисто українське, вся етимологія така сама, як в язиці полтавців і чигиринців. І як одійдеш трохи в бік та прислухаєшся здалеки до розмови русинів, щоб не дуже било в ваше вухо те м'яке **іс** – **і**, і **інш[е]**, то зараз можна побачити, що язык їх в основі український⁵. Його ніяк не можна прилучити до галицької вимови, до галицького наріччя: в йому містоім[ення] **ся** не одривається од глаголів і не становиться поперед; глагол **єсмь** не зливається з іншими глаголами; тут не кажуть: **ся робит**, **ся діс**, **ходилисьмо**, **ходилисьте**, **хатов**, а говорять ці слова по-українськи: **робиться**, **діється**, **ходили**, **хатою** і т.д. підлясько-більський язык ніяк не можна прилучити до галицької вимови, а далеко скорше до наддніпрянської. Те зараз можна побачити, переїхавши 10 верстов до Ортеля і Костеневич. Там зовсім пропадає **ѣ** і м'яке **і**, і виходить чисто український язык, так неначе ви перехопитесь зразу в Радомиський повіт Київської губернії.

От, наприклад, розмова більською вимовою:

– Чи є в вас, – питаю я в молодіці, – кутя, озвар, колядки?

– О, є! Два рази по Роздвіє. Хлопці і дівчата ходят колядовати.

– Чом же ви не йдете в поле?

– Бо я хліб дзєсь пеку. Всіє наші пошлі в поле, а я маю що робіті в господіє. Чого ти влез на вікно! – крикнула молодіця на дитину. – А йді до хобоби! Ходзь на двір! От хлопці гуляють на розозіє! А то я тобі дам! Та не рви моркви, бо ще зельона недоздріта. Тікай до хобоби!

Треба сказати, що то мова для вуха дуже м'яка і приятна, хоч трохи й чудна для українця. Русини ще до того говорять так швидко, так розтягують слова, що, здається, виспівують мову, а не розмовляють, неважаючи на те, що й на Україні трохи говорять спровола на вид співання.

Довго я стояв коло тину і записував кожне слово, кожну фразу з уст дітей і бабів. Сонце стояло серед неба і шкварило мене, як огнем. Піт лився з мене і заливав листки паперу. Беркова коняка вже давно напилася води і не могла встояти од мух і гедзів. Берко прийшов до мене і силував їхати далі, але побачивши, що я записую, все що говорять хлопці, витріщив очі і питав мене:

– І нащо то пан записує, що роблять оті діти?

– Так собі, Берку! Я дуже цікавий.

Тим часом вибігло з хати дуже миршаве сіре кошеня.

– Як, хлопці, ви звете оттого звірка? – спитав я.

– Нащо пан записує таке погане кошеня, – обізвася Берко, не вгадавши, до чого стосується моя робота.

Саме тоді два хлопчики почали сваритись за моркву. Слово по слову і хлопці вчепились один одному в чуби.

– Чи пан і те запише? – спитав мене зі сміхом Берко.

– Запишу! Ще й тебе, Берку, запишу, коли хоч!

(Далі буде)

¹ Двірець – тут: вокзал; далі в тексті це слово вживається і в значенні „палац”.

² Магазин – тут: склад.

³ Голос – тут: звук.

⁴ Дивись: „Былины” Рибникова, записані в Володимирській губернії. (Примітка автора).

⁵ Навіть любима літера **ѣ** не скрізь лишилась: напр., русини під Білою вимовляють чисто по-українськи: **біда** **міні**. (Примітка автора).

Роман Висоцький

Змагання за український П'ємонт - Карпатську Україну

Поточного року минуло шістдесят років від проголошення на Закарпатті самостійної української держави. На тодішній час, чимало українців надіялось, що саме Закарпаття зможе стати „українським П'ємонтом” і від нього почнеться будова самостійної соборної української держави. Однак, від самого початку, кожні здобутки карпатських українців були деяким державам сіллю в оці. Тому-то, коли посилювався український національний рух вони назначили свою ціль – не допустити до незалежності Карпатської України.

Незважаючи на вікове панування угорців, на Закарпатті сформовався сучасний український народ. Після Першої світової війни Закарпаття стало відоме на міжнародній арені у наслідку Сан-Жерменського договору, який надав йому окремий статус. Наперекір заходам Угорщини, з-під угорської власті в ліквідованій австро-угорській імперії, опинилося воно в межах новоствореної Чехословаччини. Лише його східні окраїни, по ріку Березаву, зайняли румуни. Слід згадати, що хоч за Сан-Жерменським договором забезпечення автономією мало стосуватися всієї території заселеної українцями на південь від Карпат, також у межах адміністративного Закарпаття, виділеного чехословацькими владами, не увійшли всі терени заселені українцями. Частина українських сел опинилася в межах Словаччини.

На позначення Закарпаття вживалося чимало назв. Було воно відомим як Карпатська Русь, Закарпатська Русь, Підкарпаття, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Закарпатська Україна та під дивовижною назвою Угорська Русь. Цю останню вигадали угорці, щоб зазначити свої права на нею. З черги Підкарпатська Русь, неfortunно, була визнана чехословацькими владами, як єдина допустима офіційна назва.

За переписом з 1921 р. на Закарпатті проживало 477 тис. українців. Наслідком історичної спадщини позначалися вони низьким почуттям національної свідомості. Побіч національної свідомості низький був рівень політичної діяльності. Початково не було майже свідомої української інтелігенції, а розвиток Закарпаття обмежував особливо несприятливий господарчий стан

населення. Народ був розподілений поміж різноманітні орієнтації, а ситуацію таку намагалися використати ті всі, які бажали володіти цією землею. Неначе наперекір їм зростала самосвідомість населення Закарпаття, а в його наслідку український національний рух прямував до кермування суспільством.

Чехословацькі влади конституцією з 1920 р. гарантували Закарпаттю автономію. Хоч законно питання було вирішене, від слів до діла було ще далеко. Боротьба за приобіцянну автономію тривала майже два десятиліття. Незважаючи на централістичні спрямування чехів, Чехословаччина була все ж таки, одною з нечисленних в тодішній Європі, демократичною державою. Завдяки тому Закарпаття і українці користувалися деякими формами самостійності, яких українці проживаючі на той час в інших державах не могли добитися.

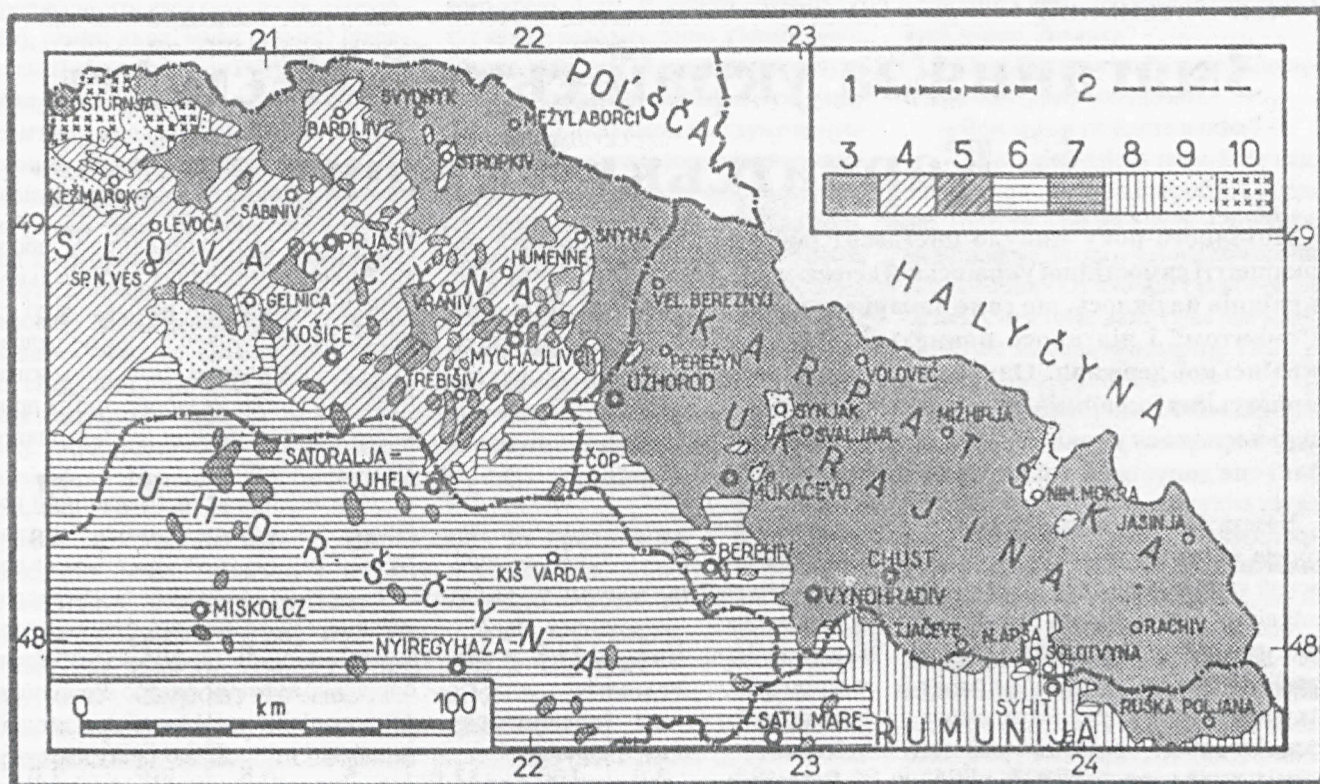
В перших роках міжвоєнного періоду на Закарпатті позначилась боротьба поміж двома течіями: народовецько-українською та русофільською. Першим губернатором Підкарпатської Русі став прибулий з США Г. Жаткович, який в атмосфері відкладання Прагою реалізації автономії, зрікся посту та повернувся на американський континент. Його місце зайняв чех П. Еренфельд, який прихильно ставився до українського руху. В 1923 р. Прага побоюючись перемоги українського руху відкликала Еренфельда та на пост губернатора покликала русофіла А. Бескида, а віце-губернатором призначила чеха-централіста – А. Розиспала. Тим часом український рух розгортав організаційну діяльність. Супроти нього виступили, підтримувані також Прагою, москвофілі.

Побіч них у противавтономному таборі знайшлися діячі інших національностей, які проживали на Закарпатті та численно напливаючі тут чехи-урядовці. Серед закарпатців діяльністю позначувалися також мадяроні, тобто прихильники повернення на Закарпаття угорської влади.

Незважаючи на централістичні аспірації, чеський уряд правив демократично, тому-то перших десять років перебування Закарпаття в складі Чехословаччини позначилося позитивними здобутками в усіх ділянках, а рівень життя, порівняно з часами Австро-Угорщини, помітно піднісся. На українські позиції перейшло учительство та студентство, проте, на той час, грекокатолицькі священники поринули в мадяро- або русофільство. Саме на знак спротиву проти їхнього мадярофільства та високих оплат, в роках 1919-1921, п'ята частина українців Закарпаття перейшла на православ'я.

Тридцять років позначились глибоким зростом національної свідомості закарпатців. Помітно було це не тільки в культурній, а і у політичній діяльності. Але, на той час, апарат адміністрації у 80% становили чехи, яких до 1919 р. на Закарпатті не було (українських емігрантів, яких кілька тисяч проживало на території Чехії, не допускалося до праці в адміністрації Закарпаття). До загострення відносин поміж Прагою і українцями Закарпаття дійшло в 1936 р., після обсадження Шкільного Реферату в Ужгороді чеськими народними соціалістами. Заведено тоді шкільні плебісцити щодо мови *руської* (так чехи звали на Закарпатті російську мову) і *малорусської* (з черги так вони офіційно звали українську). Протиукраїнська діяльність чеської адміністрації активізувала молодь. Виявом сили українського руху була в роках 1936-1938 низка маніфестацій, серед яких влаштована „Просвітою” в Ужгороді нараховувала 12 тис. учасників.

Надії на здійснення національних домагань на Закарпатті зростали під

Етнографічна карта Закарпаття (за станом на 1930-і рр.)

1 — Кордони держав. 2 — Межа Закарпаття і Галичини. 3 — Українці. 4 — Словаци. 5 — Пословачені українці. 6 — Угорці. 7 — Угорці гр.-кат. 8 — Румуни. 9 — Німці. 10 — Поляки

впливом подій в Західній Європі. Підписання 30 вересня 1938 р. Мюнхенського пакту означало кризу чехословацької державності. Хоч з пункту сконсолідованої держави мав він негативні наслідки, то давав нагоду на здійснення національних прагнень проживаючих в ній німців, словаків і українців. Коли Українська Рада в травні 1938 р. в Ужгороді поставила домагання автономії, чеський уряд зволікав ще з її реалізацією. Проте криза держави восени того року довела до послаблення центральної влади та примусила Прагу затвердити автономний словацький уряд. Ті події створили умови для реалізації автономії Закарпаття. Відповідні кроки були підняті 8 жовтня 1938 р., коли-то діючі на Закарпатті, і реперезентуючі дві орієнтації, Українська і Руська Ради на спільній нараді створили Національну Раду Підкарпатської Русі та поставили пропозицію про негайне створення автономного уряду. Представлений урядові в Празі склад закарпатського уряду, очоленого русофілом Андрієм Бродієм, був акцептований 11 жовтня 1938 р.

Першим завданням уряду мала бути консолідація краю. Однак невдовзі оп-

рилюднено, що прем'єр-міністр та один з посеред міністрів (Степан Фенцик) були таємними співпрацівниками угорців. Тому-то арештовано Бродія, зате другий звинувачений зміг втекти до польського консульства в Ужгороді. В такій ситуації, 26 жовтня, Прага назначила новий уряд Закарпаття, який очолив його дотогочасний секретар, грекокатолицький священник, о. Августин Волошин.

Перед унезалежненням Закарпаття в рамках Чехословаччини, з боку сусідніх держав були активізовані протидії. Постанов якої-небудь форми української державності бачили вони, як загрозу. Провідну роль відіграли у тим Угорщина та її союзники Польща. Перша проявляла ревізійські тенденції і намагалася підпорядкувати собі всі землі, незалежно від їхнього національного складу, на яких колись вона панувала і обняти їх єдиним кордоном; друга прямувала до створення спільного з Угорщиною кордону та ліквідації українського питання в Чехословаччині. Тільки межуюча з Закарпаттям Румунія була противна включенні його в склад Угорщини, але основою для того було лише занепокоєння есентуаль-

ним зростом могутності цієї держави. Слід згадати, що у подіях на Закарпатті зацікавлені були також Німеччина та Радянський Союз. Цей останній володів над найбільшою кількістю українських земель, але на той час питання Закарпаття у його зовнішній політиці було другорядним.

Після підписання, на початку листопада 1938 р., т.зв. віденського арбітражу, в силі якого угорці 10 листопада 1938 р. зайняли не тільки частину Словаччини, але і Закарпаття, політична ситуація Карпатської України стала ще більш тяжкою. Офіційна угорська пропаганда, яка повідомляла, що зайняли вони лише територію заселену своїми побратимами, не відповідала правді. Серед 194 тис. мешканців Закарпаття, які були зайняті угорцями, аж 40 тис. було українцями. Угорці зайняли центральні міста Закарпаття: Берегове, Мукачеве, Ужгород та пересікли залізничні шляхи, які досі дозволяли на транспорт до Словаччини та Румунії. В таких обставинах уряд Волошина перебрався до Хусту.

Уряд в Хусті поспішно поряdkував адміністративні справи краю, заводив шкільництво. Переміни сприяли роз-

витку культурного українського життя. Водночас через посилення еміграції з інших земель, протягом двох місяців число мешканців Закарпаття гвалтовно почало зростати. Активізувалось також українське суспільство поза межами Закарпаття. Американські українці визначно забезпечували закарпатців грошима. Натомість українці проживаючи в межах польської держави, особливо молодь, під впливом подій численно намагалися перейти на Закарпаття, щоб взяти участь у будові української держави.

Тим часом з боку Угорщини та Польщі проведено збройні диверсійні акції. Угорці вислали свій перший відділ на Закарпаття з 9 на 10 жовтня. З огляду на події на Заолззі поляки, які формально почали готуватись від 7 жовтня 1938 р., свої відділи вислали дещо пізніше. Польські і угорські влади співдіяли у тій акції. По своїх боках кордону вони проводили вишкіл добровольців, які мали увійти на Закарпаття. Командування диверсійних груп було в руках військовиків, проте їх рядові члени були добровольцями з різноманітних парамілітарних організацій. Диверсанти більшими або меншими загонами пересікали кордон, нападали на українські установи, зривали мости, нищили майно. Нерідко вбивали, щоб залякати населення, або розкидали летючки, в яких закликали до боротьби за ліквідацію незалежності Закарпаття. При тому вони не виступали офіційно, а підшивалися під українців. Проте, як українській владі на Закарпатті, так чехам були відомі дії угорських та польських диверсантів. Заплановане угорцями на 19-20 листопада 1938 р. збройне зайняття Закарпаття, після інтервенції Гітлера, було відкликане.

Побіч заведення адміністрації і українських установ, закарпатці почали заходи щодо заснування військових відділів. З такою метою 4 вересня 1938 р. покликано Українську Національну Оборону, яку очолив Іван Росоха. Кермо Штабу Української Національної Оборони було передане полк. Миколі Аркасову, полк. Гнатові Стеваніву та сотникові Клименкову. Протягом місяця по всьому Закарпатті були влаштовані, правда в різному стані, відділи підпорядковані Крайовій Команді. Після перенесення командування до Хусту, переведено реорганізацію цих структур

та змінено назву на Організацію Національної Оборони „Карпатська Січ”. Головну Команду очолив Дмитро Климпуш, а штаб полк. Михайло Колодінський „Гузар”. Серед членів штабу були м.інш. прибулі з Галичини члени ОУН: Роман Шухевич „Щука”, Лев Крисько „Кріс”, Юрій Лопатинський „Калина”, Зенон Коссак „Тарнавський”, Євген Верцьона „Волянський”, Гриць Барабаш „Чорний” і інш.

Нова конституція Чехословаччини, прийнята в другій половині листопада 1938 р., перетворила Чехословаччину у федеративну республіку. Для Карпатської України значило це, що вона стала автономним краєм зі своїм урядом. Від 30 грудня 1938 р., поруч дотогочасній чеській офіційній назви Підкарпатська Русь, офіційно можна було вживати назви Карпатська Україна. 1 грудня 1938 р., після обрання Е. Гаха президентом Чехо-Словаччини, був покликаний черговий карпатський уряд, надалі на чолі з о. А. Волошином, до якого побіч Юліяна Ревая, на вимагання Прагі, мав увійти чех ген. Лев Прхалія (він був іменований щойно 17 січня 1939 р.).

Пороцес державотворення привів до проведення 12 лютого 1939 р. виборів до Сойму Карпатської України. Виборча фреквенція перевищила 93 відсотки, а втому числі 86 голосувало за, створеним в січні 1939 р., Українським Національним Об'єднанням. Однак список Українського Національного Об'єднання був єдиним допущеним списком кандидатур. Тому-то, незважаючи на те, що УНО було коаліцією, не були це вільні вибори. Проте такий відсоток голосуючих, свідчив, що все ж таки вибори були плебісцитом за державність Карпатської України.

Сойм Карпатської України за конституцією мав скликати президент Чехо-Словаччини. Передбачувано, що буде це мало місце 2 березня 1939 р. Однак президент Гаха не скликав закарпатського парламенту, а вислав до Хусту ген. Прхалю, але не як міністра, а як командуєчого чеським військом. Цей, після приїзду до столиці Карпатської України наказав роззброїти Карпатську Січ, на що не погодилася українська сторона. У такій ситуації президент Гаха покликав новий уряд, який далі очолював о. Волошин. З 13 на 14 березня січовики підняли спробу роззброїти чеські відділи і таким чином здобути

зброю. У відповіді 14 березня ген. Прхалія видав наказ заатакувати Січовий Кіш та Команду Січі. У боях загинуло біля 100 січовиків, решта по наказу прем'єра Волишина здалась. Щойно тепер, та й у наслідку проголошення того самого дня самостійності Словаччини, президент Гаха погодився скликати Сойм Карпатської України на 15 березня. Однак вже вечором 14 березня український уряд проголосив самостійність Карпатської України. Підтвердив його наступного дня скликаний Сойм. Його рішенням прийнято, що держава матиме офіційну назву Карпатська Україна. На чолі держави станув президент, яким вибрано о. А. Волошина.

На той час, угорці, маючи згоду Гітлера, готовились вже зайняти територію Карпатської України. Вночі з 13 на 14 березня підняли наступ. Коли 15 березня у Хусті відбувалося засідання Сойму, угорські війська були 12 кілометрів від столиці. В обороні молодої держави стануло около 6 тисяч січовиків. У нерівному бою, незабезпечені зброєю, січовики мусили відступати. Незабаром, 16 березня, угорські війська увійшли до Хусту. Командування січовиками президент Волошин передав С. Єфромову, а після його виїзду пост цей перебрав полк. Михайло Колодінський. 20 березня всі важливіші осередки краю були зайняті угорцями. Однак боротьба продовжувалась ще в північній частині Карпатської України, а місцями тривала до половини квітня.

Головнокомандуючого військами Карпатської України полк. Колодінського, який не хотів переходити кордону, спіймали угорці та розстріляли. Доля така зустріла і інший спійманих січовиків. Частина січовиків перейшла румунський кордон і була роззброєна та передана угорцям. Сотні січовиків рятувалось втечею на Словаччину, а після переходом на територію Німеччини.

Ліквідація Карпатської України була для українців болючим ударом, особливо для тих, які проживали, на той час, в межах польської держави. Спроба будови української держави в Карпатах засвідчувала про прямування українців до самостійності та вхід на шлях державотворення. Не можна теж забувати, що цей епізод всесвітньої історії, це визначна подія в історії новітньої української нації.

Роман Висоцький

Про різдвяні та новорічні обряди і звичаї на Підляшші

Ой, коляда, колядиця

До найбагатших і найбільш живих народних обрядів і звичаїв серед українського населення Підляшшя слід зачислити тут обряди й звичаї пов'язані з Різдвом Христовим, званим „колядою”, з Новим Роком і зі святом Богоявлення (Епіфанія), званим поточно православними „щодрою”.

Колись на Підляшші автохтонне населення не знало звичаю прикрашування і влаштування на Різдво Христове ялинок. Існував тут звичай, що в цей час завішували під стелею (в говірці — полапом) зелено-жовту омелу. Прикрашували її штучними квітами і оздобами зі стебел соломи. Омела, звана місцевим населенням „івою”, мала символізувати вічне життя. Крім того господиня перед Різдвом робила з соломи і кольорового паперу павуки, яких також завішували під стелею в світлій кімнаті, званій в одних селах „ванкіром” а в інших „світлицею” або „великою хатою”.

До нині в усіх селах Підляшшя зоховався обряд спільної вечері всієї родини у переддень Різдва Христового. Давніше, коли засвітила перша зірка на небі, господар приносив з клуні сніп жита, рідше пшениці, і ставляв його в куткові хати під образами (іконами) в т.зв. покутю. Внесений сніп жита звали „колядою”, так само, як той урочистий святочний вечір, якого нетерпляче очікували діти весь рік. Цей сніп стояв у куткові аж до Богоявлення, до т.зв. „щодри” або до „водохрещів” (в Галичині це свято називають Йорданом).

На „коляду” господар приносив також з клуні в'язку сіна. Сіно господиня розстілювала на столі і потім прикривала є білим обрусом, який в багатьох селах був приоздоблений гарним гаптом виконаним на верстаті. Гапт цей зветься „переборами”. На тому обрусі господиня ставляла святочні потрави, які споживала спільно сім'я. В деяких селах (околиці Кодня, Білопідляський

повіт Люблинського воєводства) був звичай, що снопа, якого вношено до хати господар легко омолочував тобто „околював”. Тому звали його „околотом”. Соломою з того „околоту” господар раненько перед сходом сонця у Новий Рік обв'язував в садку фруктові дерева, щоби протягом цілого року добре родили.

Слід зазначити, що до обв'язування дерев перев'язами господар вибігав з хати босо і в одній сорочці. Цей звичай був розповсюджений на цілому Підляшші.

Вечеря („коляда”) складалася обов'язково з 12-ти пісних страв — у честь 12-тих апостолів (околиці Ганни і Кравівки, Володавський повіт Люблинського воєводства). До найважливіших потрав слід зачислити коржики звані „грицухами” смажені на олії з льону, ріпаку або конопель, оселедці, кисіль з гречаної або вівсяної каші окрашений олією, пирожки з маком або сушеними грушками чи з чорним ягодами званими „колядниками” печені в печі, компот з сушених фруктів (яблук, сливок і грушок) званий юшкою і очевидно кутя та інші страви. Хочу згадати, що кутю господиня варила, а потім додавала до неї мак, родзинки, горіхи, мед тощо. Перед тим кутю виготовлювано товкаючи в ступі зерно пшениці, яке перед товчінням відповідно сушено в хлібній печі. У бідних людей кутю виготовлювали з грубої ячмінної каші. (Грубу ячну кашу називають теж кутюю). До звичаю на Підляшші належало запрошування на вечерю самотніх або бідних людей, часто тих, які жили

з жебрацтва. Тому, давніше, завжди при столі було порожнє місце для непрошеного гостя — жебрака чи мандрівника.

Споживання вечері починалося від куті. Перед тим господар брав з миски одну ложку куті і кидав догори під стелею, щоби на другий рік родилася пшениця та всіляке збіжжя (околиці Ганни та Кодня). Від кількості приліплених до стелі зерен куті ворожили урожай. Такий був давніше звичай на Підляшші і такі були ворожби.

Очевидно, під час цього обряду споживання святочних потрав ціла родина співала колядок. До важливих обрядів пов'язаних зі святом Різдва Христового належало колядування дітей і молоді. Після спожиття спільної вечері, діти й молодь ішли на село колядувати. Малі діти співали колядок під вікнами, натомість старші хлопці ходили колядувати зі зіркою, найчастіше восьмираменною. Колядників зі зіркою часто запрошували до середини хати.

Колядовано не тільки у вечір в переддень Різдва Христового. Під час спільної вечері і під час колядування дітей і молоді співали переважно польські колядки, які були міцно розповсюджені на Південному Підляшші завдяки пісенникам, званими „кантичками”.

Співання колядок місцевим населенням, заодно православного віросповідання як і римо-католицького (бувших уніатів) в українській чи російській мовах було рідким. Хочу зазначити, що у міжвоєнний період на Південному Підляшші поміж римо-католиками а православними була взаємна толерантність і пошанування віри, обрядів і звичаїв. Дуже часто в багатьох селах були випадки, коли православні родини святкували перший день римо-католицького Різдва Христового і навпаки. До звичаю належало взаємне запрошування до себе на свята римо-католицьких і православних родин, що жили по сусідськи.

Колядники після відспівання польських колядок, як напр.: „Wśród nocnej ciszy”, „Stała się nowina miła”, „Bóg się rodzi, moc truchleje” та інших, заодно у римо-католиків як і у православних співали на закінчення світську колядку місцевою українською говіркою. Змістом тієї колядки було прохання о заплачу за колядування:

*Ой коляда, колядиця
Добра з маком пальониця,
Не так добра як смачная –
Пекла мати молодая.
Пик! Пик! Пик!
Виносьте колядник!
Пильно, тильно,
Бо мні в ножки зимно!*
(Янівка, гм. Ганна, Володавський повіт)

За колядування хлопці отримували заплату періжками з маком або сушони-ми фруктами чи ягодами, званими „колядниками”. Багатші господарі давали хлопцям також гроші. Якщо господарі були скупі і нічого за колядування не виносили, то хлопці співали ось такі пісні:

*Коляда тату, коляда мамо –
Хліб ячний,
Ой дайте, дайте хоч покушати
Чи смачний?
Я тобі Зую заколядую
Прибігши,
А ти мні даси чорне порося
Уп'ікши.
Я тобі Зую заколядую
На кухні,
Щоб в тебе яйця як у баранця
Упхули.*
(Ставки, гм. Володава)

*А в туї халупи
Всі гнилодупи
Капусту їли
А вітром бзділи.*
(Данці, гм. Ганна)

Під час свят Різдва Христового, Нового Року і Богоявлення старші хлопці ходили по селі колядувати також з вертепом (в говірі – шопкою). Вертеп мав переважно форму Вифлеємської стайні з зіркою над солом'яною стріхою. За допомогою ляльочок, які зробили хлопці, відбувалася у вертепі інсценізація, пов'язана з народженням Ісуса Христа, втечею Святої Родини перед Іродом з Єгипету, прибуття до новонародженої Дитини Трьох Королів. Представлявано також дії з життя сучасного села. Цілий сценарій тієї вистави складала і представляла молодь (Данці, гм. Ганна). Всі діалоги були мовлені на переміну польською мовою (король Ірод, Трьох Королів) і місцевою українською говіркою (жид, жебрак). У деяких селах вертепи та ляльочки виконувала сільська молодь або старші з великим художнім смаком.

До дуже важливих обрядів, пов'язаних зі святом Різдва Христового, Нового Року і Богоявлення належало ходіння з „геродами”. З „геродами” ходили дорослі хлопці (парубки або каваліри), натомість з вертепом і зіздою хлопці в шкільному віці, до 16-ти років. „Героди” вже не були ляльковим, але справжнім театром, в якому свої ролі грали сільські актори. Сценарій тієї вистави за змістом був подібний до вертепу, але цілість діалогів, які виконувала молодь була польською мовою, хоча зі зрозумілого поводу, міцно забарвленою фонетично і лексично місцевою українською говіркою, яку поточно місцеве населення називало „хахляцькою” або „руською”.

До найбільш славних майже на цілому Південному Підляшші були „героди”, яких виконувала місцева українська молодь у міжвоєнний період і зараз після визволення в селі Янівка, гм. Ганна Володавського повіту. Доцентів Янові Адамовському, науковому працівникові Університету Марії Кірі-Скловської в Люблині вдалося ще записати від одного найстаршого жителя того села Семена Уринюка цілий сценарій „геродів”, який був опублікований у виданій кільканадцять років тому книжці п.з. „Kolędowanie na Lubelszczyźnie”. З „геродами” ходили парубки із села Данці, Межилистя, Заболоття та багатьох інших. Театральні строї та реквізити (король Ірод, Солдат, Жид і інші) молодь проектувала і виконувала сама.

Вистави „геродів” відбувалися у великих помешконнях, часто майже через цілу зиму, аж до великого посту. Хлопці ходили з „геродами” не тільки по селах своєї гміни, але також по сусідніх, заробляючи перед війною значні гроші. Заробленими грошима ділилися або віддавали їх на громадські цілі чи на добро церкви або костела.

Увечір перед Новим Роком, на Південному Підляшші званим „щедрим вечором” або „богатим вечором”, і увечір перед Богоявленням, званим теж „другою колядою”, а також в день цього свята діти і молодь „щодрували”. Хлопці у той період ходили зі зіздою, з вертепом і з козою колядуючи. У цей період ходили також „героди”. Хлопці „щодрували” окремо від дівчат (Красівка, гм. Володава, Заболоття, гм. Кодень). Співали під вікнами хат пісень, у яких релігійний зміст пов'язаний з новорічними побажаннями для госпо-

даря дому і для господині. Для прикладу наведу таку пісню:

*Щедра, щедра Марія
На пристолу стояла,
Два крижчики тримала
А третього кадила:
Кадітеся люде
Хто в тій церкві буде,
Богу свічку ставте
А мні колач дайте.
Як не дасте колачї,
Беру вола – рогачі!
І заведу на море,
Буду в ріг трубити,
Буду Бога просити: –
На новосіло
Роди Боже жито,
Жито, пишаницю,
Горох й сачовицю.
А з їдного колосочка
Буде хліба повна бочка,
А з їдного зерняточка
Буде хліба печавочка.
Гу-гу, гу-гу, гу-гу!
Виносьте того, що на столу:
Кишки й kobаски
З Божої ласки!
Кишку
З їм в затишку,
А ковбасу
До Бога понесу!*

(Дубогроди, по-польськи: Dołhobrody, гм. Ганна)

В околицях гмін Вирики та Володава щедрування називалося „гоготанням”, а щедрівки „гоготухами” від того, що кожна щедрівка кінчалася вигуком „гу-гу”. Хоча в околицях гмін Тучна, Ганна, Славатичі, Кодень і Тереспіль також щедрівки мали подібний вигук, то називалися вони так само як в Україні – щедрівками. Для прикладу наводжу саме таку щедрівку з села Межилистя, гм. Тучна Білопідляського повіту:

*Васильова мати
Пушла гоготати,
На новосіло
Роди Боже жито,
Жито, пишаницю,
Говес, сачовицю,
З того колосочка
Буде жита бочка,
З теї кучки гречки
будуть палюшечки.
Гу-гу-гу!
Дайте тос, що на рогу:
Кишки, кубаски,
Ложечку кашки!
Пильно, пильно, пильно,*

*Бо мні в ножки зимно!
Мої ножки тонюсенькі
Ще й до того білюсенькі!*

КОЛЯДА

За шедрування господарі винагороджували дітей і молодь білим хлібом званим „перогами”, „колядниками”, ковбасою або грішми.

У вечір перед Новим Роком дівчата і парубки в деяких селах ходили від хати до хати переодягнуті за дідів, жидів або циганів, роблячи різні жарти та збитки, охоче теж ворожено собі майбутність.

Про ці обряди – колядування і шедрування пишу в минулому часі, бо вже зараз важко зустріти на Південному Підляшші село, де була б континуація тих обрядів, хоча торік у моєму рідному селі Данцях малі хлопці ходили по селі зі звідзою і колядували.

Давніше на Підляшші (околиці Славатич, Вирик, Кодня, Межилистя) був звичай, що господар рано на Новий Рік приносив з клуні до хати в „коробці” (посудина, плетена з соломи і верболозів, яка давніше служила до сіяння збіжжя) збіжжя, яким обсипував всі кутки хати та домочадців, складаючи їм наворічні побажання. Крім господаря в деяких селах збіжжя розсипували також малі діти.

Господар входячи до хати говорив ті слова:

*А в полю, в полю
Сам Господь ходив,
Сам Господь ходив
Дева Марія
Ризи носила
Бога просила:
Роди Боже
Жито, пшаницю,
Всякую пшаницю!
Сею, вею, повіваю
З новим Годом поздоровляю!*
(Данці, гм. Ганна)

У свято Богоявлення, тобто на Водохрещі, був звичай, що люди з церкви приносили до дому свячену воду, якою кропили свої хати. У свято Стрітіння Господнього, тобто на „Громниці”, приносили з церкви „святий вогонь” на запалених грубих свічках званих „громницями”. Вогнем від свічки запалювали в печі дрова і пильнували щоби „святий вогонь” ніколи в печі не згас. Вогнем від „громниці” на балках під стелею в хаті випалювали хрести. Цими обрядами і звичаями кінчалось Різдво Христове, Новий Рік і Богоявлення.

Іван Ігнатюк

На Підляшші день перед Різдвом традиційно називається **КОЛЯДОЮ** (Коледою). Слово **КОЛЯДА** повторюється в багатьох співаних по селах колядках, а також має інші значення, напр.: життій сніп, який господар вносить із хати на Свят-Вечір і ставить на покуть чи назва куті, яка готується на Свят-Вечір.

СВЯТ-ВЕЧІР, БАГАТИЙ ВЕЧІР, БАГАТА КУТЯ – 6 січня (24 грудня)

Це одне з найурочистіших свят. Його відзначають напередодні Різдва. Кутя вважалася основною обрядовою їжею. Її традиційно готували з пшеничного або ячмінного зерна. Після її приготування, вийнявши горщик із печі, дивилися: якщо зерно піднялося через вінчик – на добробут, а запало – на лихе. Крім неї, готували ще 11 пісних страв, серед яких обов’язково мали бути борщ, риба, гриби, пироги з квасолею і капустою, картопля та узвар.

На особливу увагу заслуговує обряд „Нести купто на покуть”. Адже вона неодмінно має стояти там у новому горщиківі протягом усіх свят. Це може робити найменший хлопчик в родині або господиня. На покуті, де має стояти кутя, робили кубельце з сіна. Власне в нього й ставили горщик, прикривши хлібом з дрібною солі. Оберемок сіна також стелили під столом. Воно мало пролежати там до Водохрещ. Гарною ознакою було, якщо в ньому переспав пес або кіт.

І тільки на небосхилі з’являється перша вечірня зірка, всією родиною сідали, як казали, за багатий стіл. Першим, як і годилося, займав місце господар, а за ним – інші члени родини. Під час святкової вечері намагалися не виходити з-за столу, розмовляли тихцем. Вставши, глава сімейства пропонував пом’янути небіжчиків і запросити їх на Свят-Вечір. Вважалося, що саме в цей час душі всіх близьких і далеких членів родини мають прийти до оселі, а відтак звільняли для них місця, ставили страви і клали ложки. Слідом за господарем виголошували молитву всі присутні. Опісля господар брав свічку та миску з кутею і, поклонившись до чотирьох кутів, передавав страву дружині. Перед тим, як почати їсти, господар, зачерпнувши ложкою куті, підкидав її до стелі – „на приплід”. Усі стежили, скільки

прилипне зернин, то стільки ж з’явиться у новому році різного приплоду. Тільки після цих завбачень починали вечеряти. Після вечері діти відносили обрядову їжу своїм хрещеним та бабуням. Хрещені забирали принесену вечерю і натомість давали свою, а дітей ошедровували горіхами, цукерками чи грішми. Після вечері ворожили парубки та дівчата, старші люди. Розповідь про ворожіння на Свят-Вечір заслуговує окрема публікація.

РІЗДВО – 7 січня (25 грудня)

Одне з найбільших релігійних свят – день народження Ісуса Христа. З початком Різдва вже можна було вживати скоромину. Готували багато різноманітних м’ясних страв. Адже за правило було ходити один до одного в гості. Щоправда, до обіду намагалися не відвідувати сусідів. Особливо це стосується жіночої статі. Якщо жінка чи дівчина першою заходила в хату, то неодмінно „приносила лихо”, коли ж оселю до обіду відвідував хлопець або чоловік, то його намагалися почастувати.

По полудню старші люди збиралися в гурти, а молодь починала колядувати. Заходячи на подвір’я, колядники просили дозволу, і, коли господар зголошувався, починали забавну виставу з віншувальних пісень-колядок та жартівливих сценок. Ставили вертепну драму, яку в різних місцевостях називали „Вертеп”, „Цар Ірод”, „Королі”, „Звізда”, „Гулани”, „Мошки”, „Три царі”, „Цар Максиміліан” тощо. На Поліссі було поширене народне дійство „Водіння Коня”, якого вели з 7 по 13 січня.

Вважалося, що чим більше колядників відвідає оселю, тим щедрішим буде для родини рік.

БОГОРОДИЦІ – 8 січня (26 грудня)

Це свято для жіноцтва важливіше, ніж Різдво, оскільки пов’язане з Божою Матір’ю. У народі вірили: якщо вагітна жінка чи її чоловік прашоватимуть у цей день, то в них народиться дитина

з фізичними вадами. В цей день починали колядувати і жіночі ватаги. На Богородищо відвідують бабів, які приймали у молодиць пологи, частуючи вечерєю, а також справляють обіди та пахади по померлих.

СТЕПАНА, СТЕФАНА – 9 січня (27 грудня)

Святкували як і попередні празники. Особливо остерігалися прясти; можна було виконувати лише найнеобхіднішу роботу. Цього вечора намагалися співати якнайбільше колядок.

МЕЛАНКИ, МЕЛАНІ, ЩЕДРИЙ ВЕЧІР – 13 січня (31 грудня)

Зранку починали готувати другу обрядову кутю – щедру. На відміну від багатої, її можна було заправляти скороминою. Як і на багатий вечір, купю також ставили на покуті, дотримуючись попередніх обрядів. Крім того, господині пекли млинці із салом, готували пироги, вареники з сиром, щоб обдарувати щедрувальників та посівальників.

Звечора і до півночі щедрувальники обходили оселі. Це робили лише дівчата. На „Меланки” ходили також і парубоцькі гурти. Це називалося „Водити Меланку”. Досить широко побутував обряд „Водіння Кози”, де персонажами були парубки та дівчата.

Перед тим, як почати святвечерю, господиня просила дітей вийти з хати, а біля батька, що сидів за столом, клала стільки пирогів, щоб його не було видно, після цього запрошували дітлахів до світлиці.

– А де ж це наш тато? – запитували вони здивовано.

– Ах хіба ви – відповідав він – мене не бачите?

– Ні, не бачимо...

– То дай, Боже, щоб ви так завше не бачили! – відказав батько і, вставши, роздавав усім хліб. Повечерявши, господар з дружиною або сином, прихопивши з собою миску з кутею, сокиру та перевесла, йшли в сад. Господар тричі розмахував сокирою і стукав обухом по стовбуру приказуючи: „Роди нам, Боже, рясно, як на небі звізди, і так красно, як од їх ясно!”, при цьому кожне дерево підв’язував перевеслами.

Тим часом дівчата, зібравшись, починали ворожити, а парубки викрадали в них удома ворота або хвіртки, хоч би як не стерегли господарі. Щоб повернути втрату, батько дівчини мусив ставити могорич.

Колядники з села Парцево коло Більська

НОВИЙ РІК, ВАСИЛЯ – 14 січня (1 січня)

За християнським ученням, у цей день Христові зробили „обрізання”, а тому віруючі намагаються нічого не різати.

На Новий Рік припадає свято Василя, який вважається покровителем землеробства. Ось чому вдосвіта годилося засіяти збіжжям оселі. Це робили переважно підлітки та діти.

БОГОЯВЛЕННЯ чи БАБИН ВЕЧІР – 17 січня (4 січня)

Кроплять хати свяченою водою. Малюють на дверях та одвірках білою крейдою хрести, щоб „нечиста сила” не мала сили.

ГОЛОДНА КУТЯ, ГОЛОДНИЙ СВЯТ-ВЕЧІР – 18 січня (5 січня)

Називається вона „голодною”, бо з цієї пори і до наступного дня, доки не освятять воду в річці, люди говіли, тобто не їли. З Голодною кутею пов’язані цікаві обрядодії – „закликання морозу”. Перед тим, як сісти за вечерю, господар набирав ложку куті, підходив до вікна і тричі казав: „Морозе, морозе, йди до нас кутю їсти!” Після паузи знову звертався: „Не йдеш? То не йди ні на жито, ні на пшеницю, ні на всяку пашницю!” Діти припадали до вікон і на всі лади запрошували його на вечерю.

ВОДОХРЕЩА, ЙОРДАН – 19 січня (6 січня)

Це третє, найбільше свято різдвяно-новорічного циклу, де церковний обряд

тісно переплівся з народним, зберігши красу й урочистість. З ним зв’язане хрещення на Йордані Христа.

Зранку чоловіки йшли до річки чи ставка, вирубували з льоду хреста, ставили його поруч з ополонкою і обливали червоним буряковим квасом. Під обід священник, виголосивши молитву, освячував воду, занурюючи в неї срібного хреста. Після цього випускали в повітря кілька пар голубів і чинили гучну стрілянину з порожніх набоїв.

Люди ходили в гості одне до одного. Молодь колядувала, влаштовувала різноманітні ігрища.

Відавна в народі посвячену на Водохрещі воду вважали своєрідною панацеєю від багатьох недуг; нею також святити будівлі, тварини, збіжжа тощо. І ось загадка: водохрещенська джерелиця може зберігатися протягом року.

ПІСЛЯСЛОВО

Саме на Водохреща, щорічно, починаючи з 1995 року, до м. Рівного збираються на **Слов’янський фольклорний фестиваль „Коляда”** художні колективи з усіх слов’янських країн, різних регіонів України, щоб продемонструвати свої місцеві різдвяноноворічні вистави з віншувальних пісень-колядок та щедрівок. Їхня мета благородна – дбайливе пошанування предківських традицій.

Микола Федоришин

Автор є основоположником та керівником проекту „Слов’янський фольклорний фестиваль „КОЛЯДА” (Ред.)

Іван Ігнатюк

Надбужанське весілля

АКТ II

Дія 16

Ділення коровай

Інтер'єр ясної кімнати (ванкіра) в хаті молодої. За столами сидять члени весільної дружини так як в дії 14-тій. Хрещена мати молодої виносить з комори коровай, бо за звичаєм їй слід виносити цей хліб до перепою. Як несе коровай то підскакує і кричить: уха-ха!, уха-ха!, уха-ха! Потім ставляє його на столі перед парою молодих. (За інформаціями, які я отримав від Павлини Сльонзак з села Матяшівка коровай виносили дружки і разом з гарним букетом квітів ставляли його на столі перед парою молодих).

Коли вже коровай стоїть на столі, тоді до стола підходить дружко оперізаний рушником. Подають йому в мисці води, він мие руки і обтирає рушником. Дружко крає ножем коровай на кусочки і подає по кусочку особам, які підходять до стола. Найперіод подає коровай молодим. В подальшій черзі подає до їжі цей коровай батькам молодої, хрещеним батькам, дядькам, тіткам, і т.д.

(Цей обрядовий, прісний пшеничний хліб, величини як віко діжки, був наверху приоздоблений фігурками з тіста, у формі гусок, мишок, зірок тощо, та зеленою рутою, барвінком і калиною. З барвінку і калини були зроблені такі вилочки, якими був удекорований коровай).

Хрещена мати несе коровай з комори, а дружки співають:

1. Дай нам Боже добрий час, /2

Як і в люди, так і в нас,

Веселюю годину

Звеселити дружину

(Записано від П. Сльонзак, с. Матяшівка, 8 травня 1979 року)

Як коровай лежить на столі і коли його дружко ділить, дружки співають:

2. Ей, витай, витай святий

короваю!

Де ж ти був із Божого дару?

Що жесь видав?

Стояв же я на полю

На ниві ярею пшеницею,

Тепер стою на тисову́м столі,

На льяну́м обрусави.

Видав же я місяця із зорою,

Обоє ясенький,

Там собі в золоті сіяють.

Не є же то ясний місяченько,

Є же то молодий Іванонько!

Не є же то ясна зоронька,

Є же то молода Гандзюльонька!

Ой сидять собі обоє ру́венький

І сповняють мед, вино із склениці.

(Oskar Kolberg, *Chelmskie*, tom I, str. 217, ze wsi Hanna, powiat włodawski)

3. Ой, де ж ти був /2

Святий короваю?

Ой, де ж ти був

Святий короваю?

Ой був же я /2

У новій, у коморі

І бачив я /2

Місяця із зорою.

Не єсть то там /2

Місяць із зорою,

Оно єсть то там /2

Іванко з Гандзюньою!

(Записано від П. Сльонзак, с. Матяшівка, 8 травня 1979 року)

4. На тисову́м столі велький дар

стоїть,

Барзо велький дар, наш славний

коровай.

Тиканий гусоньками як небо

зороньками,

Срі́блом усипаний, золотом

накропляний.

Хто ж його усипав? Іванкова

матюнка!

Білими рученьками, ярею

пшеницею,

В ночі при свичі на зороньки

дивлячись.

(Oskar Kolberg, *Chelmskie*, tom I, str. 218, osada Łomazy, powiat Biała Podlaska)

Під час ділення коровай дружки співають:

5. Дружко коровай крає /2

І в кишеню ховає,

В кишеню, в кишені́ці /2

Для своєї молоді́ці.

Дружко коровай рі́же, /2

Смарка з носа лі́зе,

Ручником обтирає /2

І в кишеню ховає.

(Записано від жінок з села Красівка, см. Володава, 6 листопада 1982 року)

6. Дружба коровай крає, золотий

ножик має,

Срі́бну талерочку, а білую

ручоньку.

Був коровай як віко, а де ж його

поді́то?

Дружбонько розшахрував,

на родиноньку роздав,

То в жменю, то в кишеню

ля жонки на вечеру,

То в рукави́ці, то ногови́ці

ля своєї молоді́ці.

Наш друженько пан, пан, на нюм

солон'яний жупан.

Ликом подпасався, до коровай

вубрався.

Дружба коровай рі́же, а йому

з носа лі́зе.

Ми пшеницю поло́льи, рученьки

поко́льи,

Самі́й ся догадайте, нам коровай

дайте,

Хоч по гусочці, хоч по трошечці,

Всю́ю родинонці дайте.

(Oskar Kolberg, *Chelmskie*, tom I, str. 217, osada Łomazy, powiat Biała Podlaska)

Дія 17

Перепо́їни (Перепі́й)

(Складання подарунків молодій парі)

Інтер'єр ясної хати як в попередній дії. Дружко кінчає ділення коровай. Потім маршалок приносить йому миску або тарілку, пляшку горілки і келишок. Ставляє він перед парою молодих цю миску або тарілку, пляшку і келишок на столі. Після того дружко бере в руку довгу палицю, з якою ходить по весіллю і стукає нею об балку хати скликаючи всіх гостей до перепою.

Дружки в тому часі співають:

1. Ой роде хороши́й, /2

Не жлі́уйте гроши,

Не сту́йте за дверима, /2

Не шму́ляйте го́чима

Но йді́те з сінь до хати

Гандзюлю перепивати.

(Записано від жителів села Янівка, в серпні 1970 року)

Потім всі гості по черзі до пари молодих, складають їм побажання, випивають по келишку горілки за їх здоров'я і кладуть на тарілці гроші або на столі подарунки. Молода пара кланяється кожному, хто до них „перепиває”

Представлення весілля у виконанні ансамблю „Родина” з Дуб’яжина

і дякує за зложені гроші і подарунки. Молоді з кожним покаються своїми келишками, але горілки не п’ють, тільки умочують в ній свої уста. Особи, які „перепивають” до молодих, кладуть в подарунку для них хустки, сорочки, блузки, постіль, килими, горщики та інші необхідні предмети молодому подружжю. Під час складання подарунків і грошей дружки співають:

2. Знати Гандзюлю, що не сиротонька,
Що ти молодая, що не сиротонька.
Є кому стати до перепою, /2
Стане батенько перепивати,
Стане ру^дденький до перепою,
Стане матюнка перепивати,
Стане ру^дная до перепою,
Стане братичок перепивати,
Стане рідненький до перепою,
Він перепивас – тисячі кладе
Для своєї сестри, для своєї рідній.
(Записано від жителів села Янівка, в серпні 1970 року)

Як виникає з вище наведеної пісні, до перепою стають як перші батьки молоді. Дружки і маршалки співають:

3. Гандзюліна родина, /2
Як червона калина,
Як кинуть по талярику
То буде повна скриня.
(Записано від жителів села Янівка, в серпні 1970 року)

Потім музиканти грають до перепою, частина гостей танцює, а дружки і маршалки співають:

4. А наш дїдько може й має,
Він на яйцях заробляє,
Дайте, дайте не жсалуєте
На чепечок подаруйте. /2
Дружки:

5. Ти маршалку з довгим носом
Не допускай з єдним грошом,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2
Маршалок:

6. А ти, дружко, гроші маєш
Ти на шкурах заробляєш,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2
Дружка:

7. Ти маршалку сюди-туди,
Йди до собачей буди,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2
Маршалки:

8. Ой ти дружко, груба, груба
Тобі батько вибив зуба,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2
Дружка:

9. На чепечок, на перини,
Щоби були гожі сини,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2
Маршалки:

10. А ти дружко ковтунята
Кажуть люди що богата,
Дай же, дай же, не жсалує же,
На чепечок подаруй же. /2

(Записано від жителів села Янівка в серпні 1970 року)

Дія 18

Зняття вінка молодії

Ця сама кімната, що в попередній дії. По правім боці стоять старші особи, а по лівім молода пара, весільна дружина і музиканти. Дружко виходить на середину хати і каже: Маршалки, принесьте по діжку, бо будемо Гандзюлі

винок здоймати а каптур накладати! Маршалки приносять діжку і ставляють її посередині хати. Дружко каже: Дружки, посадіте гандзюлю на діжці й здойміте їй виночка! Дві дружки підходять до молодої, беруть її під руки, садовіть на діжці і здіймають їй з голови чілко і вінок. Дружко каже: Віте маршалки зробіте Гандзюлі кимбалку, а віте, свахи, наложіте їй на голову каптур! Маршалки роблять з ліщини або з верби малий каблучок, то є кимбалку, підходять до молодої і накладають їй на голову цю кимбалку. Натомість свахи розчісують волосся молодій, накладають на кимбалку волосся (крізь середину каблучка) і потім на кимбалку накладають каптур, який подає їм мати. На цьому дія кінчається і завіса закривається.

Дія 19

Прощальна вечерея у молодії

Інтер’єр ясної кімнати як в попередній дії. Перепій кінчається. Розпочинається прощальна вечерея. Маршалки приносять в мисках гарячу кашу із шкварками, горох і капусту. Всі сидять за столами і їдять ложками. Дружки і свахи співають:

1. Іди повечераєш моя матюнка зо мною,
А повечеравши розлученько з тобою:
Тобі матюнка новая хата й комора
Амні молоденькуй скриня, перинай корова

2. Зажурилася, засмутилася
Гандзюліна матюнка,
По саду ходить, рученьки ломить,
Голосочку слухає.
Ани слідочку й ни голосочку,
Ни меї дитиноньки
Що годувала і шкодувала,
Никого посилати.

Іванкова мати по садочку ходила,
По садочку ходила, цвіт-калину ломила.
Цвіт-калину ламає,
Голосочку слухає.
Є голосочок, є і слідочок,
Є моя дитинонька.
Не годовала, не шкодовала
Є кого посилати.

(Записано від М. Гапонюк, с. Янівка, в серпні 1973 року)

3. Моя мамуленько, годували мене,
Не будете мати постуженьки з мене.
Мете посилати по чужій люде
А вам, моя мамо, великий жсаль буде.
Будуть посилати старій й малій
А вам, мамуленько, сльозоньки дубніі.
(Записано від А. Левицької, с. Ганна, в 1970 році)

Далі буде

ПОРОДІЛА ІСУСА ХРИСТА ДІВА МАРІЯ

Урочисто, не поспішаючи

Бо- же на- ро- джен- ня Бо- жо- го Си- на.

По-ро-ді- ла Су-са Хрис-та Ді- ва Ма-рі- я.

варіант для початку другого і слідуєчих куплетів

По-ро-ді- ла і спо-ви ла, сі- ла спо-чи- вать...

Боже народження Божого Сина.

Породила Ісуса Христа Діва Марія. / 2 рази.

Породила і сповила, сіла спочивать.

Прислав Господь три ангела Христа доглядать. / 2 рази.

Як вони летіли з неба, поючи.

Ясною зіркою повілі Христа несучи. / 2 рази.

Ети три ангели божії слуги.

Реки розліліса, сади зацвели. / 2 рази.

Як зацвілі всі дерев'я, а ще й людські сади.

Здівувались старі люди ще й малі детки. / 2 рази.

Колядка з села Лугове Дубровницького району Берестейської області

Різдв'яні поздоровлення, які можете використати під час колядування:

— „Добрий вечур, люди добрі — ми вашого добра не минаємо, з святим Рождеством поздоровляємо. Чи позволите заколядувати?“

— „Ми йшли, йшли, до Вашої хати прийшли. Щоб Вашої хати не минати, чи позволите заколядувати?“

— „Поздоровляємо Вас з Ісусом Христом, святим Рождеством. Дай, Боже, за рок дождати“

— „Поздоровляємо з празником Рождеством Христовим. Дай Бог, проведі, на другий год дождалі. Кажете колядувати?“

Щедрий вечур^о

(Щедрівка записана в селі Малінникі, ґміна Орля)

Щед-рий ве-чу^р, доб- рий ве- чу^р, На Но вий Ру^к, на здо-ро(в'я)

Різдво Христове

За сім з половиною кілометрів на південь від Єрусалима в маленькому містечку Віфліємі (Бейт-Лехем — «дім хліба» з єврейської) дві тисячі років тому Діва Марія породила свого Первенця Сина, і Його сповила, і до ясел поклала Його, бо в заїзді місця не стало для них» (Луки, 2, 7). Чоловік Марії — Йосиф назвав хлопчика Іешуа (грецька форма імені Ісус), що давньоєврейською означало «Спаситель». Бо ще задовго до появи дитини на світ сповіщав Йосифу ангел небесний: «І вродить вона сина, ти ж даси йому ймення Ісус, бо спасе він людей своїх від їхніх гріхів» (Матвія, 1, 21).

Богонемовля ще тихо спало собі на сіні в яслях убого вертепу — пече-

ри для утримання худоби, а весь навколишній світ уже змінився. Нова яскрава зірка з'явилась на небі й повела трьох мудреців із Сходу до Ісуса. Ангел зійшов на поля віфлемські, і зачудовані пастухи поспішили привітати дитятко Боже, бо почули: «Сьогодні в Давидовім місті народився для вас Спаситель, який є Христос Господь» (Луки, 2, 12). Світ змінився, бо просвітлилися серця людські, і була в цю мить радість на небі, «і на землі мир, у людях добра воля!» (Луки, 2, 14).

Так оповідає про народження Ісуса Христа Біблія. Із найдавніших часів у пам'ять про подію 7 січня святкують православні християни Різдво Христове.

Щедрий вечур, добрий вечур,
На Новий Ру^к, на здоров'я.

Ластовонька прилетала,
В окенечко заглядала.
Чи є вдома пан-господар,
Чи є вдома господині.

Вони сидят коло стола,
На них шуба шубальова.
На ту^й шуби поясочок,
На поясу калітонька.

На поясу калітонька,
В ту^й калітці по сто злоти.
По сто злоти, по чотири,
Колядничкам одлічили.

Все даєте, то даєте,
Наших ну^жок не тамете.
Наші ну^жкі блюсенькі,
Од морозу синюсенькі.

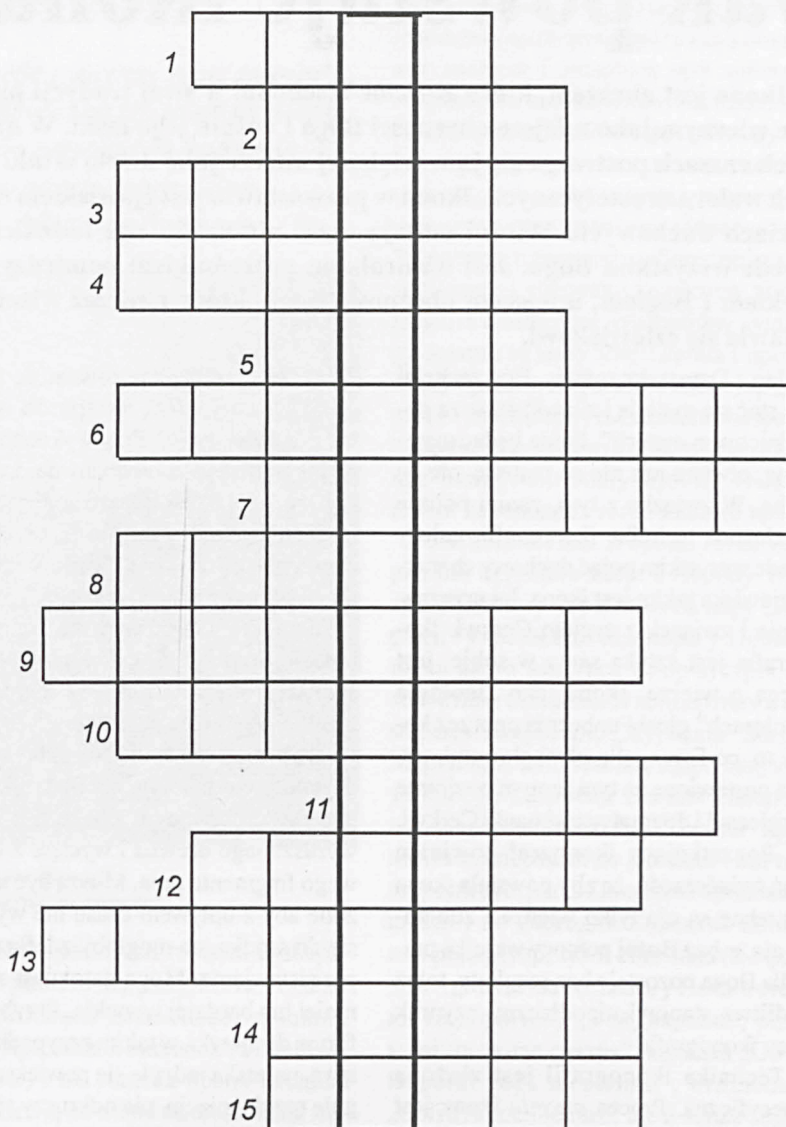
Приспівка:

Гу! Гу! Дайте того що на рогу,
Кіи^кі, ковбаскі, на тир^уг окраскі!

Серед читачів, які надішлють розв'язку хрестівки розподілимо книжкові нагороди (Ред.)

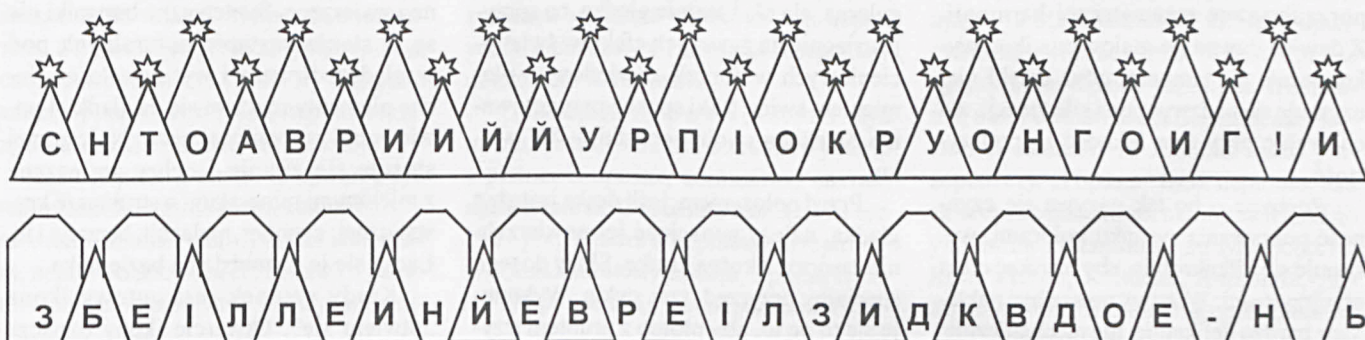
1. Христос народився "у яслях на ..."
2. "Три ... ідуть за зіздою"
3. Річка, на якій відбулося хрещення Христа
4. "в теплий дощик народились, парасолькою накрились", - пізніше їмо їх під час Святої Вечері.
5. Страва з пшеничних зерен з медом, маком та горіхами.
6. В багатьох селах Підляшшя називають так Щедрий Вечір.
7. Різдвяна пісня.
8. Інакше церква.
9. Співається напередодні Нового Року.
10. Дерево, яке прикрашаємо в хаті на свято Різдва Христового.
11. "... з неба пастирям ся являє і веселу цю новину звіщає".
12. Місце, у якому народився Ісус.
13. Святкуємо сьомого січня.
14. Зимою розмальовує наші вікна
15. Другий місяць року.

ХРЕСТІВКА

РЕБУС

Хто зможе розгадати ці ребуси, той прочитає цікаві різдвяні і новорічні прислів'я

Jak powstaje ikona?

Ikona jest obrazem, który Kościół Wschodni w swej tradycji prezentuje wiernym jako miejsce obecności Boga i nośnik jego łaski. W dzisiejszych czasach postrzega się ją w większej mierze jako dzieło sztuki o dużych walorach estetycznych. Ikona w prawosławiu jest zjawiskiem o wartościach duchowych. Wierni oddają cześć nie dziełu rąk ludzkich, ale przede wszystkim Bogu. Jest naturalnym pośrednikiem pomiędzy człowiekiem i Bogiem, miejscem obecności Boga, który poprzez wizerunek objawia się człowiekowi.

Jan z Damaszku mówi: „Bóg zechciał sam stać się materią i zbawić mnie za pośrednictwem materii”. Ikona będąc materialną, otwiera nas nie na materię, ale na ducha. W związku z tym, zanim pojmie się złożoną technikę ikonografii, należy przede wszystkim pojąć duchowy charakter zjawiska jakim jest ikona, jej przeznaczenie i związek z życiem Cerkwi. Ikonografia jest sztuką samą w sobie, jest księgą o wierze. Ikona jako „teologia w kolorach” głosi i uobecnia poprzez kolory to, co Ewangelia głosi słowami, została postawiona na tym samym poziomie liturgicznej i dogmatycznej nauki Cerkwi.

Początkujący ikonograf powinien mieć świadomość, że aby powstała ikona potrzebne są nie tylko wiedza i zdolności, ale że bez Bożej pomocy wszelka praca dla Boga pozostaje bez rezultatu, toteż modlitwa stanowi nieodłączny czynnik pracy ikonografa.

Technika ikonografii jest złożona i specyficzna. Proces *pisania* ikony jest wynikiem wiekowej tradycji i praktyki dawnych mistrzów. Z biegiem czasów pojawiały się coraz to nowsze materiały, które ikonografowie przysposabiali i wykorzystywali w swoim warsztacie. Zawsze jednak musieli trzymać się kanonu i nie naruszać ustalonej struktury i kolejności czynności w tworzeniu obrazu. Święty wizerunek powstaje dzięki liniom i barwom. Linie muszą być płynne i delikatnie zaznaczone, jak w przypadku grafiki, podporządkowane wewnętrznej harmonii. Z dawien dawna do malowania ikon wykorzystuje się temperę, gdyż dzięki niej uzyskuje się nadzwyczajną siłę tonacji, zachowując przy tym lekkość i przejrzystość.

Roskrasz – bo tak nazywa się czynność pokrywania rysunku kolorami, wykonuje się kilkakrotnie, aby uzyskać efekt przejrzystości. Warstwy muszą być nakładane bardzo delikatnie, nie mechanicznie.

Tę czynność można porównać do symfonii muzycznej, którą nie sposób wyrazić nie przeżywając jej. Przy wykonaniu ikony nie może być zaniedbany najdrobniejszy szczegół. Absolutna wierność wobec tradycji i dbałość o sposób wykonania zapewnia jej związek z pierwiastkiem transcendentnym.

Sam wybór deski wymaga uwagi i znajomości tradycji. Drewno powinno być spoiste, o małej zawartości sęków. Najczęściej używa się desek lipowych, dębowych, brzoźowych, sosnowych, w zależności od rejonu i lokalnej tradycji. Deski pod ikonę powinny być z bardzo dobrze wysuszonego drewna i wycięte z właściwego fragmentu pnia. Muszą być tak ułożone aby z upływem czasu nie wyginały się do środka, co mogłoby zdeformować przedstawienie. Mogą natomiast stać się mniej lub bardziej wypukłe. Przybierając formę dachówki, w takim przypadku warstwa malarska jedynie się powiększy, ulegnie rozciągnięciu, nie odkruszy się. Aby zapobiec ruchom deski i jej wypaczaniu, po odwrotnej stronie umieszcza się poprzeczne listwy (szpongi) z twardszego drewna, ustawione prostopadłe do osi deski, bez użycia kleju czy gwoździ wsuwając je w prostokątne wyżłobienia o krawędziach w „jaskółczy ogon”. Na powierzchni przeznaczonej do malowania, w środku lica deski wykonuje się, za pomocą ostrego dłuta wgłębienie (*kowczeh*), tak aby otrzymana płaszczyzna była regularna, ale nie idealnie gładka, co sprzyja osiągnięciu żywszych efektów światłocieniowych w obrazie oświetlonym płomieniem świec. Taki sposób przygotowania desek ma swoje początki w XV wieku.

Przed położeniem, jeśli deska jest zbyt gładka, należy ponacinać jej powierzchnię, tworząc ukośną kratkę. Służy do tego specjalny przyrząd, tzw. cykla. Wykonuje się to po to, aby płótno z gruntem trzy-

mało się lepiej podstawy. Następnie nakłada się dwie warstwy dobrze rozgrzanego kleju pochodzenia zwierzęcego (z królika lub ryb). Klej rybi uzyskuje się z oczyszczonych pęcherzy jesiota lub białugi, najbardziej nadaje się on do gruntu, gdyż jest mocny, silnie spajający i bezbarwny. Deskę pokrywa się płótnem, które zapobiega powstawaniu pęknięć, jakie mogłyby zagrażać warstwie malarskiej. Płótno musi być lńiane, mocne, o rzadkim, regularnym splocie, nieco większe od samej deski, dobrze nasączone ciepłym klejem. Ma ono nie tylko praktyczne zastosowanie, istnieje tu również konkretne odniesienie teologiczne: wspomnienie cudownego wydarzenia, dzięki któremu powstała pierwsza ikona „Oblicze nie ludzką ręką stworzone”, odbite przez Chrystusa na płótnie i przekazane wysłannikom króla Abgara, by uzdrowiło go z trądu. Oblicze Boga, który stał się człowiekiem, stanowi ideowy fundament każdej ikony.

Grunt (gr. *leukos*, ukr. *lewkas*) musi być wykonany w idealnych proporcjach, ich zachwianie może być przyczyną pęknięcia jego warstw, w tym przypadku wszystkie czynności, począwszy od przyklejania deski, należy powtórzyć.

Lewkas składa się z kleju mialu alabastrowego lub kredy szampańskiej, lub bolońskiej. Otrzymaną masę rozprowadza się po powierzchni deski na ciepło, za pomocą pędzla i szpachelki. Warstwy gruntu muszą być bardzo cienkie, a sama masa o konsystencji rzadkiej śmietany. Wtedy dopiero można mieć pewność, że będzie chłonny i łatwo będzie przyjmował farby. Na wypolerowanej powierzchni można wykonać rysunek konturowy. Robi się to własnoręcznie lub korzysta z szablonów albo wzorników (gr. *hermeneia*, ros. *podlicznik*), w którym znajduje się zbiór zaakceptowanych przez Kościół Wschodni schematów kompozycyjnych i ikonograficznych oraz przepisy technologiczne. W ikonografii wykorzystuje się głównie barwniki pochodzenia naturalnego: minerały, substancje organiczne roślinne i zwierzęce. Syntetyczne barwniki nie są w stanie zastąpić naturalnych pod względem lńnienia i wytrzymałości. Suche pigmenty rozciera się na gładkiej powierzchni za pomocą agatu. Najczęściej stosuje się ziemie i ochry zmieszane z mielonymi minerałami o strukturze krystalicznej: cynober, malachit, hematyt i in. Łączy się je z emulsją na bazie jajka.

Kiedy rysunek jest gotowy ikona „otwiera się”. Otwarcie ikony oznacza

Zakończenie na str. 36

Співає „Горина”

*Ніхто не посмів тебе кинути між ганчір'я,
Тебе вибирали з дрібненько хрещатих узорів.
І ти нам світила до раночки із надвечір'я,—
Ясна Берегине мого калинового світу...*

Микола Тимчак

Під час перших (1989 р.) гастролів в Польщі.
„Горина” виступає з концертом в біловезькому скансені

...І дихне від тої пісні неповторністю купальських свят, радістю весняних хороводів, розмаїттям колядок і шедрівок.

Горина і річка Горинь, яка протікає на Рівненському Поліссі і червона нитка вишивальниці – горина, і мабуть – „горіти”. Увібравши глибокий зміст у цих назвах студентський молодіжний фольклорний ансамбль тоді ще Рівненського інституту культури і назвав свій колектив „Горина”. І перші кроки у формуванні невеликого гурту молоді розпочав Василь Павлюк, пробуджував любов до традицій, до маминої пісні, бабусиної вишиванки, хоч більшість з них були вихідці з села. І рік 1979 – був знаменитий не тільки створенням колективу, а й сам інститут культури отримує свою самостійність і в ньому відкрито кафедру народного співу, першим завідувачем якої став Василь Павлюк.

Цей період в житті „Горини” був найпрацьовитішим і найскладнішим – це становлення і формування колективу, перші фольклорні експедиції в райони Полісся, самостійне записування пі-

сень з живанням тої говірки із збереженням рідного діалекту. Мета – наблизити виконання до місцевої традиції, стилю. Придбання вишивок та іншої атрибутики, і ця копітка праця входила в їхнє життя, як пісня заповнювала молоді душі. І перший концерт, і перший успіх. „Горина” – перший фольклорний молодіжний студентський колектив на Рівненщині. Він серед мистецьких колективів вирізняється своєю традиційною піснею, і перші замітки про концерти в пресі, фахових журналах. Незабутні зустрічі тодішньої „Горини” з науковцями інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Максима Рильського АН України, які щиро підтримали молодий колектив і ці перші успіхи дали йому у 1981 році гастрольну поїздку до Югославії.

Цей період творчості „Горини” був на піднесенні – це свідчить його участь у різних імпрезах, концертах, святах, презентаціях. Особливо пам’ятним був 1987 рік. Участь в першому літературно-фольклорному вечорі, присвяченому 110 річниці від дня народження Гна-

та Хоткевича, 90-річчя від дня народження нашого земляка, поета, перекладача Бориса Тена. В цей рік була підготовлена концертна програма з поліських колядок і шедрівок при допомозі і сприянні Степана Шевчука, тодішнього завідувача відділом фольклору обласного науково-методичного центру, нині директора інституту мистецтв Рівненського гуманітарного університету. Зараз вона є творчою лабораторією, де керівники і учасники колективу досліджують самотутню традиційну культуру, маючи за мету збереження і пропаганду кращих її зразків. Репертуар „Горини” не обмежується пісенним фольклором, інструментальна група, виконує інструментальну музику. Освоюються хороводні і танці нашого краю.

Знаменним для „Горини” став 1989 рік, що відчинив двері в Європу. Виступ у Рівному українського хору „Журавлі” української діаспори у Польщі, після якого відбувся вечір-зустріч, де колективи обмінялися концертними номерами. Імпресарію „Журавлів” Богдан Мартинюк, наш земляк, щиро дякуючи за виступ запросив Василя Павлюка і фольклорний ансамбль „Горина” приїхати з концертами до Польщі. І від тоді щорічні зустрічі з Польщею продовжуються і по сьогодні. Колектив поповнив репертуар, який став золотим фондом – „Молитва” (Біжать у Почаїв стежки та дороги...), „Гей, вкраїнці, рідна мова ще живе святая”, колядка „Ой на Україні зорі засвітили”, стрілецька „Світить місяченько, ще й ясна зоря”, пісні на слова Т. Г. Шевченка „За байраком байрак...”, „Ой чого ти почорніло...”, „Заповіт”.

Традиційними стали для „Горини” турне містами і селами Польщі. Де їх щороку чекає глядач з новою концертною програмою у Варшаві, Люблині, Холмі, Білостоку, Кракові, Гайнівці, Замості, Більську, Томашеві, Грубешеві. Про „Горину” пише польська преса, концерні записи на радіо, телебаченні, аудіо- та відеозаписи, її вітають представники польського Міністерства культури та Союзу українців Підляшшя, вони бажані гості Варшавської музичної академії та Люблінського університету. „Горина” була першою, яка за весь післявоєнний період завітала до українців Підляшшя, до Межилистя, Крив’ятичів, Кліщель, Кноридів, Яблочина, Орлі, Канюк. Ниткою єднання

„Горина” концертувала під час Польсько-українських музичних зустрічей в Черемсі (липень 1999 р.)

українців є пісня. І навіть ті пісні, які привезли гориняни на Підляшшя старожили пам’ятали їх варіанти. Згодом Василь Павлюк погодився на кількомісячну працю інструктором фольклорних колективів у Більській та Сім’ятицькій гмінах Білостоцького воєводства. Ним

записано і розшифровано біля 50 пісень Північного Підляшшя, створено два українські колективи.

Учасниками „Горини” були також вихідці з Підляшшя. По закінченні інституту культури успішно працює з музичними колективами Ірена Шеретука.

Еля Рижик займається дослідницькою працею, брала участь в міжнародних студентських наукових конференціях, видала збірку пісень „Рогульки Підляшшя”. Сьогодні Еля Томчук-Рижик продовжує традиції „Горини” на Підляшші, її фольклорний колектив „Ранок” – переможець Міжнародного фольклорного слов’янського свята „Кольяда” у Рівному 1997 року.

„Горина” – переможець п’яти престижних конкурсів, учасник більше десяти Міжнародних студентських фестивалів і в тому числі „Підляської осені”. Зустрічі з секретарем Союзу українців Підляшшя Марією Рижик допомагають нам краще пізнати одне одного через нашу пісню, через давні традиції нашого народу.

Співає „Горина”... співає сумну, веселу, журливу чи задушевну пісню, співає про долю нашого народу, про нашу минувщину і про нашу будущину.

Богдан Столярчук

Автор статті є викладачем Рівенського гуманітарного університету.

Zakończenie ze str. 34

Jak powstaje ikona?

położenie na powierzchnię podstawowych tonów. Farby nakłada się miękkimi pędzłami z sierści wiewiórki lub kuny. Technika malowania polega na stopniowym wprowadzaniu coraz to jaśniejszych płaszczyzn. Po ich wyschnięciu maluje się najjaśniejsze profile.

Do malowania karnacji wykorzystuje się sankir, uzyskany z gliniek i pigmentów o barwie zielono-oliwkowej. Później zaznacza się rysy twarzy i kładzie jaśniejsze warstwy farby, tzw. ochrema, kończąc na światłach i tzw. blikach, malowanych czystą bielą. Niektóre części ikony jak tło, nimby i pozostałe detale są złożone. Jest to trudna technika, wymagająca wiele cierpliwości i dokładności. Na wypolerowaną dokładnie powierzchnię nakłada się równomiernie miękkim pędzlem szelak, a później lakier.

Po wyschnięciu, za pomocą łapki zrobionej z sierści z końca ogonka wiewiórki nakłada się płatki złota. Do złocenia tła i nimbów wykorzystuje się złoto malarzkie o żółtym lub pomarańczowym odcie-

niu. Detale na szatach Chrystusa, Bogurodzicy i świętych również pokrywa się złotem, jednak ta technika znacznie różni się od poprzedniej. *Assist* jest to lepka substancja, do której przykleja się za pomocą kulki zrobionej z kawałka świeżego, żytniego chleba cząsteczki złota. Rolę *assistu* najczęściej spełnia *susło* (moszcz), uzyskane z piwa lub sok z czosnku. Wykonanie *nadpisu* jest ostatnią czynnością wieńczącą niejako pracę nad ikoną. Napis w języku cerkiewno-słowiańskim lub greckim przypieczętowuje wierność przedstawienia. Ikonograf podpisuje ikonę po to, aby podkreślić, że dzieło wykonane jego rękoma nie jest jego, lecz należy do Boga.

Ikonę zabezpiecza się, po upływie kilku dni za pomocą werniksu. Chroni on przed kurzem i zanieczyszczeniami. Używa się do tego werniksu tłustego, przygotowanego z oleju lnianego z dodatkiem żywicy i soli mineralnych.

Aby ikona mogła być wystawiona w miejscu kultu powinna otrzymać bło-

gosławieństwo, gdyż jest dziełem Ducha Świętego, który nadaje jej charakter sakramentalny, sprawia, że jest ona nośnikiem Bożej Łaski.

„Odwrócona perspektywa” ikony wskazuje, że punkt zbiegu linii znajduje się po stronie widza, a nie wewnątrz kompozycji, dzięki czemu otwiera się ona na nieskończoność.

Obecnie powstaje coraz więcej szkół ikonograficznych. Zainteresowanie ikoną wciąż wzrasta. Najstarszymi ośrodkami ikonografii są monasterie w Grecji, Serbii, Ukrainie, Rosji. W Polsce od kilku lat funkcjonuje Studium Ikonograficzne w Bielsku Podlaskim będące jedyną tego typu szkołą w kraju i tej części Europy. Kulturuje się w nim najstarsze tradycje mistrzów rosyjskiej ikonografii, zachowując jednocześnie własny styl. Kształtowanie specyficznych cech jest naturalnym procesem, jaki zawsze towarzyszył rozwojowi szkół ikonografii na ziemiach słowiańskich od samych początków chrystianizacji. Ikony, jakie powstają w bielskiej szkole dzięki swoistemu charakterowi mogą świadczyć o miejscu swego pochodzenia.

Andrzej Bakunowicz

На відстані десятиліть

Спогади Олександра Попка,

(бувшого жителя с. Степанковичі на Грубешівщині)

Продовження з № 4(44)/99 НБІН

Хіба в 1937 році в Кулаковичах появився місіонер-баптист. Мав клунок, в якому, як казав, були „святі книжки”. Найняв квартиру в українця на Зулавах¹ неподалік церкви. За квартиру платив готівкою. Почав проповідувати якусь нову віру – спочатку для своїх господарів, а потім і для сусідів. Критикував православ'я, а особливо священників. Читав „святі книжки” та пояснював прочитане. Пропагував дійсно християнське життя: не пити горілки, не курити тютюну, не лаятись, любити ближніх і т.п. Коли вже зібрав гурт своїх прихильників, організував т. зв. „збори”. На котромусь з тих зборів на одну жінку „зійшов святий дух” – вона зблідла, витріщила очі, голова почала киватись як у л'яної, а з уст випливалала біла піна. Проповідник сповістив: „Бог узнав її проведеною і зіслав на неї своє благословення”. Ця вістка розійшлася по всій околиці. Від того часу на „збори” баптистів приходило стільки людей, що їм не містилися в хаті, але переважно з цікавості. На одному „зборі” і я був, але бачив небагато, бо стояв у кухні, чув лише що щось хтось голосно читав, а потім співали. Чув також, як вибивали шибки у вікнах кімнати, в якій молилися, і як хтось кричав, що одному баптистові розбили голову, а кров заливала йому очі. Глядачі перелякалися і почали втікати. Баптисти перев'язали раненому рану. І далі молилися, і просили Бога, щоб простив тим грішникам, котрі повибивали вікна. Оповідали, що майже завжди під час „збору” таке діялося, а баптисти не звертали на це уваги.

Описую початки поширювання цієї „віри” тому, що і мої даліші родичі сталися баптистами. На Зулавах жила сестра моєї бабусі Параски Варварка, по чоловікові Мовчан. Мала троє дітей – дві дочки і сина. Син і одна дочка, Зінька, мали свої сім'ї і жили на своїйому². Наймолодша дочка, Софія, разом з чоловіком і двійкою дітей жила при батьках. Я дуже часто бував у них, а це хіба тому, що Мовчан мав спору пасіку, і зав-

жди частував мене медом. Колись і він пішов „послухати”, що це вони проповідують. Зацікавила його ця наука. Після кількох зборів і на нього „зійшов святий дух”³. Заявив сім'ї, що він вже баптист. Виділив собі кухонний посуд і сам приготував собі їжу. Заборонив доторкатися його речей. Хіба протягом одного року вся сім'я⁴ сталася баптистами. – Як це сталося ніхто не знав. – Моя бабуся казала, що хіба „для святого спокою” і згоди в сім'ї. Від того часу вся сім'я зірвала всякі зв'язки з ріднею⁵. Місіонер, натомість, зорганізувавши парафію, одружився з прибраною дочкою мешканця Степанкович, якого сім'я прийняла цю „праведну” віру, також Мовчана.

Після кількох років люди перестали їм доказувати і майже ніхто з-посеред „невірних” не приходив на їх збори. Щойно за німців люди пригадали баптистів. За обов'язкову доставку т.зв. контингенту німці давали, між іншими, і талони на горілку. Баптисти не викупляли горілки, а сусіди старалися використати у них ці талони.

Слід, також, згадати, що „місіонер”-баптист появився тоді, коли посилюлось переслідування православ'я. Польська влада не переслідувала баптистів, і не забороняла їм вести свою „місійну” роботу. Всі баптисти в околицях були українцями.

В монографії про Степанковичі я згадував, що в селі діяли комуністи. Щоправда їх діяльність зводилася лише до „викидання”⁶ т.зв. „флагів”⁷ напередодні свята першого травня. Щороку хтось вивішував невеликий червоний прапор на чийомусь паркані, або дереві при котрійсь з головних вулиць. Вістка про „флаг” миттю розходила по селі, але ніхто, крім дітей, не відважувався піти подивитись – боялися, що хтось може їх підозрівати про участь в тому злочині. „Флаг” здіймав солтис і відносив поліції. Колись і я побіг подивитися на цей „флаг”. Був це червоний прапор розміром приблизно 50х30 см.

приліплений до патики встромленого в тин біля хати Володимира Вороб'я. Ще цього самого дня приїхали поліцаї і допитували всіх дорослих навколишніх мешканців. Але ані тоді, ані в попередніх літах поліція не викрила „вивішувачів”, „флагів”. Щойно після приходу советів я довідався, що одним з тих „вивішувачів” був Никифор Вознюк (Фонька), а організатором комуніст, бувший в'язень Картузької Берези, Федір Василюк (Федя).

Більшість степанковичан знала про комунізм стільки, скільки прочитала в польській пресі, або почула від сусідів. Загально комунізм утотожнювали з антирелігійністю. Тих, які не ходили до церкви, або працювали на полі в свята чи неділі, називали „сельробами”⁸. В 1937 році, в неділю під час жнив надходила буря. Один з найбагатших господарів, Андрій Вознюк (Жичуків Яндрух), почав звозити з поля снопи збіжжя. Ще того самого року в його садibu вдарив грім. Згоріли всі будинки разом зі збіжжям. Злосливі осудили: це кара божа за те, що в свято звозив жито, – він „сельроб”.

Вся інформація про комунізм Радянського Союзу, окрім вже згаданої антирелігійності, зводилася до того, що подавала тодішня польська преса – голод, нужда, переслідування політичних противників і т.д. Але майже ніхто в це не вірив. Казали: Польща боїться комуністичної революції у себе і тому лякає людей. Але сільські жартівники, хоч і не вірили в це, що прочитали чи зачули, оповідали: В Росії нема окремих господарств, а лише общини. Сільська земля належить до всіх, всі спільно працюють і харчуються у спільній кухні. Нема також сімей – чоловіки і жінки сплять з ким хочуть.

З того часу я запам'ятав два сатиричні рисунки з якогось журналу. Трьох запряжених чоловіків тягнуть воза; один держить в руці серп, другий молот, а третій п'ятикутну зірку. На возі сидить фірман, який в одній руці дер-

жить батіг, а в другій, на довгій тичці, перед запряженими, завішену червону моркву. На другому рисунку були карикатури комуністичних діячів із завішеними на вустах колодками. Серед них був Каменів і Зінов'єв.

Польська преса залюбки і крикливо ганьбила все, що діялося в більшовицькій Росії. Ставала також в обороні знедолених і зневолених радянських народів, але чомусь промовчувала трагікомічні події у своїй, як хвалилась, демократичній, гуманітарній, а передусім, ультракатолицькій державі. А діялося чимало. Переслідування поляків і не-католиків, а особливо жидів і українців почалося від проголошення незалежності Польщі, але кульмінаційний пункт досягнуло в тридцятих роках. Після ліквідації [на Холмщині і Підляшші – ред.] всіх суспільнополітичних організацій, української преси та заборони вживати українську мову в науці релігії в школах та проповідях в церквах, поляки почали насильно вихрещувати православних українців на римо-католиків. В Степанковичах вихрещування хотіли зачати від найбагатшого подружжя – Демчуків Марії і Павла. Ціль була зрозуміла – за прикладом багача підуть і інші. Але Демчуки відмовилися. Щоб змусити їх до зміни віри, та налякати всіх степанковців, поляки підпалили їх господарство, а дещо пізніше і господарство іншого багача – Прокопа Вороб'я. В обох господарствах згоріли лише господарські будинки. Пожежу гасило все село, і вдалося врятувати хати⁹.

Від того часу чоловіки почали пильнувати свої господарства. Після кількох днів зорганізували спільну варту. Поділили село на сектори; молодші чоловіки з кожного сектора збиралися в одному господарстві і по чарзі виходили вартувати. Найдокладніше пильнували південну сторону села. Ходили вздовж пасовень. Сподівалися, що підпалачі можуть прийти з фільварку. Стежили також за декотрими місцевими поляками, особливо за Пісарськими – батьком і сином, які були найзапеклішими українськими. Підозрювали, що вони підпалюють, або показують садиби українців – адже чужі не знали села.

Я, тоді дванадцятилітній хлопець, разом з кількома ровесниками, також „сторожував”. Ми гуртом ходили головною вулицею, і лише звечора. В руках носили різні залізяки, якими мали дзвонити зауваживши чужих мужчин. Бігав з нами і наш собака Бурко, який додавав нам відваги. Мав добрий нюх

і здалека відчував чужу людину, і починав гавкати.

Одного разу ми наткнулися на поліцаїв. Бурко, шоправда, загавкав, але ми в темноті нічого не бачили і пішли побачити на кого він гавкає. Нараз осліпило нас світло ліхтариків і почули наказ:

– Tu policja!.. Nie ruszać się!..

Ми, очевидно перелякалися, і не втікали, а вони почали нас допитувати:

– Чого поночі ходите?

– Пильнуємо – несміло відповідали.

– А чого пильнуєте?

– Щоб не підпалили наших хат.

– А хто підпалює?

– Ми не знаємо...

– А де ваші батьки?

– Також пильнують і ходять по селі.

– Як називається?

Ми, очевидно, не подали своїх прізвищ, і мовчали.

– Йдіть до дому, і скажіть своїм батькам, що ніяких підпалень більше не буде. Якщо завтра вночі зустрінемо кого-небудь на вулиці, то арештуємо, вас також.

Ця несподівана зустріч трапилася в центрі села, біля Шмуля. Вдаючи, що йдемо додому, біля хреста ми звернули на стежку, яку називали загуменнями, і побігли до клуні, в якій були вартівники. Виявилося, що вони чули відгомін нашої зустрічі і повідомили усі сторожі. Цієї ночі поліціями не вдалося зустріти дорослих вартівників.

На другий день поліцаї приїхали в село і успокоювали людей запевняючи, що більше підпалень не буде. Після тижня чи двох, коли вже не доходили чутки про пожежі в сусідніх селах, кількість вартівників зменшилася, але ще, хіба, до літа поодинокі сторожі ходили по селі.

Ще не тривав страх перед пожежами, як грянула, ніби грім з неба, нова тривожна поголоска: Поляки ваяють православні церкви!!! В Степанковичах загомоніло!

Мої найближчі сусіди збиралися, переважно, у нас на підвір'ї, і закуривши самокрутки, дискутували: чому взагалі руйнують церкви, і чому тепер, на двадцятomu році незалежності Польщі? Одні думали, що це роблять повітові чи воевідські урядовці, а Варшава нічого про це не знає, інші – що поляки злі, бо православним близько до церкви, отже коли розвалить церкву в Кулаковичах, то й нам буде далеко ходити, бо до Монятич, так як їм до костела. Всі висловлювали свої думки, але остаточно чекали що скаже наймудріший, бо „вче-

ний” – Юзенько¹⁰.

– Це справа політична – пояснював він – Варшава не тільки знає про валення церков, але робиться це за її наказом. Адже корінним населенням наших сторін є православні, отже не поляки. Зближається війна і Польща боїться, що Холмщини, так як і під час Берестейського миру в 1918 р., можуть їй не признати. Отже, розваливши церкви буде доводити, що тут немає жодних не-поляків.

Натомість мій батько підозрівав, що руйнування церков, це інспірація німців. Вони хочуть ослабити Польщу, і тому намовляють її до антиукраїнських акцій – як вибухне війна, то українці виступлять проти Польщі. З черги Степан Заяць підозрівав, що полякам хіба бракує матеріалу на будову костелів, тому і розбирають церкви.

Говорили також і про пильнування церков в Убродовичах і Кулаковичах, адже в 1924 році вдалося оборонити убродовецьку церкву перед висвяченням на костел¹¹. Остаточо степанковичани дійшли до висновку, що тим повинні зайнятися жителі тих сіл, адже їм ближче до церков, а степанковичани можуть лише прийти з поміччю під час оборони.

Далі буде

¹ Зулави – один з кварталів Кулакович. Були ще два квартали: Корчунок і Марися.

² Зінька була дружиною степанковецького комуніста. Федора Василюка. Син мешкав в своїй хаті на Зулавах.

³ Люди казали, що тим „вірним” на котрих мав „зійти святий дух”, „місіонер” висипав до їжі чи пиття якийсь порошок, який і викликав описані реакції організму, як мліня, блідість та виділення піни з уст.

⁴ Лише ці, що разом жили. Син і друга дочка не прийняли цієї віри.

⁵ На похорон моєї бабусі в 1944 році що-правда прийшли, постояли трохи при труні, і як тільки приїхав священик, пішли додому.

⁶ Так в Степанковичах називали вивішування червоних прапорів.

⁷ „Флагами” називали ці червоні прапори.

⁸ Так називали членів Української Селянсько-Робітничого Соціалістичного Об'єднання (Сельроб).

⁹ Все це діялося в квітні 1938 року.

¹⁰ Юзенько – Йосип Рудь, за професією вчитель, але займався рільництвом, бо поляки не дозволяли українцям вчителювати на етнічних українських землях, отже на Холмщині.

¹¹ В 1924 році поляки хотіли в мирний спосіб замінити церкву на римокатолицький костел, але під час висвячування українці прогнали ксьондзів і їх вірних.

Криваві шрами

Добре пам'ятаю далекий 1940-й рік. Осінніми вечорами в хату сходилися відомі в селі люди, так звана сільська еліта: наш місцевий священик (прізвища його зараз, на жаль, не пам'ятаю) – „батьюшка”, як його завжди ласкаво називала моя мама, пан „навчитель” Дубівка, кілька односельчан, які завжди цікавилися газетами і книжками, любили говорити „про політику”.

Мама щільно завішувала вікна гарними домотканими килимами, батько яскравіше підкручував лампу, розгортав на столі якусь стару мапу, і гості, схилившись над нею, щось довго і втаємничено говорили і гомоніли. Не все я міг тоді ще зрозуміти, але дещо западало у мою дитячу душу. Найчастіше повторювалися у їх розмові слова: „українські села”, „українці”, „Україна”.

Вже пізніше я дізнався, що батько мій, Антон Юшак, активний член тамтешньої української кооперативної спілки, і його друзі говорили про проблеми життя українців на території Холмщини і Підляшшя, про стан українських шкіл, про національне пробудження, яке тоді починалося в українських селах, що з давніх-давен розкинулося по Побужжю, понад річкою Вепр. Одним з таких сіл, де я народився і було село Комарів, неподалік від Грубешева.

Після „двоптижневої” війни у вересні 1939 року і блискавичного розвалу Польщі в українських селах на Побужжю почало пробуджуватися свідоме національне життя серед українців, чого їм так бракувало у передвоєнні роки. Цьому, звичайно, у великій мірі сприяла діяльність ОУН як на території адміністративних центрів Польщі, Австрії, Німеччини, так і живе слово українських підпільників, які нелегально перебиралися через радянсько-німецький кордон з Галичини і Волині. Так, уже згадувані мною, вчитель і священик прибули до нас з Дрогобича. Вчитель Дубівка організував просвітницьке товариство „Рідна хата”, тому не раз у нашій хаті збиралася і молодь, притишено звучали українські пісні, декламували вірші, старші освічені люди оповідали цікаві сюжети з історії України, особливо з доби Запорізького козацтва.

Тепер наші українці могли вільніше згадувати, як їх переслідували польські власті у 30-ті роки – і за мову, і за віру, і за церкву. В пам'яті комарівців були

ще досить свіжими події недалеких 1928 і 1934 років, коли в селі було знищено дві українські церкви. Причому цікаво, що з нашої православної церкви поляки перенесли іконостас до католицького костелу, де він, до речі, зберігається і досі. З частини колишньої православної церкви збудували вони польську школу, а в іншій частині організували римо-католицький костел. Коли, пригадую, мій дядько Ілля Обухович із кількома односельчанами-патріотами поїхали до Варшави добиватися правди, то ні Сойм, ні духовенство їх не підтримали, а порадили, що в сусідньому селі Чешники є православна церква і батьюшка Ляшук, от туди, мовляв, буде ходити і молитися. Боротьба за свою православну віру, проти католицизму була у передвоєнний час, як відомо, досить гострою. Власті не гордували ні моральними, ні фізичними методами впливу. Не раз, аби завдати болю українцям, пілсудчики заливали гасом сільські криниці, псували продукти на складах споживчих товариств, здавалися до провокаційних підпалів житла і церков у селах.

Дехто з селянських дівчат, щоб уникнути знущань над українською сім'єю, змушені були виходити заміж за католиків, деякі просто сім'ями переходили у католицьку віру. Ці змішані сім'ї зазнали подвійних знущань у роки війни, коли на наших теренах знайшлися бойові загони УПА, а також озброєні загони польських націоналістів, які не особливо намагалися визначити, до якої національності належить така змішана сім'я. Тоді кінець, на жаль, був один...

Наше село Комарів розташоване на чорноземній косі, яка тягнеться з Волині через Буг на територію Польщі. Землі тут, шедрі і плодородні. З прадавніх давен, ще з часів Київської Русі, були заселені українцями.

І ось одної листопадової ночі 1942

року німецькі окупаційні власті масово прийшли в село, дали кожному господарю дві години на збори, щоб завантажити на підводи те, що можна було завантажити. А що вміститься на підводу, коли в кожного хазяїна, який живе тут з діда-прадіда, он скільки всякого дорогого і не дуже дорогого добра!? Прогнали нахабно людей з рідних місць, з родючих земель, з добротних дворів і повезли кудись в північні, бідніші села, де більше піску і більше злиднів. Вся живність, вся нерухомість були залишені на розсуд окупанта без жодного гроша компенсації. А на родючих землях нашого краю і в селах батьків окупаційними властями були поселені німецькі сім'ї так званих „фольксдойчів”, яких сюди стягали з різних окупованих країв.

Це був перший глибокий шрам на тілі наших комарівських селян, який болів довго і невгасимо аж до 1944 року. В тому році прийшли нові „визволителі”, але на цей раз зі сходу. Мої знедолені односельчани у липні 1944 року самовільно повернулися з Холмщини у свої краї. Але замість ошатних осель, які вони залишили майже два роки раніше, застали суцільну руїну – все було пограбоване, розкрадене, частина дворів спалена.

Хто взявся одразу відбудовувати житло, інші радились між собою, що робити далі, щоб біди зарадити. Але не підозрівали вони, що невдовзі їх чекає новий удар. По селах пронеслися чутки, що „совети” запрошують українців з-за Бугу їхати на Україну, зокрема на родючий і благодарний південь, і там заселяти і загосподаровувати села і колишні німецькі колонії, мешканців якої більшовики масово запроторили на неосяжні простори Сибіру, Казахстану і Середньої Азії.

Говорили, що ця акція проводиться добровільно, але й у певній мірі примусово, щоб уникнути українсько-польських міжнаціональних конфліктів, які почастішали особливо в останні роки фашистської окупації. Села гули в зв'язку з такою акцією, люди жили в неспокої і тривозі. Але це не так просто для селянина – зривайся з місця, кидай все нажите роками, все рідне, найдорожче і їдь невідь куди – чи за кращою долею, чи за власною смертю.

Так по душах наших комарівців проліг ще один кривавий шрам: в лис-

топаді 1944 року сталінсько-більшовицька імперія везла нас в товарних вагонах на Одещину, в села Березівського району, де колись були німецькі колонії.

Хоча з того часу минуло вже більше півстоліття, однак картини побачені там мною, підлітком, не витруться з моєї пам'яті, мабуть, до самої смерті.

... Станція Сербка, неподалік село з назвою Балайчук. Прибули ми туди саме на Новий Рік – 1 січня 1945 року. Жаль охопив кожного від того, що ми побачили. Здалеку виднілися будинки села, а коли прибули, в будинках виявилось все розграбовано: двері і вікна з рамами вибиті, печі розвалені, на дворі 20-ти градусний мороз, а палити нічим. Жах, паніка, горе... Чим, наприклад, палити? Адже тут лісу нема, кажуть збирати якісь козяки, а ми й не знаємо, що воно таке. Можна уявити, які муки перетерпіла кожна сім'я, особливо, де були малі діти, поки дожили до весни.

З бідною навпал діти почали ходити в школу. І тут нове горе: по дорозі в школу на дітей наших переселенців почали нападати місцеві школярі, грабувати їх, відбирати ту їжу, яку мама загорнула в шкільну торбу. Та й ще насміхались над ними, знущались, називаючи скупими багачами, бо ми привезли у відрах і ковбасу, і сало, і смалець, і муку, і крупу, і багато що іншого. А тут уже був напівголод, тут про такі „делікатеси” давно забули.

Почалося „вирівнювання” нашого матеріального стану і офіційною адміністрацією. У наших переселенців місцева влада зразу ж, по приїзді, конфіскувала коні, вози, сільськогосподарський інвентар; зразу ж почали агітувати до вступу в колгосп, хоча перед переселенням нашим селянам твердо обіцяли, що на новому місці проживання їм буде надана можливість, при бажанні, вести господарство індивідуально. Виявилось, що це були лише солодкі обіцянки. Тепер вже в колгоспи, яких селяни боялись, як чорт ладану, їх заганяли енергійно і без усяких роздумів. Зашморг на шиї затягався, а рідні краї залишилися так далеко...

Та поки ми дочекалися весни, щоб обробляти землю нашими власними кінями – хоча в колгоспі, всі вони, бідолашні, виявляється, поздихали з голоду. І посівну 1945 року, таким чином, ми проводили з допомогою наших корів і господарського інвентаря, який ще

трохи залишився.

Так виглядала „перша фаза” соціалізму, яку ми на власні очі побачили у країні хваленого-перехваленого вождя революції Ульянова-Леніна і його вірного продовжувача Джугашвілі-Сталіна.

А жити, точніше виживати, якось треба було. У кожного переселенця була сім'я, малі діти. Не той клімат, солона вода, напівголодне життя, балаган у колгоспах, післявоєнний бандитизм і грабунки – все це і багато іншого кидали людей у крайній відчай, дехто зневірився і не раз думав, чи варто так жити і який вихід з цього шукати.

Уже влітку того ж року переселенці почали активно поговорювати про можливість повернення хоч в західноукраїнські області, ближче до рідних Холмщини і Підляшшя. Адже на заході України колгоспів ще не було. Дехто переписувався з тамтешніми знайомими і родичами, дехто їздив на „розвідку”. На заході України було тоді чимало осадницьких земель, які лежали перелогом. Отже, була можливість поселитися в них.

І тут почалася наша „нова одісея” з поверненням, а вірніше з утечею назад, на родинні землі. Справа в тому, що офіційно дозволу про таке повернення ніхто дати не міг, адже була постанова сталінського уряду на Україні про переселення українців з-за Бугу, проти якої ніхто не міг і писнути. Отже, треба було думати, як це зробити, щоб обійти цю постанову. І зрозуміла річ, що діяти треба було нелегально, іншого виходу не було. В кінці квітня 1946 року у м. Котовську, у Бессарабії, наші люди у циган закупили коней і вози. В травні потаємно, під покровом ночі, зібравшись у домовленому місці, вирушили звідти у далеку дорогу на захід.

Та їхати довелося недовго. В кінці травня нашу колону із 27-ми підвід, біля станції Кодимо Вінницької області, затримали енкаведисти і вимагали негайного повернення назад. Почалися сварки, торги, сльози. Зібравши останні копійки для колективного хабара „непідкупним чекістам”, колона рушила далі, але знову наша радість була недовгою. Через кілька десятків кілометрів нас перепинили інші енкаведисти, проте відкупитись нам уже було нічим, тому довелося під конвоем повертатися у туж саму Березівку. Повернули. Там районне начальство організувало мі-

тинг. Нас ганьбили, що радянська влада за нас так дбає, хоче нам світлого майбутнього, а ми, невдячні, втікаємо кудись на захід, а там же „бандьори”, там так небезпечно, там, по суті, війна. Кого зі сходу туди посилають, ті ридма ридують і не хочуть туди їхати, як на війну, і під усякими приводами втікають назад. Диспут з владою на мітингу вели в основному жінки, чоловіки ж, з понуреними головами, відмовчувались, сиділи тихо, бо знали, що тут легко можна було загримити і на неосяжні простори Сибіру.

Сумно розбрівшись по своїх обійсях, селяни, однак, не втрачали віри про втечу на захід. Багато з них розібрали вози і закопали їх в землю, коні ж віддали до колгоспів. Деякі сміливіші, однак, почали виїжджати знову, але переміщались вони в основному ночами, згуртувавшись по дві-три підводи. Пізніше мій батько і ще дві сім'ї купили коня, прив'язали до воза три корови, спакували найцінніші прожитки і так вирушили на західну Україну. До Луцька з Одеської області вони добиралися півтора місяця, звичайно, з найдивовижнішими пригодами, про які можна написати цілу книгу.

Ми ж, тобто моя мама з дітьми і ще дві сім'ї, з метою економії місця на возі, змушені були їхати поїздами. Але в перший же вечір на вокзалі в Одесі нас пограбували одеські бандити і ми повернулися в Луцьк в буквальному розумінні босі й голі.

Так закінчилась наша добровільно-примусова „одісея”, організована більшовиками на родючі землі південної України. Попереду ще було багато труднощів і страждань, але ми раділи, що вирвалися з того більшовицького пекла, в якому жили селяни східної України від проклятого всіма чесними людьми жовтня 1917 року.

А потім знову були радість післявоєнних днів і роки. Жили у родичів, у землянках. Батько працював у селах заготівельником, через кілька років сп'яли сяку-таку хату в с. Лаврів, а потім переїхали в місто Луцьк.

Я вчився у школі будівельників, служив в армії, пізніше закінчив кооперативний технікум з дипломом товарознавця широкого профілю. Згодом – Львівський торгово-економічний інститут по спеціальності економіст.

Доля визначила мені працю в системі радянських споживчих спілок, де

я труджуся і донині. Працював на різних посадах і пройшов усі шаблі – від товарознавця до генерального директора Волинської облспоживспілки. На директорській ниві працюю вже більше 25 років. Навіть в умовах так званого „розвинутого соціалізму” дещо зроблено для успішної торгівлі в сільській місцевості Волині в інтересах людей. В ряді міст області побудовано бази із залізничними під’їздами до них, в кожному райцентрі споруджено меблеві магазини і магазини господарських товарів.

Незважаючи на різні випробування, фальшивість і карикатурність ленінсько-сталінської суспільної системи, багато холмщиків та інших українських переселенців з-за Бугу зробили чимало для розвитку рідної України, займали і займають видні посади в області і поза нею.

Особливо пошавилась діяльність українців з-за Бугу із здобуттям Україною своєї незалежності. В області утво-

рено товариство „Холмщина”, яке проводить велику роботу по відношенню зв’язків українців, які живуть у Польщі, з українцями-волинянами. Відбуваються постійні контакти різноманітного характеру між нашими областями. Особливо зростає торгівля, в тому числі прикордонна. Урізноманітнилися особисті контакти людей, багато холмщиків відвідують родинні краї, бувають на могилах предків.

В цих заходах фірма, яку я зараз очолюю, часто виступає спонсором. Я особисто зустрічаюся з керівниками сусідніх з Волинню Холмського, Замойського, Люблинського воєвідств (за бившим адміністративним поділом), і, як вихідець з тих країв, успішно вирішую багато господарських і соціально-культурних питань. Співпрацюємо також з американською фірмою „Ай-Бі-І Трейд Корпорейшн”, завдяки якій в Горохові і Луцьку працюють міні-пивзаводи. Зроблено багато іншого корис-

ного для трудівників Волині.

Давно минули роки, коли я ходив по забуванських землях стежками дитинства. Пригадується це як далекий сон, сповнений тривоги, горя, втрати багатьох родичів і земляків. Не раз сьогодні полемізуємо з колегами з-за Бугу про ті складні і навіть нерідко криваві часи. Розуміємо: те, що було у воєнні і повоєнні роки по обидва боки Бугу, забути не можна. І не потрібно його забувати, бо це наша історія.

Але ті затьмарені війною і міжнаціональними конфліктами сторінки аж ніяк не повинні бути перешкодою для успішного співіснування двох слов’янських народів-сусідів у незалежній Польщі і незалежній Україні.

Іван Юшак

Юшак Іван Антонович (1935 р.н.) походить з села Комарів Томашівського повіту Люблинського воєвідства, Польща. Зараз проживає в Луцьку, одружений, має двох синів і двох внуків.

БЕРЕСТЕЙЩИНА

„Просвіта Берестейщини” поза законом?

Упродовж багатьох років щирі стосунки і взаєморозуміння єднають жителів Волині та Берестейщини (...). І нині вимальовується ряд проектів співпраці, розв’язання нагальних проблем, що важливі для обох сторін.

На землях Берестейщини споконвічно проживала і проживає значна кількість автохтонного українського населення, яке бере активну участь в економічному становленні Республіки Білорусь. Свої національні проблеми українці певною мірою вирішують, об’єднавшись в організацію „Просвіта Берестейщини” ім. Тараса Шевченка та культурно-громадське об’єднання „Українці Берестейщини”. Їхня діяльність спрямована на збереження традицій, навчання дітей рідної мови, прилучення до джерел української історії та культури. З цими організаціями на основі гуманітарно-просвітницьких інтересів успішно співпрацюють обласне відділення «Україна – Світ», письменники і просвітяни Волині.

Однак українству Берестейщини, нашим добрим стосункам наноситься

підступний удар. З прикрістю, боєм та обуренням дізналися ми про те, що урядові структури Республіки Білорусь відмовили у державній реєстрації „Просвіти Берестейщини” ім. Тараса Шевченка та культурно-громадського об’єднання „Українці Берестейщини”, зіславшись на формальні, позбавлені будь-якої юридичної сили підстави. Цими рішеннями фактично ліквідовуються просвітницькі організації українства Берестейщини. Заборонено також вихід єдиної україномовної газети в Білорусі „Берестейський край”, засновником якої є „Просвіта Берестейщини”. Подібні кроки урядовців Білорусі щодо українських організацій нагадують етнічні чистки, вмявляють зневагу до корінного населення країни, ідуть в розріз із міжнародними угодами, спрямованими на цивілізоване вирішення міжнаціональних проблем.

Висловлюючи своє занепокоєння такою ситуацією, ми звертаємось до президента Республіки Білорусь з вимогою припинити репресивні заходи щодо українців, які проживають на те-

риторії країни, створити можливості для вільного функціонування в ній культурно-національних товариств та співпраці в гуманітарній сфері між областями наших країн.

Звертаємось також до Президента України Л. Кучми з проханням і вимогою активізувати роботу відповідних державних інститутів на захист українців за кордоном, зокрема створення належних умов для діяльності культурно-просвітницьких українських товариств у Білорусі.

Закликаємо обласну раду, обласну державну адміністрацію підняти це питання на рівні владних структур Волині і Берестейщини з метою забезпечення культурних потреб національних меншин і їх співпраці в Білорусі та Україні.

Від обласного відділення Товариства „Україна – Світ” заслужений працівник культури України

В. Денисюк

Від обласної організації Національної спілки письменників України

В. Гей

Від крайової організації Товариства „Просвіта” ім. Тараса Шевченка

В. Баран

Передрук за „Віче” від 14 жовтня 1999 року

Ольги Онацік спогад давних літ

Колись то було весело. Як це молодіс билі, як я була молодая, то хлопці ходілі, дівчєнята, з кудєлямі на вечуркі, а і забави чуть не што неділю билі. А тепер тішина — якби нігде нічого нема, молодіс всі повтікали до міста, пороз їжджались. Пооставалі, можна сказати, саміє старіє. Мало сімейств такіс є, в якіс ще молодіє осталі тут житі. Пустих хату в мнуго. Такій час настав. Колись то інакш, весело било, а тепер всі такіс смутни.

Такими словами контраст між минулим і сучасним життям свого села малює жителька Ягуштова Ольга Онацік, яка старається в своїх віршах відроджувати образ цих минулих, веселіших часів.

Ягуштова це велике, як на підляські умови (біля двохсот хат), село під Більськом. У XVI ст. у маєтках, які належали великому князеві литовському, проведена була реорганізація сільського господарства — „поміра на волоки”. Для зміцнення економічної сили Більська вимірено йому тоді шість сіл-передмість, яких мешканці отримали подібні права, як і жителі самого міста. Одним з таких передмість стало *Августово*, назване на честь великого князя Жигимонта Августа, але самі жителі перекрутили назву на Ягуштова.

Наша поетеса не народилася однак в Ягуштові. Сталося так тому, що його жителі в 1915 р., у зв'язку з наближенням фронту, виїхали, як кажеться, в бі-

женство. Серед біженців були також Ігнатій та Меланія Артимовичі, які поселилися в Харкові. Тут 24 березня 1921 р. народилася їм дочка Ольга. Ще у 1921 р. Артимовичі повернули до Ягуштова. Родина була велика, одинадцятиособова, а землі було всього біля 5 гектарів.

У 1935 р. Ольга закінчила в своєму селі 4-класову початкову школу, до якої треба було ходити аж сім років, бо так наказував закон про шкільний обов'язок. Помагала батькам в господарстві, а в січні 1939 р. вийшла заміж за Григорія Онаціка.

— *Ву н бив богати*, — згадує пані Ольга. — *Земліє било 14 гектарув, а мніє батькі далі 1 гектар поля і ще трохи лонкі. Але його батькі нічого протів не мілі, бо сина любілі, а ву н барзо хотіє мене взяті. Так што протів не йшли. Навіт як ву н в дівоснуби приходів, то й батько його бив, і два маршалкі, так што байкі било.*

Здавалося, що життя буде щасливе і достатнє:

— *Хата в чоловіка біла веліка, на дві половіни, вимальовани полап і пудлога. Колись то нізєнькі всьо хати билі, а то такая висока, на пудмурувці. В сінях то в нас нічого не стояло, туюлькі стул заслани, букет і всьо. Кухня біла оддільно, а в хаті билі туюлькі стінувкі.*

Ще перед вуїною, спуюльно з чоловіковимі шваграмі купілі жніварку, то вже не треба било серпом жаті, а туюлькі в'язаті. Але вуїна настала, всьо тое пропало і знов прийшлося серпом жаті.

У 1939 р. північну частину Підляшшя приєднано до Радянського Союзу. 1 листопада 1940 р. Григорія Онаціка мобілізували в Червону армію. Відбував службу в Карело-Фінській Республіці, серед засипаних снігом лісів і каменів. Коли почалася німецько-радянська війна його доля стала родині невідомою.

В 1941 р. фронт через околиці Більська швидко перейшов і війну не дуже бачили. Однак в Більську згоріла тоді церква св. Миколи, до якої ходили мо-

литись жителі Ягуштова. Деякий час в хаті Онаціків жив її настоятель о. Лука Пліотович. Його внук, Юрій Пліотович це зараз відомий польськомовний поет.

Найтрагічніший був кінець окупації. Відступаюче німецьке військо грабувало домашню худобу і рухоме майно, вкінці підпалило село.

— *Одступаючи німці всьо забралі — коні, вози, корови, свіні. Спалілі хату й хліви, остала клуня і шпихір, в якому жили без літо, а на осєнь і зіму приняла нас чоловікова сестра до хати. Зімою ходіла по селах, шукала хати коб купіті. Знайшла в Голодах. Господар виїжджав на „репатріацію” до Союза і не хотіє в гроши, туюлькі збуже і кожухув. Перевезлі ми хату і перейшли до єї на Великдень 1945 року. Досюль я в юї живу.*

Не був це однак щасливий рік. Саме тоді прийла з Москви відповідь на запитання про долю чоловіка — молодший сержант Григорій Онацік загинув без вісті 24 липня 1941 р. Незабаром вмирає також тесть. В хаті лишаються дві жінки і двоє малих дітей (4 і 5 років).

— *Осталі ми самі, з тещою і дітьми. Прийшлося коня купувати. Хватіло на жереб'я, яке треба било ще догодувати, а послі привчаті до роботи. Сама орала, сама сїяла. Іякось збуже роділо — таке як лозіна веліке, а в сусїда благос. „Што ж то є?” — питається, а я кажу: „Нам так Буз дає, бо ми ж так як сіроти остали”.*

Тут мимовільно приходить на думку добре відома в околицях Більська щєдрівка про вдовицю, яка сіє пшеницю і просить Бога:

*Уроді мні, Боже, пшеніченьку яру
Для удовіних дїток і на вдову саму.
Ще вдовонька додому не пришла,
А вже люде кажут — пшеніця взшла.
Ще вдовонька на порог не сїла,
А вже люде кажут — пшенічка досїла.*

І так вдовине господарство почало помалу приходити до ладу, станули господарські будинки. Але саме тоді почалася акція колективізації, яка не обминула і Ягуштова.

— *Моя земля пошла пуд колхоз, а мніє далі аж за лісом, далеко, лузі саміє. І вже не било виходу мніє — в 1952 рокові пошла робіті до Більська, до спудзельного склепу. Ходіла до вечорової школи, в якуї скупчила 7 клас. Послі*

Спогад давніх літ: Якуб Онацік, Катерина Онацік, Григорій Онацік і вчителька школи в Ягуштові Міхалевська на полі під час свята Юрія (около 1937 р.)

перенеслася до склепу в Ягуштові і по-била тут до емеритури у 1976 році.

Перейшовши на пенсію пані Ольга поринула в суспільну працю, зокрема в „колі господинь”, яке в Ягуштові мало вже традиції в довоєнний час. Гуртові сільських господинь головувала вона до 1989 р. Аж до останнього часу була скарбником при церкві, досі співає в церковному хорі. У 1977 р. заснувала сільський хор, який проіснував до 1985 р. Цей самодіяльний гурт виставляв також різні гумористичні п'єси. Вистави були польською або білоруською мовою, бо білостоцьке Білоруське суспільно-культурне товариство приділило ягуштовським жінкам свого інструктора.

— Я була написала комедійку по-сво-йому, але саме тогди наш хор розлеті-вся, то так є і не виставілі. Здається уложила некепсько, бо читала нашим бабам і вони барзо сьміялися. А як якая пісня була коротка то я єї докладала.

Однак пані Ольга не обмежувалася до „подовжування” пісень, а віднайшла в собі талант до описування окружаю-чого її сільського світу в простій народ-ній манері, своєю рідною мовою.

— Як в школі була, то мніє барзо льогко було розказуваті, писаті, колі учителька наказувала передаті змієт якоїсь книжки. Першого вірша написа-ла про чоловіка, зараз послі того, як його забрали в армію. Десь ву'н повиньон в мене бити, треба буде однайти. І пос-лі вуйни тоже писала. Але як пошла на роботу, то в мене всьо стало.

Так якось по-своєюму писала. І по-

нульські могла писаті, бо ж в школі по-нульські училася, але я по-своєюму. Як говорила так і написала.

Щож, наша північнопідляська зем-ля довгими роками не мала щастя до поетів, які пишуть своєю рідною мо-вою. Люди, яких в російських і польсь-ких школах вчили по-російському, по-польському чи по-білоруському, коли переймав їх творчий дух, намагалися писати цими вивченими в школі мова-ми, забуваючи, що найкраще свою дум-ку висказати можна тією мовою, якою вводила мати дитину в світ познання і розуміння. І так мова, яка так гарно і тепло для вуха і серця звучить в розмо-вах і піснях, здавалася оставати за бать-ківським порогом і не знаходити доро-ги до світу писаного слова. Однією з перших, які зірвали з цієї схемою бу-ла саме Ольга Онацік.

Її поезія це простий, ширий переказ своїх спогадів, своїх думок і пережи-вань в важкі й веселі хвилини вже май-же восьмидесятирічного працювотого життя. Авторка не пробує, не хоче писа-ти про „великі” справи „великого” сві-ту, відчуваючи своїм природним ін-стинктом, що її перше завдання записа-ти свідчення про свій „малий” світ — світ села Ягуштова, й передати його своїм внукам і всім, хто шанує свої ко-рені і розуміє, що можуть вони черпати лише з чистої криниці рідної мови.

В центрі традиційного сільського світу завжди була земля, праці на якій селяниен віддавав всю свою силу. Вод-ночас його праця була елементом гар-

монійного співіснування зі світом при-роди і напівсакральним дійством:

Як діди наші оралі
то всю сілу покладалі
говорили із землею
што ми тішимся тобою (...)
Шапку треба ізнімати
збу°жечко вже треба жаті
як до клуні ізвеземо
хлі°ба ї°сті напечемо
Як загопи волочиті
то хрест треба положити
і хрестівшися сказаті
коб бу°льш збу°жечка нажаті

(Діди тішились землею)

В роках будування „світлого май-бутнього” прийняте було говорити про важке і сумне життя в довоєнному під-ляському селі. У спогадах Ольги Она-цік її рідне Ягуштво не так виглядає:

— Ще перед вуйною било в селі коло господинь, коло молоді, з Білостоку приїжджалі інструктори. Організова-лі вищечкі — до Варшави ї°зділі ще перед вуйною. Колісь до Варшави ніхто не ї°з-дів, а ми ж ї°зділі. Сьнівали своїє пісьніє, наши, по-своєюму, і по-нульському сьнівали. Била охотніча страж пожар-на — тогди це ку°ньмі виїжджалі до пожару.

Барзо славілі тогди Ягуштова. Вже мі°лі ходнікі робіті, проводіті елект-ричність, перед самою вуйною. Все вже било приготовлене, але вуйна по-чалася і остало по-старому.

Зрозуміло — умови життя і праці бу-ли тоді набагато важчі як сьогодні, але після праці був відпочинок і забава, зок-рема для молоді, яка, не мусивши ниді-ти перед телевізійним екраном, могла повністю проявляти свій динамізм. Та-кий образ працювотого, а водночас ве-селого села бачимо у віршах *Спомін давніх літ*, *Весьоле било житє* чи *Мо-лодий в дівоснубах*.

Цей світ натуральної гармонії зни-щила війна, яка пані Ользі забрала чо-ловіка і зруйнувала господарство. Знай-шло це відображення зокрема у віршах *Солдат на фронті помірає* та *Трагедія вуйни*. Воєнним подіям на Підляшші присвячені також вірші *Трагедія Райсь-ка* та *Берут у Германію*.

Окрім віршів оснований на біогра-фічних спогадах авторки, можна в її зо-шиті знайти твори, яких темою є люд-ські взаємини з природою (*Вирубка*

і мова лїса, Ждемо зазулі, Весна, Осень, Зіма, Солов'ї, Летім пташка), а також філософські роздуми про життя (Гусі одлітають, Смутні берози, Надходім старість). Декілька творів це гуморески про сільських „бабу й діда”.

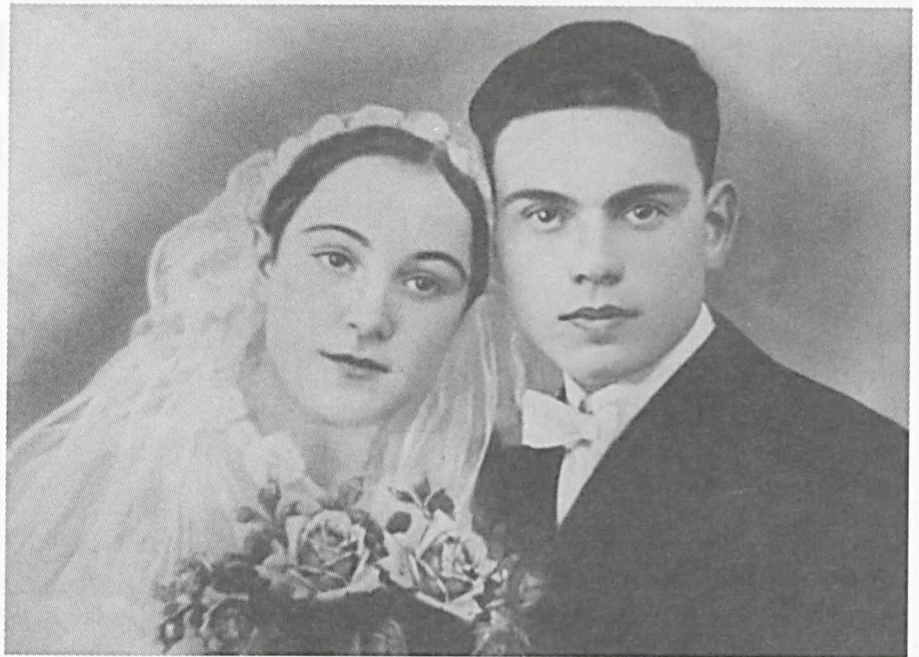
Довгий час всі ці твори залишалися „в шухляді”: Нігде їх не друковали. Отак писала, аби писати. Часом подумалось, коб то вірш написати, і так писала сама собі.

Фрагмент вірша Земля був надрукований в білостоцькому білоруському тижневику „Ніва”, в описі молодіжної мандрівки по околиці Більська. Використав я його в одній зі статей надрукованих в 1993 р. на сторінках „Над Бугом і Нарвою”. Згодом, разом з Юрієм Місіюком, редактором радіопередачі „Думка українська” віднайшли ми авторку. Так почалося наше знайомство і популяризація її творчості — в „Над Бугом і Нарвою” та в українських радіо- і телепередачах.

У 1998 році, завдяки фінансовій допомозі управи сільської гміни Більськ, вірші Ольги Онацік були видані друком в окремій збірці. На жаль, зроблено це по-аматорськи й ефект — кількадесять тиражованих ксерографічним способом книжечок, вийшов змізерний в порівнянні з вкладеними коштами. Варто тут однак зазначити фрагмент редакторського вступу Миколи Артимовича, в якому він підкреслює позитивні сторони таланту поетеси: *Подиву гідною є у авторки ця нетипова для сільського середовища вмілість перетворення уявленої, побаченої чи пережитої ситуації в стилі, римованні слова, часто з великим емоційним навантаженням. Деякі твори асоціюються з барвистими, яскравими акварелями. Уваги заслуговує влучність схоплення ситуацій, видобуття на денне світло характерних, або заскакуючих прикмет описуваної природи чи постатей, які на перший погляд часом є мало видні, а у випадку фольклору, інколи просто забуті.*

Вільне оперування римою, почуття ритму, мелодійність вірша та прекрасне вміння переказання образу, настрою, мимоволі насовує запитання: що б осягнула ця тиха, скромна, працююча сільська жінка, коли б здобула хоч середню освіту?

Це запитання відноситься до загалу сільського покоління, яке в доросле життя увійшло ще до війни. Але про Ольгу Онацік можна сказати, що своїм

Шлюбний портрет Ольги і Григорія Онаціків

життям засвідчує мудрі слова богослова: *Треба вміти зацвісти там, де посадив нас Бог...*

Поетеса в своїй творчості тримається осторонь національного питання. Важко однак від нього втечи. Вже в минулому сторіччі, коли почалися поважні наукові етнолінгвістичні дослідження, стверджено, що в околицях Більська проживає етнічно українське населення, яке користується дуже архаїчними північноукраїнськими говірками. Однак на цій віддаленій периферії української історичної території не було, так би сказати, націоналнотворчого напруження і регіон став місцем зовнішніх маніпуляцій свідомостю населення. Формально, — пише відомий вже нам М. Артимович, — від сорокових років поточного століття, кваліфікується ці села до білоруських, хоч їх мова є більше пов'язана з українською. Початки цього кваліфікування не зустрілися з загальною апробацією населення. Білоруська мова, введена до шкіл, була часто густо висміювана як негарна, чужа.

Набагато серйознішою проблемою є, постійно наголошувало поетесою у багатьох віршах, постійне руйнування традиційного середовища рідного села. Під тиском масової культури традиційна культура відходить на „задній план”, частинно забувається, перестає бути переказувана молодому поколінню. Цієї молоді, зрештою, на селі щораз то менше. На щастя, завдяки близькості Більсь-

ка, процес обезлюднення тут дещо менший ніж в селах віддалених від міських осередків. Можна сказати, що демографічна ситуація в Ягуштові до деякої міри стабілізувалася. А пані Ольга останнім часом передумує, як від нова залучити свої односельчанки до суспільно-культурної активності.

— *Думаю, коб знов коло господинь оживіти. Треба молодих зобраті, коб посеред їх вибралі голову, коб тос всьо жило. Є такіє, што мають охоту. Можна знов хор засновати, чи якуось „комедійку” поставіти, якуось вступну гулянку.*

Є в селі клуб. Наш солтис і комендант стражи, Анатолій Вишуківські, хоче допомогчи. Обіцяє одновіті і переказати нам помещеня, аби мїлі охоту штось робіти. Так ми з їм поговорили і треба буде штось засновати. Нехай жункі мають.

Енергії і доброго здоров'я пані Ользі можна тільки позаздріти. Мабуть їх секрет в цій тісній гармонії з природою, щорічно відріджуваної весною, яка додає нових сил також людям:

Із весною — кажди знає —
Серце наше оживає.
Чуєм — ми ще молодіє,
Хоч літами вже старіє!

(Весна)

Дай, Боже, нам всім таких літ дожити!

Юрій Гаврилук

Василь Дмитріюк (1890-1973)

Василь Дмитріюк народився 13 жовтня 1890 р. у селі Костомолоти на Підляшші, в сільській родині. Закінчив Духовне училище та Духовну семінарію у Холмі. Диплом лікаря здобув навчаючись на медичному факультеті Варшавського університету. Під час навчання належав до Українського студентського гуртка. В роки Першої світової війни був лікарем в російській армії. По лютневій революції 1917 року в Росії і покликанні українського державного центру – Української Центральної Ради (УЦР), перебуваючи в районі Тернополя брав участь в українізації військових частин російської армії. У червні 1917 року був одним із 2500 делегатів II-го Загальноукраїнського військового з'їзду в Києві і під керівництвом Симона Петлюри працював в Редакційній комісії. Під час першої українсько-більшовицької війни (грудень 1917 – березень 1918) був штабовим лікарем Гайдамацького Коша Слобідської України зорганізованого на лівобережній Україні відкликаним з секретаря військових справ Української Народної Республіки (УНР) С. Петлюрою. Це військове формування відіграло вирішальну роль у боях за Київ і ліквідації більшовицького повстання якого центром був Арсенал. По підписанні 8 лютого 1918 року Берестейського миру, яким передано Україні Волинь, Холмщину і Підляшшя, за згодою Симона Петлюри виїхав до Берестя і як уповноважений міністерства здоров'я УНР був організатором Губерніальної медично-суспільної служби Холмщини і Підляшшя з осідком в Бересті. Слід згадати, що його рідний брат Карпо у цей же час був губерніальним комісаром освіти та організатором мережі українського шкільництва, а його заступником також вояк Гайдамацького Коша Слобідської України, майбутній діяч організації українських студентів у Варшаві, також підляшанин, Тиміш Олесіюк. Одним із викладачів гієни, організованих влітку 1918 року, трьох, вчительських курсів був др Василь Дмитріюк. Коли осінню 1918 року повсталала загроза більшовицького наступу, в грудні 1918 року було організовано Кобринський куріль. Його командиром був Петро Макарук, начальником штабу Пашук, а курінним лікарем Василь Дмитріюк. Також у 1918 році був одним із співорганізаторів Товариства Просвіта та членом діючого при Товаристві драматичного гуртка який поставив

оперу *Наталка Полтавка*, в якій виконував роль Возного. Коли в лютому 1919 року Берестя було зайняте польськими військами генерала Лістовського і арештували та осадили в цитаделі членів української Губерніальної адміністрації (комісара Скорописа-Йолтуховського, його заступника Донця і інших та сконфіскували і знищили всю документацію) В. Дмитріюк працював в шпиталі та займався приватною лікарською практикою. Набавившись тифу, по трьох місяцях повернув до лікарської практики. Згодом разом із давніми товаришами Прокопом, Г. Дроздом, А. Ляшкевичем, Г. Олесіюком, М. Макаруком та В. Криницьким вирішили відновити діяльність Просвіти. Однак не вдалось одержати на це згоди державної влади. Однак коли у 1922 році став членом Союму II РП, по інтервенціях вже посла Союму РП у воеводи Довнаровича, вдалось відновити діяльність Просвіти. Був він обраний першим головою її управи. Налагодив також справу перейняття на її потреби, переховуваної у полковника УНР Дмитра Адамовича, бібліотеки комісара Скорописа-Йолтуховського, який в той час перебував у Берліні. Крім бібліотеки, на просьбу Скорописа-Йолтуховського, переказав також до Українського музею у Львові цінний фільм з часу підписання Берестейського договору.

Будучи в Соїмі членом Комісії суспільної опіки, всупереч її постановом, завдяки відповідним порозумінням з послом Бітнером з клубу Християнської Демократії, за попертя іншого внеску, на схваленні якого залежало цій групі українськими парламентаріями,

вдалось провести здавалось неможливого: Соймову постанову в справі признання 30 тисяч злотих на потреби вояків Армії Української Народної Республіки, які перебували в таборах інтернованих у Польщі. Вже наступного дня за що поміч українському інтернованому вояцтву, склав йому подяку від імені Українського Центрального Комітету в Польщі, член його Управи, ген. Олександр Загородський. Відтак, разом з групою місцевих національно свідомих українців (Н. Горшарук, Гнат Олесіюк, В. Пархоцік, М. Крижановський) та бувших вояків армії УНР (В. Соловій, Ол. Базилевич, М. Кобялко та інших), тоді вже політичних емігрантів, і довгих старань у шкільній польської влади, заснував українську приватну школу ім. О. Стороженка. Першим її вчителем був Гнат Олесіюк, а згодом налагоджено з Товариством Рідна Школа у Львові прислання вчителя Козаря. Його згодом заступив вчитель родом з Носова на Підляшші П. Артемюк (пізніший священник на Волині, а відтак єпископ Української Автокефальної Православної Церкви, який помер у Торонто в 1951 році). В. Дмитріюк був також співорганізатором Шевченківських святкувань, а його доповідь з першого свята, яке відбулось в залі російської гімназії, було видано друком Товариством Просвіта у Бересті. Крім цього в Бересті за його справою відкрито було Українбанк, якого директором був бувший начальник господарчих справ в Гайдамацькому Коші Слобідської України Симона Петлюри – О. Базилевич. Згодом усі ці інституції було ліквідовано польською владою. По виході з Союму В. Дмитріюк займався з 1927 року приватною лікарською практикою та працював у Касі хворих в Бересті, відтак у Крем'янці на Волині, а з 1933 року, мешкав і працював як лікар в Тересполі на Підляшші. У 1938 році був арештований і осаджений в таборі Береза Картузька. Після некорисної для Польщі війни 1939 року, повернув до Тересполя і був головою Українського допомогового комітету. У липні 1944 року переїхав до Варшави де разом з групою поляків був арештований і запроторений до концтабору Маттгаузен в Австрії, а відтак в Лінцу та Кіршлягу. Після II світової війни був табірним лікарем у Карльсфельді та у таборі Орлик у Берхтенгандені і санітарним інспектором в Бад Райнхгалі. З 1954 року жив з сім'єю в США. Був там активним членом Українського Лікарського Товариства Північної Америки (УЛТПА) та брав участь в діяльності парафії Української православної Святотроїцької церкви.

Олександр Колянчук

Podlaskie ślady Teodozija Staraka

30 września 1999 r. zmarł we Lwowie Teodozij Starak – pierwszy dyplomatyczny przedstawiciel niepodległej Ukrainy w Polsce i szczerzy przyjaciel Podlasia. Wieść o tym dotarła do nas dopiero w dniu jego pogrzebu, było więc za późno, aby pochylić się nad otwartą mogiłą, rzucić garść podlaskiej ziemi. Możemy go jednak wspomnieć dobrym słowem.

Gdy Teodozij Starak przybył jesienią 1991 r. do Warszawy, aby reprezentować niepodległą Ukrainę naturalnym pragnieniem było poznanie jego stanowiska w sprawie ukraińskiego narodowego odrodzenia na Podlasiu. Okazja do takiej rozmowy nadarzyła się w lipcu 1992 r. Jak okazało się, był on doskonale zorientowany w złożonych problemach Podlasia i sąsiedniej Ziemi Brzeskiej.

– O tym, że na Podlasiu mieszkają Ukraińcy wiedziałem już w dzieciństwie – mówił pan Teodozij. – I zawsze uważałem Podlasie za ukraińskie terytorium etniczne. Dopiero w Polsce usłyszałem, że na Podlasiu rzekomo mieszkają Białorusini.

Jako pracownik Uniwersytetu Lwowskiego jeździłem trochę na Ziemię Brzeską, gdzie zbieraliśmy materiał dialektologiczny do przygotowywanego przez Akademię Nauk Ukraińskiej SRR „Atlasu języka ukraińskiego”. Tutaj natknąłem się na całą strefę ukraińskich osiedli na północ od Brześcia. Było dla mnie zrozumiałe, że z drugiej strony granicy także mieszkają Ukraińcy. Gdy tutaj, w Polsce, usłyszałem, że „na Podlasiu Białorusini”, to sobie od razu skojarzyłem z tym, co dzieje się na Ziemi Brzeskiej. Nam nawet później zabroniono zbierać tam ukraiński materiał dialektologiczny, a wydany przez Akademię Nauk Białoruskiej SRR „Dialektologiczny atlas języka białoruskiego” podaje, że tam występują „gwarę białoruskie”. Ale jest to wszystko oficjalna polityka, która jak widzimy nie musi odpowiadać rzeczywistości. Chcę osobiście pojechać na Podlasie i na miejscu zapoznać się z tym problemem.

Ukraina, zwłaszcza teraz, jest zainteresowana w odrodzeniu świadomości narodowej na wszystkich ziemiach etnicznych, gdzie z powodu narzucanej odgór-

nie asymilacji Ukraińcy utracili poczucie narodowe – także na Polesiu (w granicach Republiki Białoruś) i na Podlasiu. Powiedziałbym tak: to odrodzenie narodowe ma znaczenie nie tak polityczne jak moralne – zewnętrzne sukcesy narzucają siłą asymilacji wykorzystując nasi prze-

Radca Ambasady Ukrainy w Warszawie Teodozij Starak (z lewej) oraz Wsewołod Tkaczenko, przedstawiciel MSZ Ukrainy na spotkaniu z mieszkańcami Bielska podczas festiwalu „Pudłańska ośień '95”.

ciwnicy jako dowód słabości, braku żywotności Ukraińców. Jesteśmy więc zainteresowani w zachowaniu narodowości ukraińskiej niezależnie od granic politycznych.

Okazja do odwiedzenia Podlasia nadarzyła się w kwietniu 1993 r., gdy w Bielsku Podlaskim miał miejsce przegląd eliminacyjny przed kolejnym Festiwalu Kultury Ukraińskiej (odbywanym wówczas w Sopocie). Na scenie Bielskiego Domu Kultury prezentowały się wówczas zespoły folklorystyczne z Dobrowody, Dubiażyń, Krasnej Wsi, Kuraszewa, Knoryd, Mielnika, Orzeszkowa i Wólki Terechowskiej. Ich występy oraz obecność grona młodych działaczy Związku Ukraińców Podlasia, którzy organizowali przegląd, zrobiły ogromne wrażenie na panu Starakowi. Podczas spotkania po zakończeniu przeglądu przyznał, iż wydawało mu się, że świadomi Ukraińcy na Podlasiu to tylko jednostki, „białe kruki”,

a tutaj zobaczył o wiele bardziej optymistyczny obraz.

W listopadzie 1995 r. Teodozij Starak był gościem IV Festiwalu Kultury Ukraińskiej „Pudłańska ośień”.

– Jestem po prostu zdumiony zmianami, które w nastąpiły w ciągu tych dwóch lat – mówił wówczas Jerzemu Misiejukowi, redaktorowi audycji radiowej „Dumka Ukraińska”. – Może dla was nie jest to tak widoczne, bo jesteście na miejscu i to odbywa się stopniowo, ale ja byłem tu dwa i pół roku temu. Widzę, że nawet sam festiwal jest u was na znacznie wyższym poziomie, przede wszystkim organizacyjnym, a to świadczy o rozwoju Związku Ukraińców Podlasia.

Bezsprzecznie chcielibyśmy jak najwięcej dopomóc właśnie takim regionom, w których Ukraińcy zamieszkują na swych ziemiach etnicznych, gdzie są autochtonami. Bo oni, że tak powiem, trzymają się ziemi. Dlatego takim regionom jak Podlasie, Łemkowszczyzna, Nadsanie, Chełmszczyzna, Ziemia Brzeska, Kubań, Ziemia Woroneska, Ziemia Kurska trzeba by udzielać największej pomocy.

Każdemu kto zna skomplikowaną sytuację na Podlasiu będzie zrozumiałym, że takie słowa, wygłaszane podczas publicznych spotkań i w ukraińskich audycjach białostockiego radia, nie wszystkim przypadły do gustu. Właśnie dlatego, przemawiając na otwarciu festiwalu „Pudłańska ośień '95”, Teodozij Starak jeszcze raz przedstawił swój punkt widzenia na sytuację narodowościową w regionie:

– Jestem tutaj nie pierwszy raz... I chciałbym z wielkim zadowoleniem powitać fakt, jak wzrasta ukraińska świadomość narodowa na Podlasiu, na naszej starej, dawnej, etnicznej ziemi.

Jesteście tutaj w domu, to wasza ziemia, od wieków. Było mi bardzo przykro, gdy występując w wywiadzie dla Radia Białystok powiedziałem o Ukraińcach Podlasia i przyszedł protest, bardzo przykry, od naszych dobrych przyjaciół Białorusinów, gdzie mówiło się, że na Podlasiu nigdy nie było i nie ma Ukraińców. A kimże są ci ludzie, którzy tu się zebrali, kimże są te dzieci, które tu śpiewały? Oni są Ukraińcami, mieszkają na tej pradawnej ziemi, która niegdyś należała do Księstwa Halicko-Wołyńskiego. Niedaleko stąd, w Drohiczynie Daniel Halicki koronował się na króla, tu, na tej ziemi.

I może powtórzę słowa polskiego prezydenta Lecha Wałęsy, które powiedział, zwracając się do polskiej mniejszości, podczas wizyty oficjalnej na Litwie: „Jesteście u siebie na swej ziemi, nie opuści-

liście granic swej ziemi, to granice opuściły was". To samo można powiedzieć o was – Ukraińcach Podlasia.

Tutaj przerwały mu głośnie brawa.

– Poprzednim razem w tej sali byłem ze swoją żoną – kontynuował T. Starak. – Pochodzi ona z drugiego końca Ukrainy. Wy jesteście najdalszym zachodnim krańcem Ukrainy, ona jest ze wschodniego krańca, spod Łużańska, spod granicy z Rosją. I gdy tu siedzieliśmy i słuchaliśmy występów zespołów, ona mówi: „Słuchaj, to wszystko nasze pieśni, z naszego Donbasu”. Siedzieliśmy tutaj pół dnia, bo to był koncert eliminacyjny przed festiwalem w Sopocie i naliczyliśmy tylko cztery wesniarki, których nie znaleźliśmy – cała reszta to pieśni, które znamy. To ogólnoukraińskie pieśni, śpiewają je u was na Podlasiu, śpiewają na całej Ukrainie. Niektóre mają inne słowa, ale tę samą muzykę. To znaczy, że jest ta jedność!

To samo mamy w sąsiedniej Ziemi Brzeskiej, która dzieli wasz los, która jest takąż samą częścią ziemi ukraińskiej i tam mieszka wielka ukraińskojęzyczna wspólnota na swej etnicznej ziemi, odwiecznej – przecież Brześć niegdyś był znaczącym ośrodkiem naszego Księstwa Halicko-Wołyńskiego.

Serdecznie wam życzę w imieniu Ambasady Ukrainy wszelkich sukcesów we wszystkim. Życzę wam aby rozkwitała, aby żyła, aby coraz głośniejsze i głośniejsze brzmiała tu ukraińska pieśń, aby upowszechniał się język ukraiński, abyście wy, rdzenni mieszkańcy tej ziemi pozostawali, jak dotąd – synami, gałęzią swego narodu.

Kolejna i jak okazało się, ostatnia wizyta Teodozija Staraka na Podlasiu miała miejsce w 1997 r., gdy znów reprezentował on Ambasadę Ukrainy na szóstym już festiwalu „Pudłańska ośeń”.

Przy spotkaniach z mieszkańcami Podlasia T. Starak zawsze podkreślał zainteresowanie Ukrainy losem ziomków, którzy z przyczyn historycznych znaleźli się poza jej granicami państwowymi. Klasyką stała się już jego wypowiedź będąca podsumowaniem wrażeń z festiwalu „Pudłańska ośeń”, zanotowana w 1995 r. przez dziennikarza jednego z białostockich dzienników: *Kultura ukraińska na Podlasiu nie tylko nie ginie, ale wręcz przeciwnie – rozwija się*. Czy może być coś bardziej dopingującego dla robotników na niwie odradzania ojczyzny kultury?

Śmierć zawsze przychodzi nie w porę. Tym razem zabrała od nas prawdziwego przyjaciela Podlasia.

Jerzy Hawryluk

„Холмський Вісник”

— новий часопис Холмщини

Під кінець минулого літа був надрукований перший номер „Холмського Вісника”. Слід підкреслити, що його поява це важлива подія. Адже, – як пише у слові до читача його редактор, – *українство на Холмщині має зараз величкий символічний*. Але саме в цій невеличкій громаді, якої численність трагічно з сотень тисяч була зменшена до жменьки осіб, розпорошених сьогодні по всій Холмщині, стало сил, щоб видати часопис. Зараз не існує окреме холмське періодичне видання, хоч в окремих місцях, поза межами Холмщини, проживають менші або більші (численно більші, як на сьогоднішній Холмщині) групи холмшаків.

Перший номер „ХВ” надруковано з датою 21 вересня 1999 р., тобто в день Різдва Пресвятої Богородиці. Слід підкреслити, що це свято для холмшаків має символічне значення. Протягом століть саме в цей день числено до Холма прибували прочани.

Часопис зредагував Г. Купріянович, а його друк був можливим завдяки пожертвам холмшаків. У номері знайшлися статті про відновлення, після півстолітньої перерви, святкувань в Турковичах, висвячення храму у селі Пісочне

(одному з двох холмських сел, які після війни знайшлися в межах України), святкування 10-ліття відновлення Люблинсько-Холмської єпархії, скорботні урочистості у Холмі і Львові в 1998 р. з нагоди 60-річчя нищення православних церков, про зустрінні холмшаків-емігрантів у Торонті та сучасні події на Холмщині. Знайшлася там також згадка про обрання митрополитом варшавським і віцеї Польщі владика Сави, уродженця села Снятичи, що біля Томашева. Згадано також деякі імена холмшаків, які на еміграції, далеко від батьківщини, відійшли у вічність. Багато місця присвячено бібліографії видань, в яких згадується про Холмщину.

Після надрукування першого номеру „ХВ” зароджується питання: чи стане сил продовжувати видавання часопису? Того треба бажати видавцям. Позитивне вирішення цього питання матиме вплив на згуртовання середовища розкинутих по усіх усюдах холмшаків та зберегтиме не лише пам’ять про Холмщину. Однак, щоб так сталося, до праці повинні активно включитись всі холмські середовища.

Роман Висоцький

„Nadbużańskie To i Owo”

Nowy podział administracyjny kraju wpływa na konsolidację lokalnych społeczności. Potwierdzeniem tego procesu są na przykład inicjatywy wydawania lokalnych czasopism. Do tej grupy należy zaliczyć właśnie „Nadbużańskie To i Owo”.

Czasopismo, według informacji zamieszczonej w podtytule, jest miesięcznikiem lokalnym. Ścisłej określając ramy terytorialne należy uznać je za aspirujące do informowania o wydarzeniach na terenie całego powiatu siemiatyckiego. „To i Owo” wydawane jest przez PPU AiM w Mielniku, tam też znajduje się siedziba redakcji. Redaktorem naczelnym czasopisma jest Adam Tobota.

Pierwszy numer „Nadbużańskiego To i Owo” wydano we wrześniu bieżącego roku. Wobec nie pojawienia się numeru

październikowego, do końca 1999 r. ukazało się trzy numery. Walory dwudziestostronicowego pisma podnosi kolorowa okładka oraz kolorowe fotoreportaże. Na jego stronach relacjonowane są wydarzenia z życia społeczności powiatu oraz popularyzowana lokalna historia. Dynamiki pismu nadaje duża liczba informacji oraz ich aktualność, świadczące także o zaangażowaniu redakcji. Niestety szwankuje ono od strony edytorskiej.

Redagujący czasopismo świadomi są narodowej i wyznaniowej specyfiki powiatu. Podkreślają to chociażby w winiecie czasopisma, w której znalazły się obok siebie motywy cerkwi i kościoła. Jednak z treści części artykułów silnie przebrzmiewający ton narodowo-patriotyczny jednoznacznie ignoruje te różnorodności.

Inicjatywa wydawania czasopisma godna jest pochwały. Jego wydawcom życzyć należy aby faktycznie służyła ona konsolidacji lokalnej społeczności, przyczyniając się do wzajemnego poznania i poszanowania różnorodności narodowościowej i wyznaniowej mieszkańców powiatu.

Roman Wysocki

Пувночне сонце

Пудчас беженства ми жили в Рязанській губернії в селі Большое Пірогово. Одного разу приїхали до села подрядчики, — набиралі робочих на будову Мурманської залізної дороги. Прийшли до нас де ми жили і наговорили мого батька. Мні було тогди 10 літ і вони сказали: *едь мальчик і ти, будеш на кухню дрова носити*, і я погодився. В назначений день нас погрузили в поїзд і ми поїхали. Їхали на Петроград, на Ладжеске озеро. Озеро як море. Як пуднявся вітор, став статок колихатися, а ми, не призначайони, похворілі. Нарешти з того озера стали їхати поїздом на пувноч. Що пудідем на пувноч, то терени стали минятися. Ліс там росте на скалі, пудросте трохи і падає.

Нарешти приїхали на місце. Там були склади рельс, підклад до будови порту в Мурманську. Море там ціли рік не замерзає. Там припливали статки і англійські, і американські. Наша була должність носити до кухні дрова. Робочих кормили добре. Привозили з Фінляндії бочками масло. Ми своїх порцій не зїдали і викидали куски хліба на смітник. Щодня приходив сюди білий медвідь і всьо доїдав, аж нарешти його забилі.

На туй будови працювали пленні німці і австрійки, — їх тоже добре кормили, а мій хросний в австрійській неволі з голоду умер. Тії пленні не були привикши до того клімату і умирали. Там була така хвороба, яку називали цинга.

Жили там люди, якіх називали карелу. У кожного карела за паском фінській ніж. Недалеко нашого пункту жив карел; мів невеликий огорог, тримав корову. Наш бригадір посилав мене по молоко. Я питаю: *как*

ви тут живієте? А він каже: а где лучше? Він думає, же нігде нема лепей.

Одного разу в неділю ми виїхали статком на Біле море, зобачити пувночне сонце. Там цілий червец сонце не заходить. А в пувноч до половини погрузитися в море і за який пув години покажется ціле, і помаленьку пуднимается в гору. Два місяці називаються белия ночи.

Ми по цілих ночах гріли в карти, а як треба встати на роботу, то бригадір на силу розбудит. Один з наших беженців, шуткар, написав на стині контори: *пришліте 20 собак, бо 10 собак буділі і не розбуділі*. Бригадір зобачив напис, став читати і каже: *какой дурак пісал это?*

Зимою три місяці не показується сонце. Порой світит северное сяніє. Перший раз покажется на початку квітня. Як тамтейши мешканці перший раз по трох місяцях зобачат сонце, то цілюються одні з другіми, як ми на Великдень, при Христос Воскрес.

Одного разу з колегою ми пошли на гриби. Обходили ліс і знайшли по одному. Розпалили огонь, насадили на палку і стали смажити. Ще й не зїлі по половині, як стали рвоти. Ледво дійшли до бараку. Зараз покликали доктора. Жеби не доктор, то билі би поумирали.

Однеї неділі нам бригадір каже: *едем, посмотріте как самоеди живут*. Самоеди, то такий народ, що живе в тундрах. Ми посадили в вагони і їхали узкоколейкою до рештowej станції Боровая. Там почалась тундра. Опали нас комари, як руї пчол. Недалеко була їх стоянка; — паслися реніфери і стояв шалаш обіти оленіми шкурами. Ми зайшли

в той шалаш, там горит огонь, вся сім'я сидит коло огня. Старий самоед тримає кусок сирого м'яса. Один кунець тримає в руці, а другий в зубах і ножом, по куску одрізує, і так їсть. Ми питаємо: *чом не варите, а їсте сирое? А він каже: ми едім і вареноє, а од часу до часу едім сирое, нас би чума (цинга) с'єла*. Було літо, а вся сім'я була вбрана в оленіх шкурах. Всьо разом було зшите, і шапка на голові, і куртка, і сподне, і обув на ногах — всьо з оленіх шкур. Виглядають як би якії коубкі, а зимою носят подвійне убране: перше до тіла шерстею, а верхне до верху. Всьо шите оленьовими жилами.

Російські місіонери охрестили їх на православну віру, а вони ще давнійших практик поганських не забувають. На приклад, стоїт при їх юрти дерев'яний стукан, такий ідол. Я іду на польоване і добре уполюють, то обшмарують його салом. А як не уполюють, то повалят на землю і б'ють кіями, пасками. Але то вже вийонткі були.

Російські купці у їх наживалися — за пув літра водки, за пачку махорки самоед дасть шкурами 10 рази больш теї стоїмості, що коштує водка чи махорка. Самоеди тримали стада олені. То було їх всьо богатство: одежа, обув і харч. Олені круглий рік паслись пуд одкритим небом. Не було ніякої огорожи і вони не розбігались, паслися у купі. Покармом їх був мох, ягель. Як вєдят той мох, то самоед запрягає 2 олені у санкі (возу у їх не було), розбирає свою юрту і гонит олені на друге місце, де є мох. Найгудш тим оленям зимою. Снігу наваліт по пояс, а вони копитами розбивають сніг, там добувають їжу.

Настала осєнь. Один з наших хворів на цингу і ми виїхали в Рязанську губернію до своїх сімей.

Роман Багровський
С. Суховульці

До Уваги вчителів української мови!

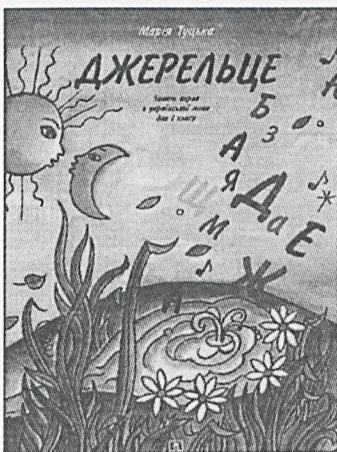
Повідомляємо, що у Шкільних і педагогічних видавництвах А.Т. (Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne) вийшли друком зошити вправ (для 0 і 1 класів) та підручник для 5 класу початкової школи.

Марія Мричко, „Гороб'ятко”. Зошит вправ з української мови для 0 класу, Варшава 1999

Багато ілюстрований, з цікавими вправами, іграми, скоромовками, віршами, піснями зошит для дошкільнят. Діти будуть „писати по слідах”, тобто вправляти руку у кресленні літер, пробуватимуть ділити слово на літери, на склади. Пори року, місяці, назви днів тижня, народні звичаї діти вивчать з віршів, коротких оповідань. Подолати мовні проблеми допоможе словничок.

Марія Тупька, „Джерельце”. Зошит вправ з української мови для 1 класу, Варшава 1999

Цей зошит стане у пригоді всім першокласникам, які хочуть гарно вивчити каліграфію, розподіл слова на склади, навчитися називати голосні і приголосні, вивчити пісеньки та вірші про рідну мову, батьківщину, алфавіт. Першокласники будуть також розважатися: тут цікаві гри, кросворди, загадки. Роботу з посібником поглинить словничок.

Ярослав Грицковян, „Виноградник”. Підручник для 5 класу з мовними та граматичними вправами, Варшава 1999

У підручнику багато літературних творів. Учень ознайомиться не тільки з теорією літератури, але з її кращими зразками, навчиться як практично користуватися мовою, тобто як гарно складати речення, де ставити підмет та присудок, що це прикладка, означення..., коли поставити кому. У підручнику пояснені всі важкі слова. Їх пояснено або після тексту, або у словничку поміщеному наприкінці книжки (словничок двомовний).

„Гороб'ятко”, „Джерельце” та „Виноградник” складені за новою програмною основою (Podstawa programowa języków mniejszości narodowych i grup etnicznych) і схвалені Міністерством національної освіти (MEN), як підручники для реформи.

Усі ці книжки та ті, які видавалися раніше можна замовляти за такою адресою: WSiP S.A.

Dział Organizacji Wsyłki
Ul. Grochowska 21
04-186 Warszawa
„Zamówienie”
tel. (022) 515-08-00

Інформації про книжки за кошт видавця (na koszt WSiP S.A.) можна отримати з 9.00 – 15.00 год. по тел. 0 800 220 555

Усі замовлення, на підручники і посібники, треба обов'язково підтвердити в кураторії (kuratorium właściwe dla szkoły lub punktu nauczania).

Строк реалізації замовлення – 3 тижні, рахуючи від дня, коли потрапило до видавництва.

Союз українців Підляшшя запрошує на фолькову дискотеку, яка відбудеться 4 лютого 2000 року у кав'ярні „FAMA”, Білосток, вул. Легйонова 5. Початок забави о год. 20⁰⁰.

Tłumacz przysięgły języka ukraińskiego

Janusz Bakunowicz
Parcewo 104
17-106 Orla
Tel. (0-85) 730 78 34

PRENUMERATA

Roczną prenumeratę „Nad Buhom i Narwoju” należy zamawiać wpłacając na konto wydawcy (Związek Ukraińców Podlasia, PBK S.A., O/Bielsk Podlaski, nr 11101167-5018-2700-1-24) kwotę 17.00 zł za prenumeratę krajową, zaś w przypadku prenumeraty zagranicznej równowartość 29 USD (poczta zwykła) lub 36 USD (poczta lotnicza).

